

Mult és Jövő Kultürestje

február hó 9-én
vasárnap este
1/2 órákor
a Zeneakadémia
nagytermében.

A TARTALOMBÓL:

Vass József miniszterelnökhelyettes a Palesztina-építésről. — A Keren Hajeszod felhívása a magyar zsidósághoz! — Levelek dr. Wilenskyhez. — Dr. Jehuda Wilensky életrajzi adatai. — Ujjáépítés. — Dr. Jehuda Wilensky: Miért jöttem? — Mi a Keren Hajeszod? — Hol a zsidó bölcsesség? — Avigdor Haméiri és dr. Barsiné-Freund Mina Budapesten. — Avigdor Haméiri új háborús könyvéből: Madame Pompadour. — F. Fürth Margit: Gavriel hazamegy. — Marcus Ehrenpreis dr. — Lenkei Henrik: A jánosü Engelcsalád. — Pap Izsák: Utón, hazafelé. (Vers.) — A zsidók a karikaturában. — Dr. Miller Simon (Jonkers N. Y.): Az örök vita. — Dr. Blau Lajos: A zsidóság és a külvilág. — Somlyó Zoltán: Téli ború, havas ág. (Vers.) I. Gal-Eser (Jeruzsálem): A jemenieknel Kfar-Hasiloachban. — Kiss Arnold: Őszi haraszt. — A jugoszláviai zsidótörvény. — Fodor Dezső: Erdélyi levél. — Lewisohn: Az örög sziget. — Fodor Pölöp: Látogatás Reisz Gyula képviselőnél. — Frankl Adolf felsőházi taggá választása. — Székely Béla: Írók — írások. — Zsidó humor. — Tollhegyről. — Krónika. — Peterdi Andor: A Szentföld költője. (Vers.) — 51 illusztráció és műmelléklet.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-TROPALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT
SZERKESZTI-ÉS-KIADJA
DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI. RÉVAY-UTCA 14.

Feloldó szerkesztő és kiadó: **Dr. PATAI JÓZSEF** Megjelenik: **minden hó elején.** Telefonos: **199-55.** Kiadóhivatali igazgató: **VIRÁG GYULA.**
 Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő. Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 30 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül!

Megfőtt (eső) vízzel

egyedül

„KIRÁLY” GŐZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítva.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313—35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851—29.

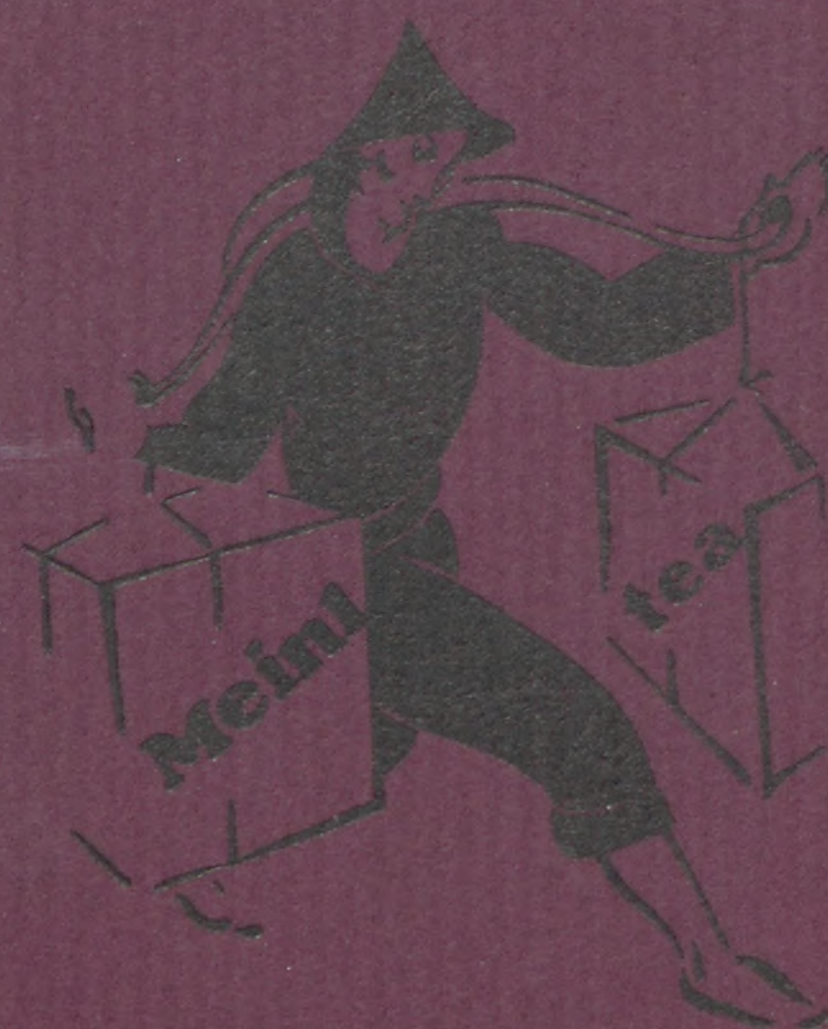
V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243—85.

VII., Dobány-utca 20. — Telefon: J. 313—35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minitálas tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőket adunk.

MEINL
UJTERMÉSŰ TEA

THREE STARS

Rendkívül finom illatos Darjeeling jellegű, intenzív aromájú indiai keverék. Dobozban kb. 1/2 angol font

P 2.30

Nem mienk a

MULT

ÉS mégis mienk a
JÖVŐ

mert a legjobb orth. **7WD** virsli-, szalámi- és füstölthús-árut kizárólag az új orth. **7WD**

szalámi- és füstölthúsárú-gyár

STERN ÉS TÁRSA

hozza forgalomba.

Gyár és iroda:

Budapest, VII., Nefelejts-utca 12. sz.

Főüzlet: VI., Király-utca 54.

Telefon: Lipót 989—88.

Saját készítésű

SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sirkőkészítőknél **BUDAPEST, X., KOZMA-UTCA 7.**
 A temetőnél. Telefon: Kőbánya 75—56.

Szombaton és ünnepnapon zárva.

A világ legtökéletesebb,
tartón

ondolálását

az egyedül amerikai
EUGENE-villanygéppel
 készítik:

Botár

Magyarország

Lipót-utca 1. Tel. A. 193-39

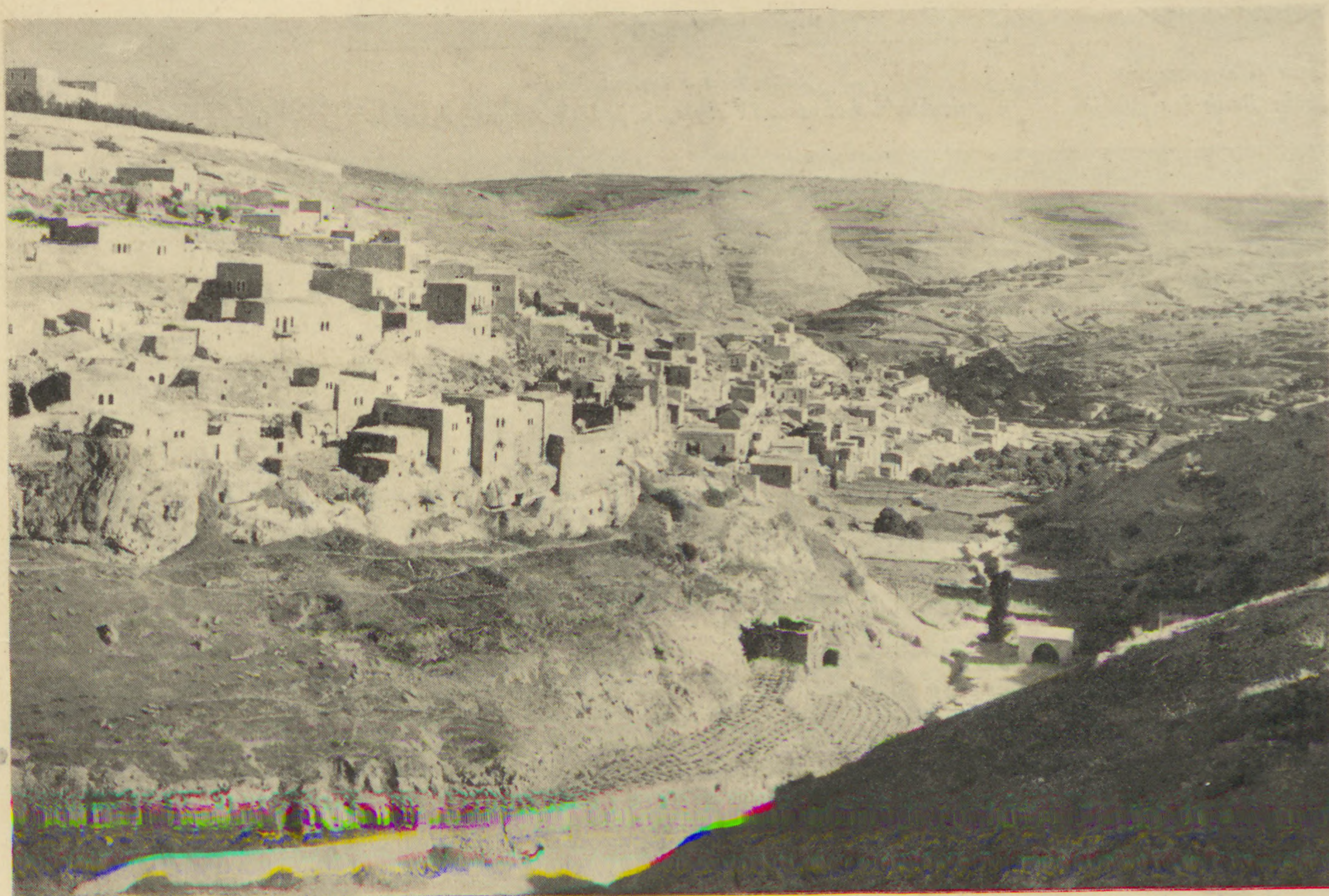
DUNA KEKSZ **A LEGJOBB**

Budapest, VII., Verseny-utca 12.

Telefon: József* 315-11.

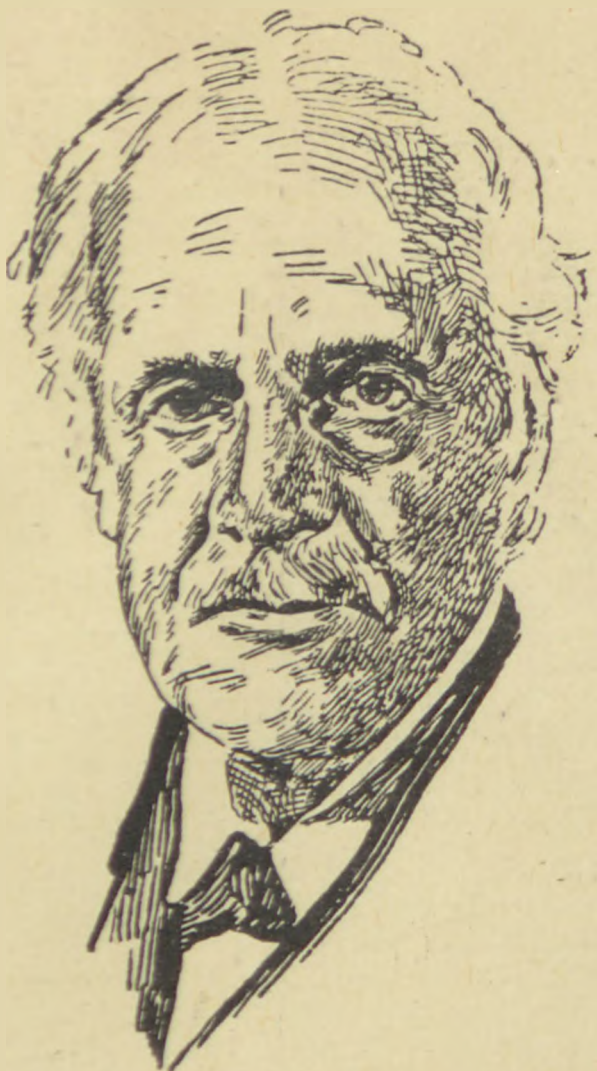

Részlet a „Kfar Hanoár” „Gyermek-falu” Keren Hajeszod-kolóniából

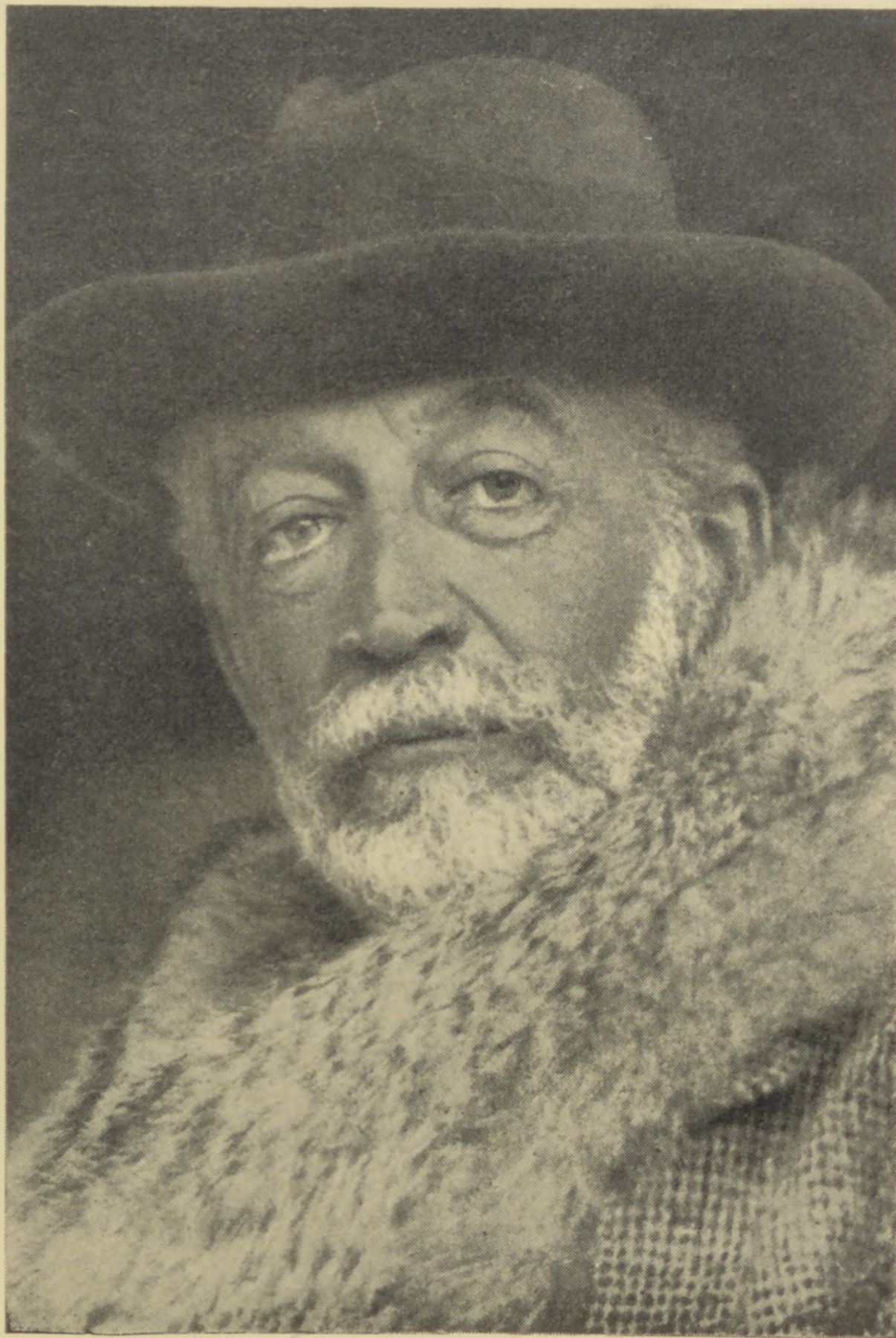

Siloah-falva Jeruzsálem mellett, a Kidron-völgye fölött, ahová a „Keren-Hajeszod” yemeni zsidókat telepített

A Jewish Agency elnöksége:

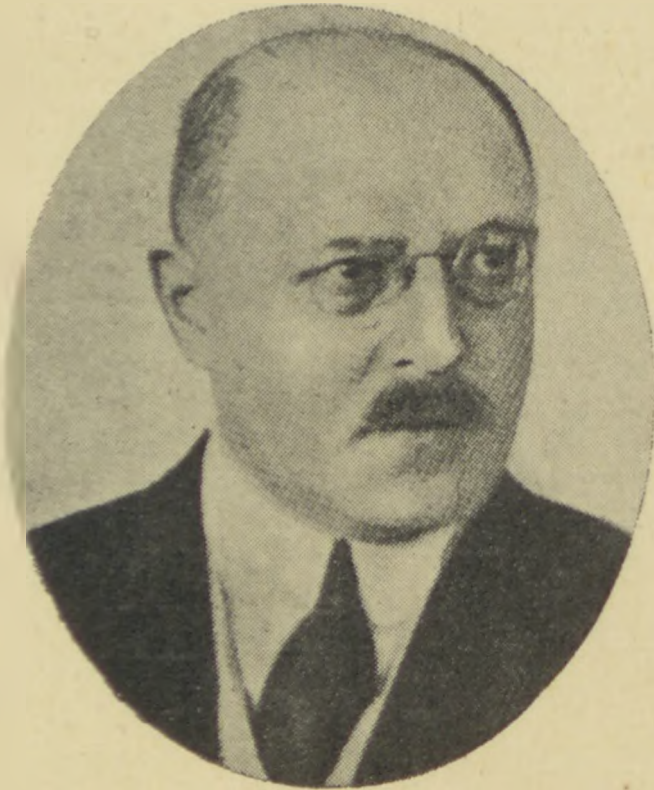
Lord Balfour,

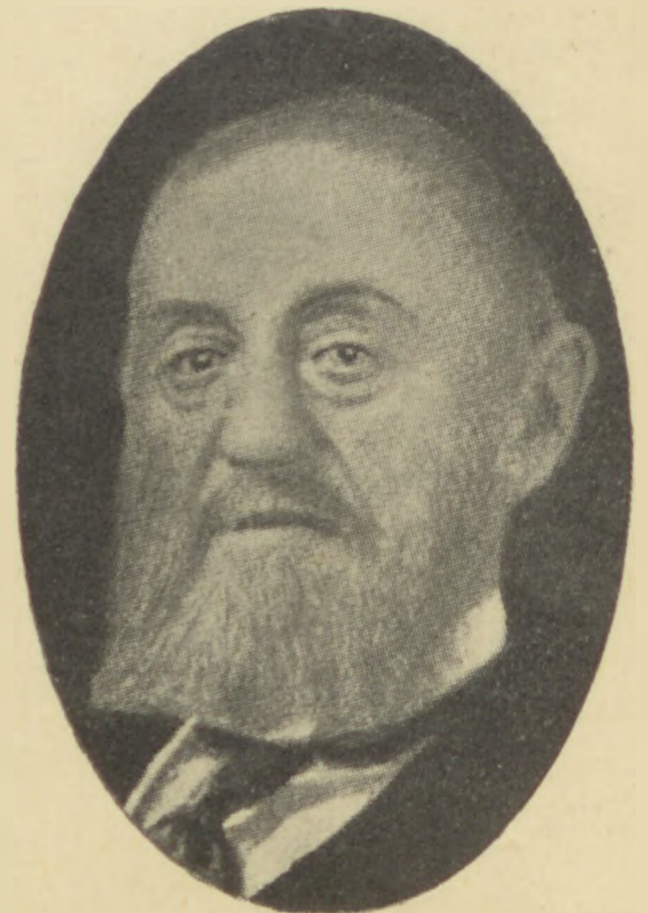
*Rothschild Edmond báró,
a palesztinai kolonizáció atyja, a Jewish Agency díszelnöke*

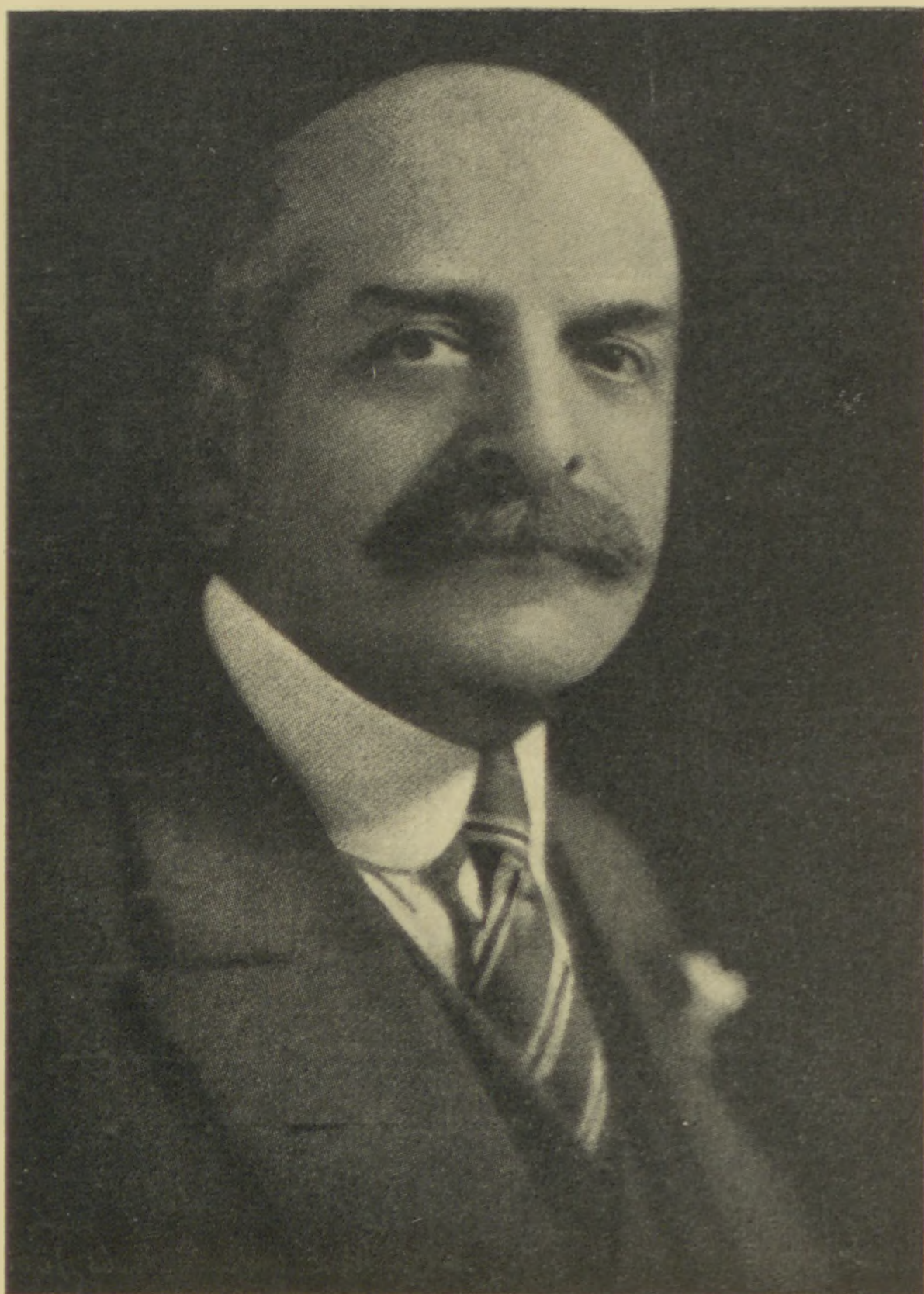
Lord Melchett,

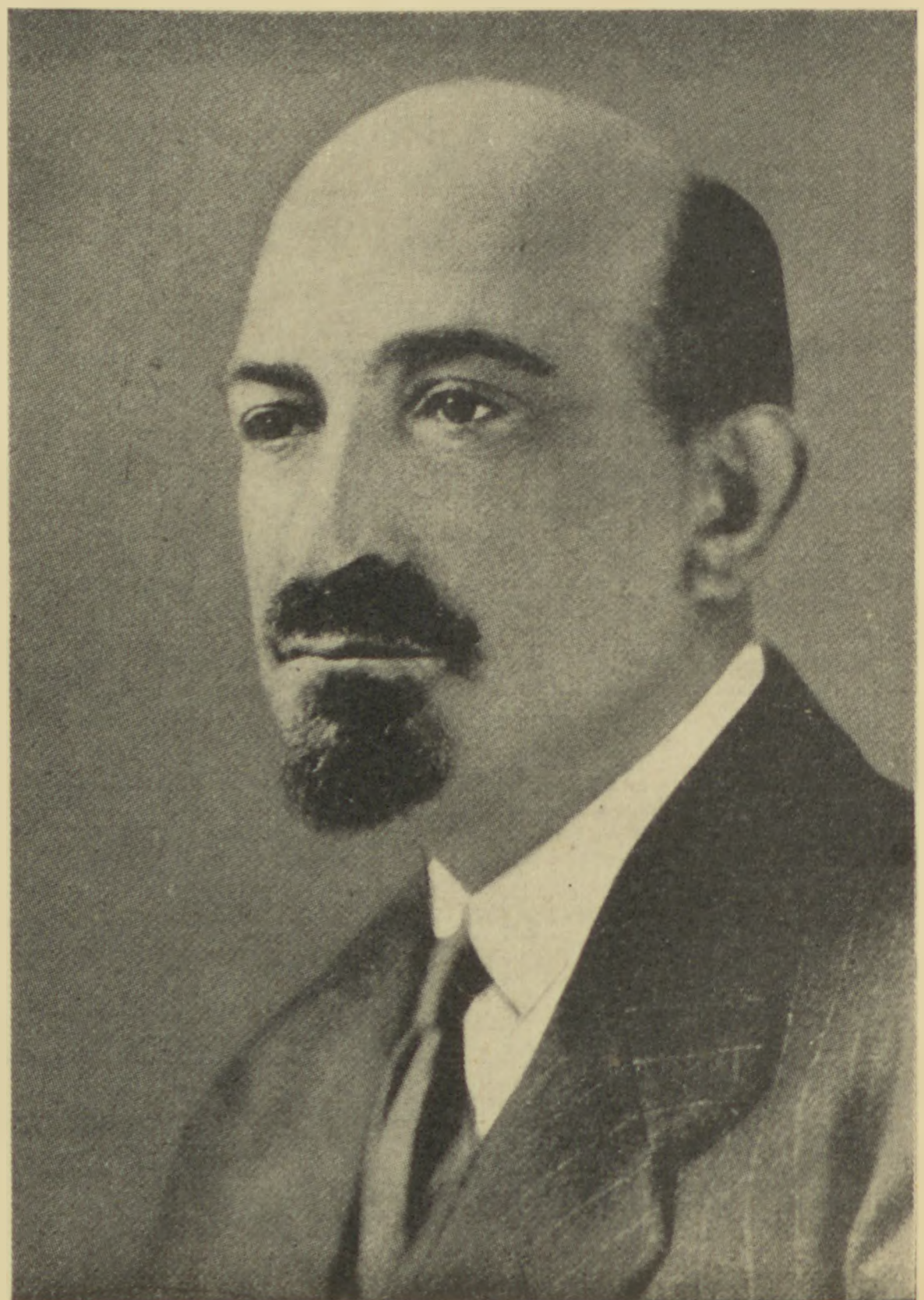
*Oscar Wassermann,
a Deutsche Bank igazgatója,*

*Nathan Strauss,
a newyorki nagy filantrop,*

Felix Warburg, a Jewish Agency A. C. elnöke

Prof. Weizmann, a Jewish Agency elnöke

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XX. ÉVFOLYAM, 1930 FEBRUÁR

Vass József miniszterelnökhelyettes a Palesztina-építésről:

A Magyar Távirati Iroda jelentette 1930 január hó 21-ikén:

Vass József miniszterelnökhelyettes hosszabb különkihallgatáson fogadta dr. J. Wilenskyt, a Jewish Agency for Palestine delegátusát, aki most érkezett meg a Szentföldről. Dr. Wilensky beszámolt a Jewish Agency feladatairól és központi szervének, a „Keren Hajeszod“-nak működéséről, valamint a Palesztinában a telepítés terén elért eredményekről, melyeket az egész világ zsidóságának áldozatkészsége tett lehetővé. Vass József miniszterelnökhelyettes nagy érdeklődéssel hall-

gatta a jelentést és hangsúlyozta, hogy magától értetődőnek tartja, hogy a magyar zsidóság is részt vesz ebben a munkában, amely semmiképpen sem áll ellentétben a magyar zsidóság ismert hazafiságával. Egyben annak a reményének adott kifejezést, hogy a nagy áldozatok dacára, melyeket a magyar zsidóság általános jótékony célokért hoz, támogatni fogja a humanitásnak ezt a szent művét is. Vass miniszter szívélyesen búcsúzott dr. Wilenskytől, akinek működéséhez Isten áldását kérte.

A Keren Hajeszod felhívása a magyar zsidósághoz!

Még tíz esztendeje sincs, hogy a Keren Hajeszod, a Palesztina Ujjáépítési Alap, a Szentföld restaurálásának nagy munkáját megkezdte. Ez alatt az aránylag rövid idő alatt a legfontosabb feladatokat sikerült teljesítenie. A zsidóüldözések országaiból bevándorolt hittestvéreink tízezreit juttatta existenciához azon az ősi földön, melyet 2000 év után a Nemzetek Szövetsége Anglia mandátuma alatt újra a zsidó nép számára közjogilag biztosított.

A hontalanná tett és minden megélhetési reménytől megfosztott zsidók a Keren Hajeszod segítségével a Szentföldön új városokat, falvakat, ipari telepeket alapítottak, feltámasztották a bibliai kultúrát ősi fényében. Iskolák százait létesítette a Keren Hajeszod, az intézetek pompás hálózata a héber ovódától a héber egyetemig tanuskodik a zsidóság magas kultúrfelettségéről, kórházak és egészségügyi intézmények egész sorozata bizonyítja a zsidó humanitás legmagasabb fokát, míg több, mint 100 földműveskolónia elosztatja azt a vádat, mintha a zsidóságban nem volna meg a hajlam a fizikai munka teljesítéséhez és a földhöz való visszatéréshez.

Mialatt a hontalanná vált zsidók százezrei előtt minden ország bezárta kapuit, az utóbbi évtized alatt mintegy 110 ezer zsidó telepedett le a Szentföldön és tanujelét adta az egész világ előtt nagyszerű alkotóképességének.

Mindazok, akik az utóbbi években a Szentföldet bejárták, zsidók és nem-zsidók egyaránt, a legnagyobb elragadtatás és csodálat hangján ma-

gasztalják az új szentföldi zsidóság produktív munkájának gyors eredményeit, amelyek a Szentföldet új fejlődés útjára viszik, az ország minden-vallású lakosságának javára.

De ez csak a kezdet. Testvéreink százezrei várják a lehetőséget, hogy az országba mehessenek. Ezek letelepítése nehéz feladat, amelyet csak egyesült erővel oldhatunk meg.

Az erők egyesítése megtörtént. Az elmúlt év augusztus 14-én a világ minden országából a legkiválóbb zsidó vezérféfiak gyültek egybe Zürichben, ahol párt, politikai vagy vallásfelfogású különbségekre való tekintet nélkül egyesültek a széles alapokra fektetett Jewish Agency testületben, amelyet a Népszövetség, mint a zsidó nép hivatalos képviselőjét ismert el Palesztina újjáépítésének minden kérdésében.

Az egységes frontoz csatlakozott a magyar zsidóság is, amely tudatában van annak, hogy amikor az egyetemes zsidóság vezéregyéniségeivel, országok és nemzetek legjelentősebb tényezőivel közös fórumon munkát vállal, nemcsak hontalan testvéreivel szemben teljesít kötelességet, hanem a saját maga értékét és tekintélyét is emeli, és egyben szolgálatot tesz ezzel a sokat megpróbáltatott és súlyos elszigeteltséggel sújtott magyar hazánknak is.

A Jewish Agency Palesztina újjáépítésének pénzügyi szerve a Keren Hajeszod.

A Jewish Agency újjáalakulásával új korszaka kezdődik a Palesztina-munkának és a magyar

zsidóság becsületbeli kötelessége, hogy most már mi is teljes mértékben kivegyük részünket a Keren Hajeszod munkájából, amelyet eddig nem sok figyelemre méltattunk.

A Jewish Agency legfőbb vezetősége és a Keren Hajeszod igazgatósága egyik legkiválóbb képviselőjét, a Palesztina-munkának egyik leg régibb vezetőegyeniségét és szakértőjét, dr. Jehuda Wilensky urat delegálta hozzánk, hogy az ő támogatásával és irányításával nagyszabású akciót in-

dítsunk meg. Ehhez a munkához kérjük a magyar zsidóság nagylelkű támogatását.

Zsidó testvéreink! Az újjáépülő Palesztina és az ott új otthonot kereső zsidó testvéreink várják a mi munkánkat. Ismétlődjék meg a történelem: akik maguk nem vehetnek részt az építőmunkában, támogassák áldozatkészségükkel e nagy és szent művet. Komoly és értékes áldozatot kér tőlünk a Keren Hajeszod.

Teljesítsük kötelességünket!

Alapi Béla
igazgató
Aschner Dávid
vezérigazgató
özv. dr. Bacher Vilmosné
tanár
özv. Baracs Károlyné
dr. Baracs Marcel
országgyűlési képviselő
dr. Baracs Marcelné
a Minosz elnöknője
Beregi Ármin
mérnök
dr. Biedl Samu
a Magyar Zsidók Pro
Palesztina Szöv. alelnöke,
a szegedi hitk. elnöke
Bisseliches Mózes
mérnök
dr. Blauner Mór
ügyvéd
dr. Blum Ödön
miniszteri tanácsos
Boschán Artur
a kőbányai hitk. elnöke
dr. Bródy Ernő
országgyűlési képviselő
Brüll Alfréd
Dán Leó
kormányfőtanácsos
Dembitz Gyula
kormányfőtanácsos
Dénes Vilmos
vezérigazgató
dr. Deutsch Ernő
igazgató-főorvos
Deutsch Sándor
vezérigazgató
dr. Deutsch Zsigmond
a pécsi hitk. elnöke
báró Dirsztai Gedeon
prof. Donát Gyula
egyetemi tanár
Drucker Géza
kormányfőtanácsos
Duschnitz Albert
igazgató
dr. Edelstein Bertalan
budai főrabbi
Elbogen Hugó
vezérigazgató
Engel József
igazgató

dr. Eulenberg Salamon
udv. tanácsos, az Orsz.
Izr. Iroda ügyv. elnöke
Feldmann Mór
a miskolci hitk. elnöke
dr. Fischer Benjámín
pesti főrabbi
dr. Fischer Gyula
pesti főrabbi
Fischer Ödön
kereskedelmi főtanácsos
Fischer Vilmos
pesti rabbi
Fleissig József
igazgató
Fleissig Sándor
korm. főt., a Tőzsde aleln.
Fónagy Béla
mérnök
dr. Friedmann Ignác
kormányfőtanácsos
Gábor Ignác
igazgató
dr. Gál Jenő
országgyűlési képviselő
Gárdos Aladár
szobrászművész
Gerő Ödön
szerkesztő
dr. Gold Simon
kormányfőtanácsos
dr. Goldberger Salamon
igazgató
dr. Hajdu Marcelné
dr. Hajdu Miklós
vezérigazgató
Halom Dezső
kormányfőtanácsos
báró Hatvany Bertalan
Heinrich Ignác
vezérigazgató
prof. Heller Bernát
a rabbiszeminárium tanára
Hermann Lipót
festőművész
Herzfeld Dezső
vezérigazgató
Hesslein Ignác
vezérigazgató
Horváth Miksa
vezérigazgató
Jakab Dezső
műépítész
jánosii Engel Aurél

jánosii Engel József
udvari tanácsos
dr. Kahan Nison
ügyvéd
Kálmán Henrik
kincstári főtanácsos
dr. Kálmán Ödön
kőbányai főrabbi
Katona Gyula
műszaki főtanácsos
dr. Kiss Arnold
budai vezető-főrabbi
Klein Gyula
igazgató
Klein Gyuláné
Kóbor Tamás
író
Kohlbach Simon
ny. m. kir. honv. alezr.
dr. báró Kohner Adolf
udv. tanácsos, a Magyar
Zsidók Pro Palesztina
Szöv. tb. elnöke, az Orsz.
Izr. Iroda elnöke
Kreisler Jenő
gyáros
dr. Künsztler Mór
főorvos
dr. Léwy Lajos
főorvos
dr. Löw Antal
ügyvéd
dr. Löw Immanuel
szegedi főrabbi, felsőb. tag
dr. Lukács Leó
ügyvéd
Magyar Bertalan
vezérigazgató
Major Henrik
igazgató
dr. Makai Ernő
vezérigazgató
dr. Marczali Henrik
egyetemi tanár
Mauthner Henrik
földbirtokos
Neumann Gusztáv
igazgató
dr. Neumann József
óbudai főrabbi
dr. Oesterreicher Béla
ügyvéd
dr. Osztern Lipót
ügyvéd

dr. Patai József
főszerkesztő
prof. Pfeifer Ignác
ny. műegyetemi tanár, a
Magyar Zsidók Pro
Palesztina Szöv. elnöke
Popper István
mérnök
Rhein Artur
m. kir. orvos-ezredes
dr. Rosenák Miksa
főorvos
dr. Scheiber Lajos
pesti főrabbi
dr. Schlesinger Sámuel
debreceni főrabbi
dr. Schönfeld József
főszerkesztő
Sommer Sándor
igazgató
dr. Spitzer Mór
a veszprémi hitk. elnöke
Stern Ábrahám
igazgató
prof. Strausz Adolf
ny. keleti akad. tanár
dr. Strelinger Sámuel
orvos
Szántó Jenő
igazgató
Szegő Béla
igazgató
Székely Ferenc
udv. tanácsos, a Magyar
Zsidók Pro Palesztina
Szöv. tb. elnöke
Székely Salamon
kísérletügyi főigazgató
Szücs Bertalan
igazgató
dr. Tardos Dezső
a békéscsabai hitk. elnöke
prof. dr. Török Lajos
egyetemi tanár
dr. Venetianer Jakab
főorvos, Miskolc
dr. Wallenstein Zoltán
pécsi főrabbi
dr. Weisz Miksa
pesti főrabbi
báró Weiss Alfonz
siógárdi Zöld Márton
tábornok

Levelek dr. Wilenskyhez:

Igen tisztelt Doktor Úr!

Igen nagy örömmel értesültem arról, hogy Ön átvette a nehéz feladatot, hogy a Keren Hajeszod munkáját Magyarországon megszervezze. Fellelkesnek vélem, hogy ennek a munkának jelentőségét, amelyet a magyar zsidóság bizonyára ismer, itt külön kiemeljem, de mégis rá szeretnék mutatni arra, hogy a palesztinai eseményekre való tekintettel a zsidó nép minden részének közreműködésére e nagy műben most sokkal égetőbb szükség van, mint bármikor ezelőtt.

Különös öröömre szolgált annak a jelentősége, hogy a zürichi történelmi fontosságú konferencián a Jewish Agency kibővítésére létrejött megállapodást a magyar zsidóság egyik reprezentánsa: dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos úr is aláírta és hogy az értekezleten és a vitában ennek az országnak többi delegátusai, nevezetesen: dr. Löw Immanuel öméltsága, a szegedi főrabbi és a magyar felsőház tagja, valamint dr. Fischer Gyula pesti főrabbi úr és dr. Török Lajos egyetemi tanár úr résztvettek.

Ezek a tények bizonyára megnyilatkozásai annak a nagy érdeklődésnek, amelyet a magyar zsidóság Erec Israel felépítése iránt tanúsít és ezért remélem, hogy az Ön fáradozásai, amelyek arra irányulnak, hogy a magyar zsidóság körében is nagyszabású pénzügyi támogatást biztosítson ügyünk részére, éppen olyan sikeresek lesznek, mint eddigi nagybecsű munkássága más országokban. A legjobb kívánságokkal eltelve, vagyok készséges híve

Lord Melchett

a Jewish Agency Counciljának elnöke.

London, 1929 december 25.

Igen tisztelt Doktor Úr! Kedves Barátom!

Fogadja szerencsekívánataimat újabb nagy és jelentőségteljes feladatához. — A magyarországi Pro Palesztina Szövetség megalakulása és a mértékadó nem-cionista körök részvétele a Jewish Agencyben megteremtették a magyarországi sikerre vezető Keren Hajeszod-munka alapjait. Önnek most már meg lesz adva a lehetőség arra, hogy a magyar zsidóságnak a gyakorlati Palesztina-munkában is olyan helyet biztosítson a Keren Hajeszod révén, amely a magyar zsidóság történelmi jelentőségének és nagy benső erejének megfelelő. Igaz baráti üdvözlettel legkészségesebb híve

Chajim Weizmann.

Newyork, december 30.

Nagy és nehéz munka, amelyet Ön vállalt, de meg vagyok győződve róla, hogy a magyar zsidóság meg fogja tenni kötelességét. Kívánok Önnek és a Jewish Agency magyarországi tagjainak, akiknek nagyértékű támogatásában bízva bízom, legjobb sikert.

Félix Warburg,

a Jewish Agency Administratív Bizottságának elnöke.

Berlin, december 19.

Igen tisztelt Doktor Úr!

Abból az alkalomból, hogy ma Budapestre utazik, szerencsés utat kívánok Önnek és kívánom, hogy munkássága, melyet ama nemes cél érdekében folytat, amelyről nagy hazámfia, Apponyi Albert gróf a Népszövetség előtt 1929 szeptember 17-én tartott beszédében azt mondta, hogy „az emberiség becsületbeli kötelessége“, hazámban is támogatásra találjon.

Kitünő tisztelettel

Molnár Ferenc.

Berlin, 1929 december 24.

Igen tisztelt Doktor Úr!

Az én jókívánságaim Önt már eddigi küldetéseinel is elkísérték. Melegen üdvözlöm abból az alkalomból, hogy ezúttal a magyarországi zsidóságnak szentelheti tevékenységét.

A világ egész zsidósága büszkeséggel tekintet a magyar zsidóságra, amely nekünk Herzlt és Nordaut adta. Bizonyára nem a magyar zsidóság mulasztása, hogy eddig nem megfelelő mértékben vette ki részét Palesztina újjáépítésének munkájából. Meg vagyok róla győződve, hogy a magyar zsidóság ezúttal minden lehető el fog követni, hogy e téren is az őt megillető helyet foglalhassa el a világ zsidósága körében.

Öszinte üdvözlettel, igaz híve *Einstein.*

Berlin, 1929 december 20.

Igen tisztelt Doktor Úr!

A németországi Pro Palesztina bizottság örömmel értesült arról, hogy Ön eddigi nagy sikerrel végzett munkássága után elhatározta, hogy legközelebbi tevékenységét Magyarországon fogja kifejtetni

A legjobb sikert kívánjuk Önnek ehhez a munkához és meg vagyunk róla győződve, hogy a magyarországi zsidó és nem-zsidó közvélemény munkásságát élénk rokonszenvvel és hathatós támogatással fogja kísérni. Kiváló tisztelettel

Graf Bernstdorf, elnök.

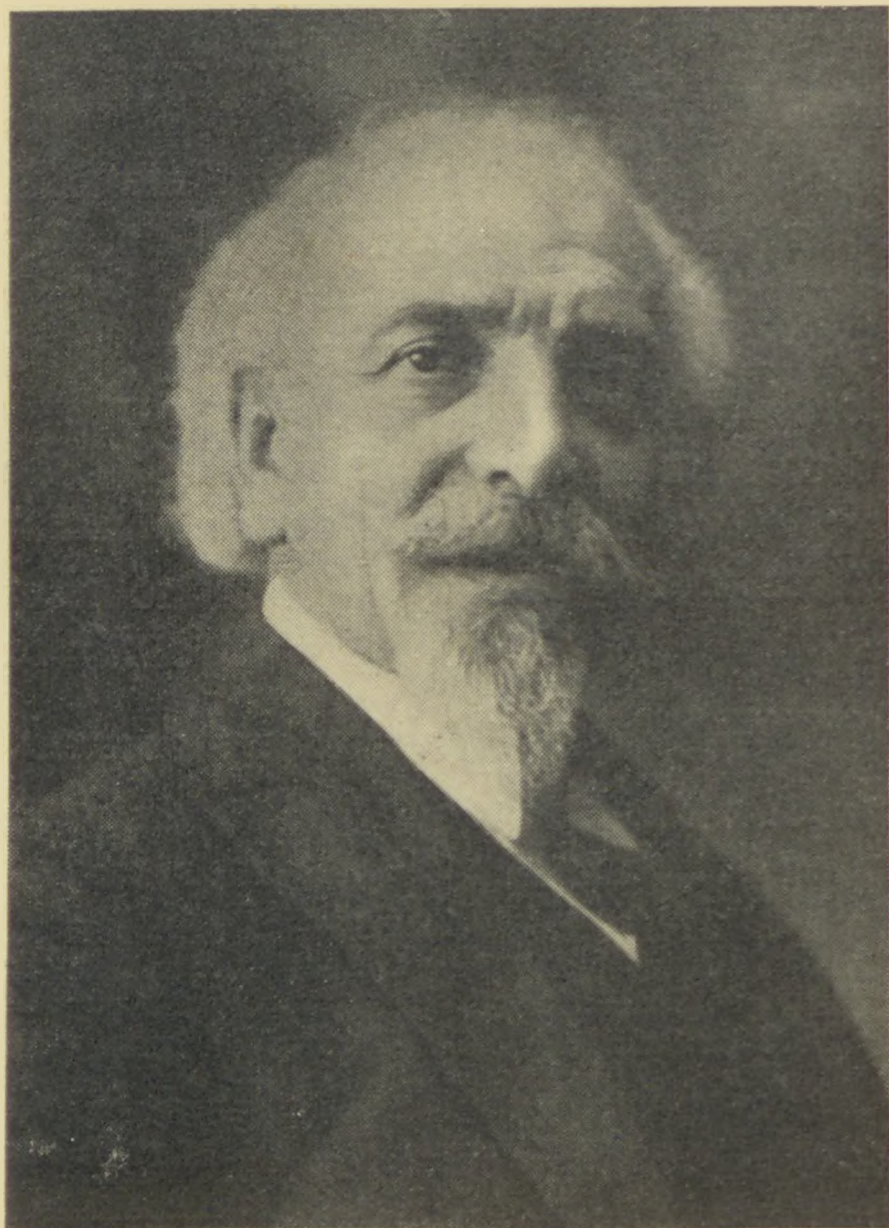
Köszönöm Önnek azt az elhatározását, hogy a Keren Hajeszod igazgatósága részéről Magyarországra történt delegálását szíves volt elvállalni.

A magyar zsidóság igen sok fiát adta a mi Palesztinánknak, akik ott mint tudósok, mérnökök, orvosok és nem utolsó sorban, mint földművesek és iparosok, igen előkelő szerepet töltenek be. Most elérkezett az ideje annak, hogy ezt a zsidóságot, a minden akadály dacára fejlődésben lévő Palesztina-munka érdekében erősebb kapcsolatokkal vonjuk be abba a közös felelősségbe, amellyel az egész világ zsidósága a munka sikeréért tartozik.

Kiváló tisztelettel, készséges híve

O. Wassermann,

a Deutsche Bank igazgatója, a Keren Hajeszod elnöke.

dr. Wilensky Jehuda

Dr. Jehuda Wilensky életrajzi adatai

1870-ben született Litvániában. A karlsruhei és berlini egyetemen filozófiát és természettudományokat hallgatott. Achad Haam egyik tanítványa, Herzl Tivadar egyik legrégebbi munkatársa.

Markáns egyéniség a zsidó politikai és szociális munkásság terén.

Az 1905. évi októberi véres pogromok után erős harcot indít az orosz kormány ellen, minek eredményeként börtönbe vetik. Azzal az abszurd váddal illetik, hogy egy konvent *egy létesítendő déloroszországi köztársaság elnökévé választotta*. A szibériai Jakutskba való deportálásra ítélték, ahonnan nagyon ritkán kerül vissza az ember.

Ezt az ítéletet a legelőkelőbb zsidó és nem-zsidó körök a felháborodás viharával fogadták. Hónapokon át tartó közbenjárások folytán a szibériai száműzetést egyszerűen külföldre való kiutasítás váltja fel. Így kerül Németországba, ahol a zsidó kivándorlásnak a kérdésével foglalkozik. Előadásokat tart az oroszországi zsidók helyzetéről és nagyban elősegíti a nyugati és keleti zsidóság egymáshoz való közeledését.

Visszatérve Oroszországba, magánfoglalkozása mellett (egy nagy vasuti társaságnak képviselője és egy hajózási társaságnak igazgatója) fáradhatatlanul vesz részt a közéletben. 1917-ben *a több mint 100.000 tagot számláló charkowi hitközség elnöke*, majd *az ukrainai hitközségek szövetségének elnöke lesz*. A charkowi városi tanácsban a zsidó frakció vezére. Két fronton küzd: a fehérek és vörösek ellen. Mindkét oldalon a legnagyobb gyűlölettel fogadják. Egyizben küldöttséget vezet Denikin főparancsnok elé, akit pogrompolitikája miatt erős szavakkal illet. Panaszt emel ellene a

mellette működő brit megbízottnál. Perceken át áll „a fal előtt” a pribékek töltött pisztolyaival szembenézve. Minden nap halálveszedelemben, de hajthatatlanul és félelem nélkül küzd a zsidóságért.

1920-ban Palesztinába menekül. Ott átmentett vagyonának jövedelméből nyugodtan élhetne. Ám oroszországi élményei és az új Palesztinában tapasztaltak nem hagyják pihenni. 1921 óta országról országra jár és beszél testvércihez: pusztulásról és újjáépítésről.

Jelentékeny szerepe volt a Palesztina-mandátum megerősítése körül. Weizmann megbízásából a Népszövetség tanácsának egyik tagját, aki a mandátum ellen foglalt állást, sikerült neki megnyerni és ilymódon a határozathoz megkívánt egyhangú szavazást biztosítani.

Ujjáépítés

Keren Hajeszod. Ujjáépítési alap. Ujjáépítés anyagiakban, szellemiekben, önértetben. *Megvenni* (Keren Kajemeth) és nem *elvenni* a földet és ezt megművelni, már a Szentírás parancsolata. A régi elhagyott, elpusztított föld újjáteremtése, a sziklák befásítása, az iszap és mocsarak lecsapolása, minden önértetes zsidó becsületbeli kötelessége. „Und neues Leben blüht aus den Ruinen.” Uj élet fakad a romokból.

Az új élet egyúttal szellemi restaurációt jelent. A régi kultúra kimélyítése, a tradicionális szellem további kiépítése minden kultúra elsőrangú követelménye.

A biblia népének ősi kultúrája az egész emberiség kultúrája, mert e kultúrán épült fel pogány népek közepette az Egyistenség hite, a felebaráti szeretet parancsolata (veohávto lereácho komaucho) és az Uj Testamentum tana. Aki egyiket ócsárolja, becsmérli a másikat.

Az ősi kultúra megművelése, újjáalakítása büszkeséget, öntudatot és önértetet nyújt. Nincs kultúra, mely a maga teljességében ősidőktől fogva oly tökéletes egységben maradt volna fenn, mint az ószövetség népének kultúrája.

Ezen kultúrfölény felismerése nyújtotta a zsidóságnak az egész sötét középkoron át — noha mindenütt híven teljesítette hazafias kötelességeit — a legnagyobb üldözések közepette a nemes tradícióhoz való önfeláldozó ragaszkodását. Minden zsidó, bármely hazának hű, odaadó, önfeláldozó polgára, hősök ivadéka. Hősök voltak elődei, mert a víz oltó és oldó hatása helyett a tűzhalált választották. Akiben e tudat nem él és akinek e felismerés gerincét nem merevíti meg, az ember- és honfitársainak megbecsülését sem érdemelheti ki.

Dr. Friedmann Ignác

kormányfőtan., a magyarországi Keren Hajeszod elnöke.

Dr. Jehuda Wilensky: Miért jöttem?

A szükségyszerűség és az adott lehetőség, a két tény, amely a legsúlyosabb viszonyok között is tette sarkal. A háború a földnélkülieket sújtotta legjobban. A zsidóság millióit fosztotta meg létalapjaitól. Ezzel szemben a Népszövetség megnyitotta a hontalanok számára a Szentföld kapuit, anélkül, hogy Palesztinának nem-zsidó lakosságát jogaiban megcsorbítaná. Ez a szükségyszerűség és adott lehetőség egyszerre próbára teszi a zsidó önértéket és önbecsülést. Senki sem vonhatja ki magát a felelősség alól. Akár orthodox, akár haladó, akár nemzetnek tartja a zsidóságot, akár felekezethez, cionista és nem-cionista egyaránt, mindenki, akit a világ zsidónak nevez, kell, hogy egész lelkével átérezze a történelmi feladat nagyszerűségét, amelynek teljesítésétől a zsidóság jövője függ.

Valóban büszkének lehetünk mindnyájan a kezdet lélekemelő eredményeire. Az utóbbi nyolc év alatt a pusztulás helyeire virágzást varázsolnak és az évezredek rombolását csodálatosan gyors építő munkával igyekeznek helyrehozni. A legnagyobb csoda pedig testvéreinknek belső megújulása az ősök földjén. De a munka még súlyos megerőltetést követel. Barátaink tábora, keresztény körökben is napról-napra növekedik, de minél jobban gyarapodik az erőnk, annál nagyobb feladatok bontakoznak ki előttünk, amelyekhez fokozott munka és áldozatkészség szükséges.

A nagy férfiak, zsidók és keresztények, Lord Melchett, gróf Bernsdorf, Einstein, Gotard és a magyar irodalom Molnár Ferencé, akik jókiván-ságaikkal kísérték ide, valamennyien az én feladatom nehézségéről szólnak. Ez a nehézség azonban csakis engem terhel. Becsületesen és őszintén mondom ezt. Mert ismerem a zsidóságot, melynek hús a húsból, vér a vérből a magyar zsidóság is. Testvérek vagyunk jóban és bajban és meg vagyok győződve róla, hogy ugyanazzal a lelkesedéssel fogok találkozni itt is, mint más országokban és a magyar zsidóság is meg fogja nyitni a szívét a testvériség és emberség műve előtt.

A kiváló férfiak egész sora csatlakozott a Jewish Agency és a Pro Palesztina Szövetség útján az építő munkához és ez elegendő biztosítéka a sikernek.

Ismerem az összes aggodalmakat. Ugy vélik, hogy az anyagi áldozatok, miket a magyar zsidóság nehéz gazdasági helyzetében az általános magyar és speciálisan zsidó jótékonyság terén hoz, máris túlmegy a lehetőség határain. Így volna-e valóban? Ki szabhatja meg a zsidó szív áldozni akarásának határait? Nincsenek határok ott, ahol áldozatról van szó.

Én hiszek a zsidó népben. Hiszek bennetek és a mi ügyünk eredményében. Hiszek benne, mint ahogy hiszek Isten gondviselésében és az emberiség haladásában. Nyugodtan és biztonsággal fogok a munkához.

Mi a Keren Hajeszod?

A KEREN HAJESZOD a Palesztina újjáépítés központi szerve és így legfőbb szerve a Jewish Agencynek, amelyet a Népszövetség a zsidóság képviselőjéül ismert el Palesztinára vonatkozólag. A Jewish Agencyben képviselve van minden ország zsidósága világfelfogásra való különbség nélkül.

A KEREN HAJESZOD alapítása óta, 1921-től 1929 szeptember 30-ig a zsidóság önkéntes megadózatásából 3,965.000 fontot, vagyis több, mint száztízmillió pengőt gyűjtött és fordított konstruktív palesztinai építőmunkára.

Ehhez az összeghez hozzájárultak:

	font
Amerikai Egyesült Államok	2,190.339
Délafrika	293.060
Németország	188.232
Angolország	173.380
Románia	168.827
Lengyelország	157.506
Kanada	147.327
Délamerika	107.046
Hollandia	76.613
Csehszlovákia	75.473
Lettország	54.559
Franciaország	44.224
Svájc	38.980
Balkán	37.964
Ausztria	31.420
Többi ország	180.241

Összesen . . . 3,965.191

Magyarország a többi ország egyesült tétele között szerepel, miután a hozzájárulása a legkisebbek közé tartozik, alig 50.000 pengő, tehát még 2000 fontot sem ért el.

A KEREN HAJESZOD 1921 április 1. óta 1929 szeptember 30-ig a következő kiadásokat fedezte:

	font
Mezőgazdasági telepítések	1,235.000
Városi telepítések, közmunkákra	896.000
Iskolákra	705.000
Bevándorlásra	406.000
Egészségügyre	303.000
Vallásos intézményekre	245.000
Adminisztrációra	175.000

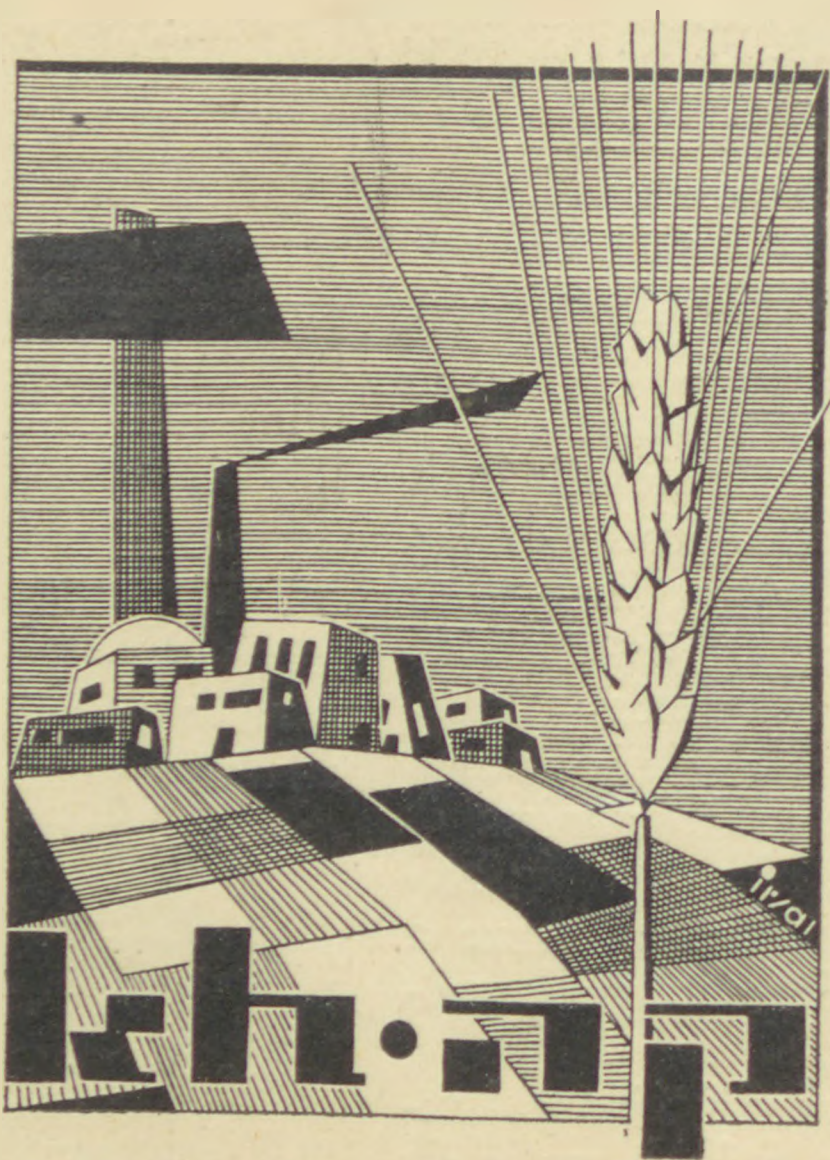
Összesen . . . 3,965.000

A KEREN HAJESZOD ez idő alatt 110.000 zsidónak tette lehetővé a bevándorlást és a gazdasági meggyökeresedést Palesztinában.

A KEREN HAJESZOD támogat 66 mezőgazdasági telepet, 222 iskolát 18.617 növendékkel, támogatja a héber egyetemet Jeruzsálemben, a zsidó műegyetemet Haifában, a mezőgazdasági kísérleti állomást Tel-Avivban, a Hadassza egészségügyi szervezetet és a munkásbetegsegélyző pénztárakat.

Avigdor Hameiri
mint magyar katonatiszt a háborúban

Irsay: Keren Hajeszod-jelvény

dr. Barsiné Freund Mina, író

A KEREN HAJESZOD előmozdítja a városi és ipari fejlődést utak építésével, jelzálogbankkal, kisiparosoknak és kézműveseknek nyújtott hitelekkel, végül a Palestine Electric Corporation munkájában való részesedéssel.

A KEREN HAJESZOD-nak a Jewish Agency határozata szerint a folyó évben

750.000 font,
vagyis huszonegy millió pengőnyi produktív kiadást kell fedeznie.

Hol a zsidó bölcsesség?

Régi közhely, hogy a nagy tömeg egyénenként buta, de összességében bölcs. A magyar zsidóságról ennek az ellenkezőjét mondhatjuk: egyénenként bámulatosan tehetséges, összességében bámulatosan ügyefogyott. Örökös civakodás, sorozatos vezéri önkinevezés, teljes képtelenség arra, hogy bármely életbevágó ügyben egységesen, erőteljesen, méltósággal nyilatkozzék meg. Szóval: Egy az Isten, egy a Tóra, Izráel pedig neológ, orthodox és statusquó (a Szentháromság zsidó formája).

*

Üdvös és jó volna a gazdag és művelt külföldi zsidósággal intim összeköttetést fenntartani. Jó volna gazdasági és kulturális szempontból, sőt értékes volna még magyar hazafiás szempontból is. De azért a világért se vegyünk részt a Palesztinamozgalomban és a világért se vállaljuk a magunknak Herzlt és Nordaut, mert ezzel közelébb jutnánk a nagyvilág zsidóságához.

Hol marad a híres zsidó okosság?!

Székelly Ferenc

udv. tan., a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szöv. díszelnöke.

Avigdor Hameiri és dr. Barsiné-Freund Minna Budapesten

A Magyarországon meginduló nagyszabású Keren Hajeszod akció támogatására sikerült a jeruzsálemi központnak dr. Wilensky fődelegátus munkatársaiul két olyan kiváló erőt megnyerni, akiknek működése elé a legnagyobb reménnyel lehet tekinteni. Avigdor Hameiri, akinek kiválasztott költői egyéniségét a *Mult és Jövő* ismételtelen külön számokban méltatta és dr. Barsiné-Freund Mina, akinek finom írásaival sűrűn találkoztak a *Mult és Jövő* olvasói, Budapestre érkeztek, hogy a most még aktuálisabb és égetőbbé vált Palesztina-építőmunkáról sokéves tapasztalataik alapján számoljanak be régi honfitársaiknak. Nem csekély áldozat volt Haméiri, a nagy héber költő részéről, hogy otthagyja irodalmi alkotásainak és babérjainak színhelyét, most, amikor sorozatos művei jelennek meg Palesztinában. És nem csekély áldozat dr. Barsiné részéről, hogy néhány hónapra elbúcsúzzék férjétől, akit a budai hitközség elnöki székéből követett négy zsenge gyermekével együtt a Szentföldre. De mindkettőjüket hívta a honvágy is, hogy újra láthassák az óhazát, amelyre ott a Szentfal és Dávid tornya árnyékában annyi szeretettel gondolkodnak. És hívta a vágy, hogy magyar zsidó testvéreiknek beszélhessenek a Szentföld fel-támadásáról és az új héber kultúráról, amelynek kebelében a magyar költészet éppen Haméiri révén oly jelentős szerephez jutott.

A magyar zsidóság testvéri szeretettel köszönti szentföldi vendégeit.

Avigdor Haméiri új háborús könyvéből*: Madame Pompadour

Az ütközet után újra szóba került a bátorság kérdése és ezzel kapcsolatban természetesen a zsidó bátorság kérdése is. Most azonban már új alakban, javított formában tették fel a kérdést:

— Mi az, ami a zsidókat közönyössé teszi életükkel szemben, szinte könnyelművé, mint akiknek „minden mindegy“, mert nincs semmi veszteni valójuk?

Ilyen volt a kérdés formája. Az ugyanis már mindenki előtt ismeretes volt, hogy a zsidók feltűnő bátorságot tanúsítanak és igen sok kitüntést kapnak.

Először azt mondták: a magyar zsidó a bátorságot földijeitől, a magyaroktól tanulja. Ezt a feleletet el is fogadták volna — ha nem lennének ott a megvetett galíciai zsidók, akik az utóbbi időben egészen rendkívüli hősiességet mutattak.

Erre aztán azt mondták: Nem is bátorsággal küzdenek a zsidók, hanem ravaszsággal. Megcsalják az ellenséget a veszély idejében épúgy, mint ahogy megcsalják a „gój“-t otthon az adás-vevésnél.

*

Átkeltünk a Dnyeszteren. A Dnyeszter a nagy front legfontosabb és legnagyobb folyója. És ime az érmek és kitüntetések közül újra milyen sok jutott zsidónak. És akik legjobban örültek a kitüntetett zsidóknak, azok magyar társaik voltak.

És még hány és hány ilyen győzelem.

És itt a mi kis zsidónk: Gefreiter Margolis, a sovány telefonista. Ó, bizonyára ravasz, mint a kígyó, de mégsem lehet azt állítani, hogy legutóbbi telefonos-cselében nem volt más, csak ravaszság. Összekötni a mi telefonunkat az ellenség vonalával, ehhez nem kell semmi ravaszság. Minden baka tudja, hogy ez hasznos dolog. De a fődolog: véghezvinni. Négykézláb odakúszni az

ellenség elé, odalopódzni szinte az orra alá és ott dolgozni, bajlódni a drótokkal — ehhez több kell, mint ravaszság.

És ime, a hivatalos hír: Magyarországon a „Makkabea“ zsidó diákok egyesületének a tagjai önként jelentkeztek szolgálatra.

Ezek azok, ezek azok a zsidók, akiket „cionisták“-nak neveznek, akiknek hazafiságát kétségbevonják még maguk a nem-cionista zsidók is.

A kérdés tehát újra fölmerült. A gúnyolódók akarata ellenére. A dolog odáig jutott, hogy az egyik tiszt szükségesnek találta, hogy nyílt kérdéssel forduljon hozzám:

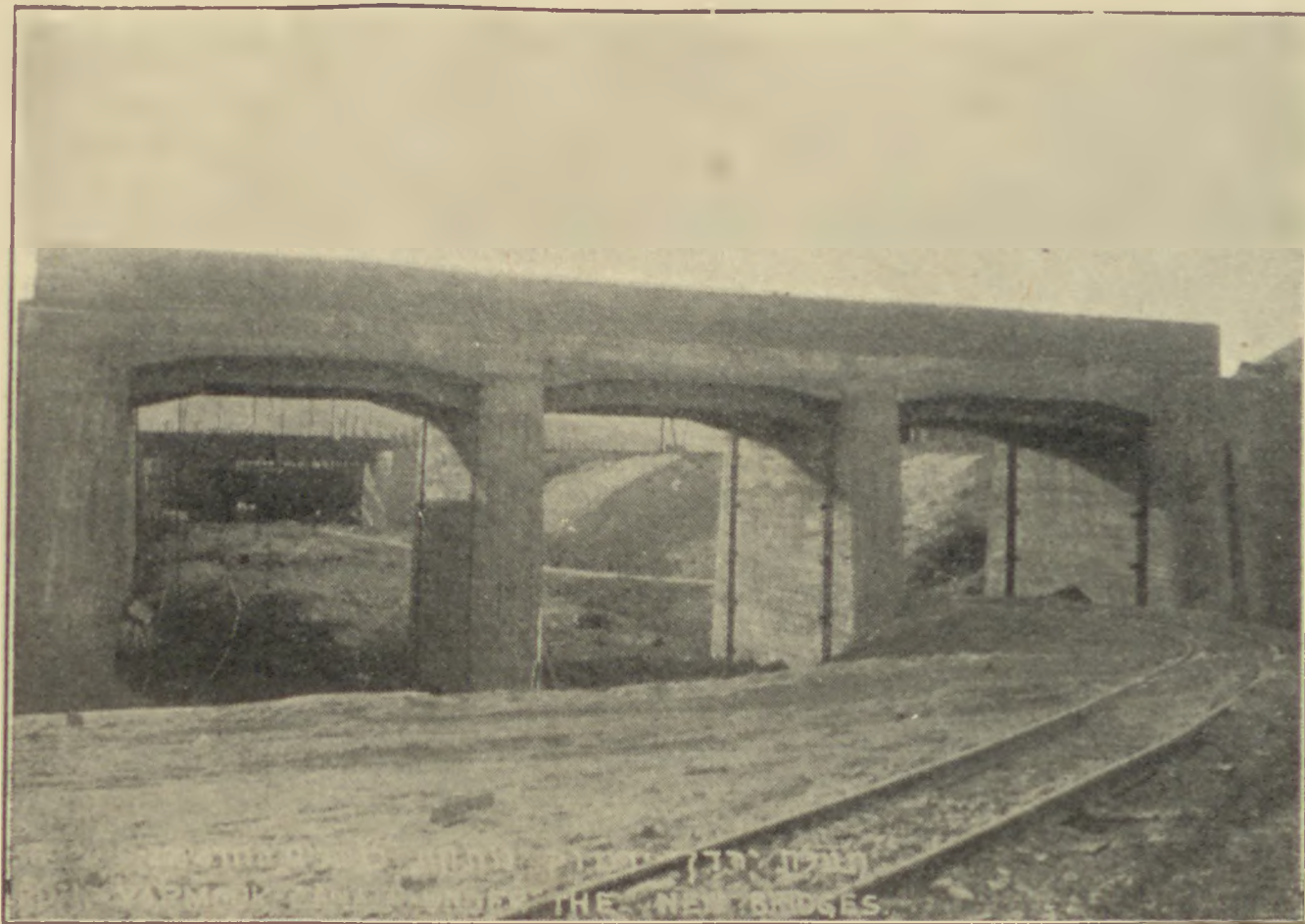
— Neked már három kitüntetésed van. És te filozófus vagy. Mondd meg nekem...

Amit kérdezett, nem volt más csak dadogás, amit nem is lehet betűkkel kifejezni. Hirtelen közbevágtam:

— Tudod mi a dolog titka? A ti gyűlöletetek. Semmi más. Nektek megvan az erőtök, hogy minket gyűlöljete, mi pedig csak egy módon bosszulhatjuk meg magunkat, bátorságunkkal. Ilyen vadállat-gyűlöletben élve igazán nincs mit vesztenünk. Néha elfog bennünket az érzés, hogy jobb meghalni, akár mint egy kutya, mintsem, hogy élni ebben a gyűlöletben, melynek nincsen se oka, se logikája!

Ez volt az első eset, hogy az igazságot kimondtam teljes egyszerűségében.

Nem is tudom, miként, de a zsidók kitüntetései felrázták nyugalmukból a „tisztá fajok“ fiait, mindazokat, akik itt együtt voltak ebben az osztrák-magyar-szerb-rutén-bosnyák-cigány hadseregben. Ebben a bábel-seregben, melynek 20 népe nemzedékek óta állandóan vegyül és keveredik, ebben a bábel-seregben egyszerre csak a fajtisztaságról kezdtek beszélni. Tiszta magyar, tiszta

Ruthenberg villamosművek építése a Jordánon

* Avigdor Haméiri (Feuerstein), a magyarországi származású szentföldi költő, akinek jelentőségét az új héber irodalomban ismételten méltattuk, a háború elején önkéntesen bevonult és a harctéren több magas kitüntetésben részesült, majd sebesülten orosz fogságba esett, később a szovjet üldözése elől menekülve, viszontagságos úton Palesztinába került, ahol mint „a magyar irodalom nagykövete“ héberre fordította az „Ember tragédiáját“, Arany, Petőfi, Ady, Kiss József és a maiak közül Karinthy, Kosztolányi, Patai, Somlyó Zoltán verseit. Legújabb héber művében („Hasigaon Hagadol“ Resimoth kacin ivri bemilchama hagdola. Hoca-gath Szeferim „Micpa“ Jeruselahom—Telaviv) Haméiri háborús emlékeit gyűjti egybe és pedig elsősorban zsidó vonatkozásaiban — „habár kezdettől fogva nem törekedtem látni a zsidót sem magamban, sem halálba menő bajtársaimban...“ Haméiri egyébként még a háború első éveiben magyar nyelven írta tárcáit és verseit a *Múlt és Jövő*-be és a magyar napilapokba.

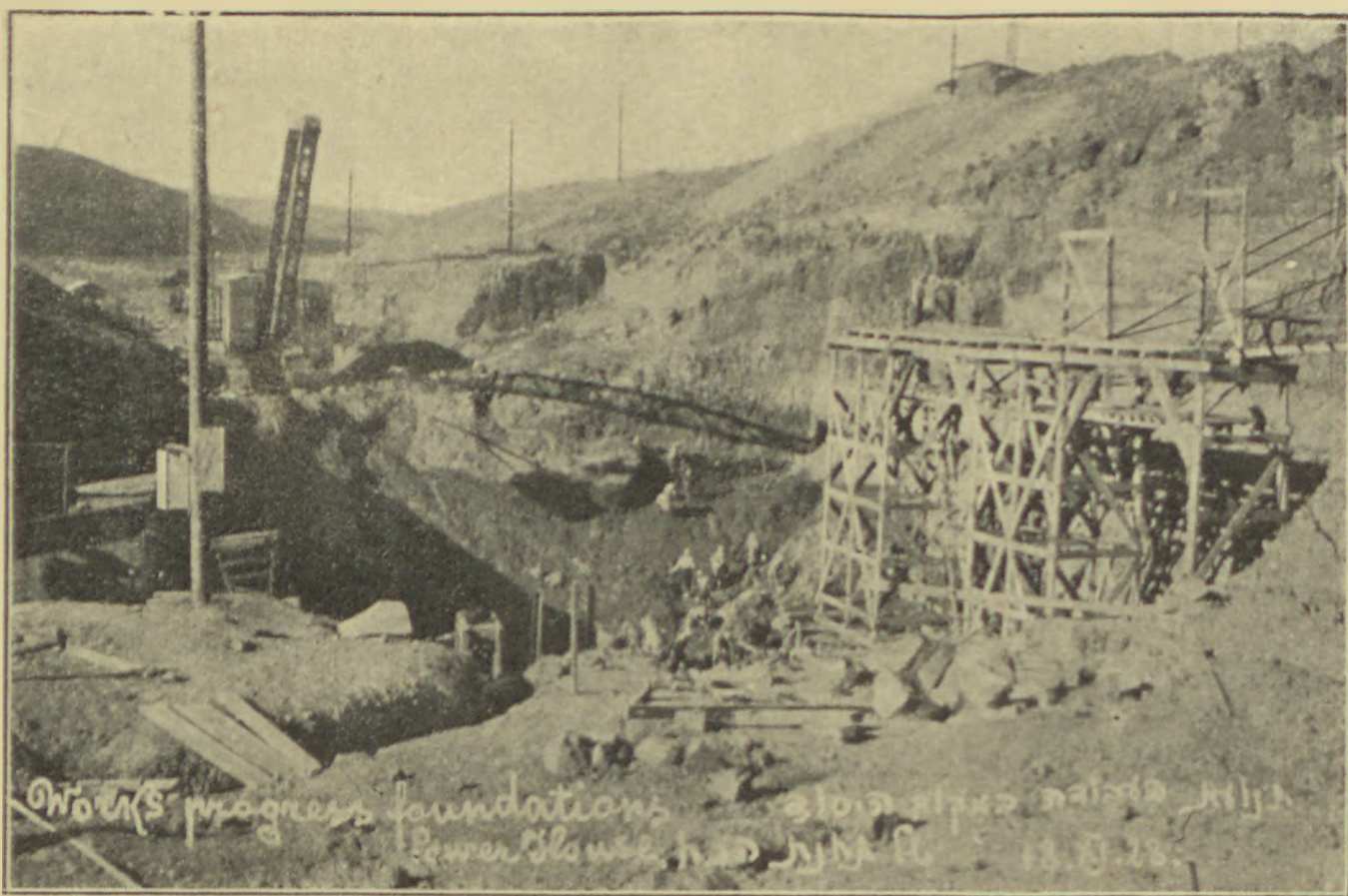
olasz, tiszta román és különösen: tiszta osztrák! S nem csoda, hogy ezek után akadt egy cigány káplár, Gencse Laci, aki azzal dicsekedett, hogy ő tiszta fajcigány. És valóban, talán ő volt az egyetlen, aki jogosan dicsekedett vérének tisztaságával.

Eközben a zsidó bátorságot elnevezték „zsidó szemtelenség“-nek és a zsidó hősiesség is új nevet kapott: „zsidó pánik“.

Csak Szmrecsányi főhadnagy mosolygott az egész idő alatt ezeken a vitákon. A végén aztán mégis kitört és megszólalt:

— Hisz ti állandóan körbe-körbe mentek és úgy tűnik, mintha szándékkal csinálnátok így, hogy ne kelljen szembenéznetek az egyetlen, egyszerű igazsággal: ezek a zsidók immár két évezrede vágyakoznak a népelet után, a hősi élet, a heroika, az eposz után, amely visszaadja nekik régi emberi fényüket, immár két évezrede vágyakoznak a királyság után s ez ezerféle formában jut kifejezésre: egyszer az imában, egyszer „Erec-Jisrael“-ben, egyszer egy „rebbe“-nek a királyság kenésében és az előtte való leborulásban. Sőt, a mi magyar zsidóink magyar hazafisága sem más, mint a nagyság utáni vágyakozás, a vágy belemerülni a magyar királyság fényébe, részt venni a szépségében és ezzel kielégíteni a saját királyságuk utáni vágyukat, melynek teljesülésében már nem is hisznek. Ki szeret nálunk mentébe bújni, tollas csákót fölvenni, csizmát felhúzni, nemzeti viseletben járni, inkább mint a zsidó, akinek sikerült asszimilálódnia?!

Ugyanígy — folytatta Szmrecsányi nagy figyelem közepette —, ugyanígy, amikor megéreztetük velük a „királyság“ szagát a katonaruha formájában, kezdve a gefreiter első csillagától egész a generális nadrágján vöröslő csíkig, a „lampsz“-ig, amint megéreztek a királyság szagát: kitört belőlük természetes heroizmusuk! Minek ezek az okoskodások? A zsidó hős, mert kétezer éven át beléfojtottak minden hősiességet.

Ruthenberg villamosművek építése a Jordánon

Elhallgatott egy pillanatra a körülötte beállott nagy csöndben — azután mintegy befejezőképpen még egyszer megszólalt:

— Kiséreljétek csak meg visszaadni nekik az országukat, majd meglátjátok, hogyan változik át a „zsidó gyávaság“ zsidó hősiességgé!

Ez volt a leghosszabb „beszéd“, melyet valaha is hallottak ennek a szűkszavú kálvinista tisztnek a szájából.

Hosszú csönd keletkezett. Mindenki kiürítette a poharát és hallgatva szívta tovább cigarettáját.

Hirtelen megszólalt Szlezák zászlós, a törpe szlovák, halkán, óvatosan:

— Úgy hallottam, van valami terv, hogy visszaadják a zsidóknak Palesztinát, hogy ott megalapítsák országukat és királyságukat.

— Ki akarja visszaadni? — kiált közbe Walter, az osztrák kapitány — az angolok meg akarják csinálni ezzel a tervvel a zsidókat, én így hallottam.

— Helyes — feleli Szlezák —, de ezzel szemben a mi szövetségünk is ezt akarja tenni. Talán ez a felelet Anglia ravaszságára. Én hallottam. Kiáltvány is van róla. Így hallottam. Osztogatják a zsidók között.

— És kinek a nevében szól a kiáltvány? — kérdi Szmrecsányi főhadnagy óvatosan.

— Én magam nem láttam a kiáltványt, de tegnap jött át ide egy barátom a német-francia frontról és ő mesélte. Szerinte Vilmos császár, Ferenc József őfelsége és a török szultán nevében adták ki a kiáltványt; így mesélte.

Én csak ott ülök és hallgatom. Torkom kiszárad. Mi ez? Haszontalan tréfa? Igen. Biztosan. Láttam, hogyan nézett rám közben a törpe zászlós. Összebeszéltek, hogy bolondot űznek belőlem. Érzem, hogy elvörösödöm, vérem fejembe száll. Erőt veszek magamon és látszólag nyugalommal kérdelem:

— Talán zászlós fenséged is alá van írva a kiáltványon?

Rámemeli a szemét:

— Azt hiszed, tréfálok, mi? Komolyan beszélek. Így mesélte a kamerádom, aki onnan jött. Ott már osztogatták a kiáltványt.

Egyszer aztán odajött hozzám Margolis az Östreicher bácsival együtt. Beszélgetni akarnak velem egy kicsit. Titkot sugni „arról a dologról“.

— Valami ujságom van a zászlós úr számára — mondja Margolisz ijesztő titokzatossággal.

— A messiás léptei — egészíti ki Östreicher bácsi.

— Miféle ujság, Margolisz?

Margolisz körülnéz, erre, arra, azután lenyúl mellényének belső zsebébe és kihúz onnan egy sokszorosan összehajtott papírlapot, kitergeti óvatosan, összegöngyölíti, mint a megillát — és megmutatja nekem a kiáltványt. A király szava az, a német, osztrák, magyar, török és a hozzájuk

tartozó seregek zsidó katonáihoz, világos, tiszta szavak, kertelés és cicomázás nélkül adják elő a tervet, zsidóországot állítani a Szentföldön. — És természetesen — a terv a mi győzelmünktől függ.

Alatta: I. Ferenc József császár és király, II. Vilmos császár, Abdul Hamid török szultán nevében...

Csak állok és bámulom tágranyilt szemmel a héberül, jiddisül és mindenféle nyelven kinyomott kiáltványt...

De Margolisz újra a zsebébe nyúl és előveszi a „Mult és Jövő“ egyik számát és rámutat a szerkesztőnek, Patai Józsefnek egy cikkére, amelyben kifejti, hogy egyszerre csak Anglia is és a központi hatalmak is ígérik, hogy zsidó országot létesítenek, a háború tehát szalónképessé tette Palesztinát és a cionizmust, mégis nem Anglia, nem Németország és nem is Törökország fog Palesztinából zsidó államot csinálni, hanem a hazájukból kiűzött zsidók, akik Palesztinába menekülnek, azok fogják felépíteni apáik országát, véres verejtékkal áztatva a szent föld minden rögét és akkor újból gettóépítés meg hazafiatlanság lesz Palesztináról beszélni. Befejezem az olvasást és megtörölöm könnyes szememet.

És újra elolvasom a kiáltványt, sorról-sorra, szóról-szóra, betűről-betűre.

Östreicher bácsi magában ismétli:

— A messiás léptei; a messiás léptei.

— Add nekem ezt a kiáltványt, Margolisz.

Ez az első eset, hogy Margolisz vonakodik akaratomat teljesíteni. Zavartan mosolyog és nem tud mit felelni.

— Közlegény, Margolisz! Vigyázz!!!

Margolisz vigyázzba áll, keze a nadrágvarráson, szeme egyenesen a szemembe tekint. Igazán megijedt. Látom, mint fut át lelkén egy pillanatra a távoli gyanu: talán át akarom adni a hadbíró-ságnak, hazaárulás bűne miatt. — Az ilyen érzésváltozás gyakori a tiszteknél — nincs benne semmi különös.

— No jó, jó, Margolisz, pihenj! — megvergetem a vállát. — Vissza fogom adni ezt neked nemsokára.

Margolisz pihen, mélyet lélekzik és azt mondja:

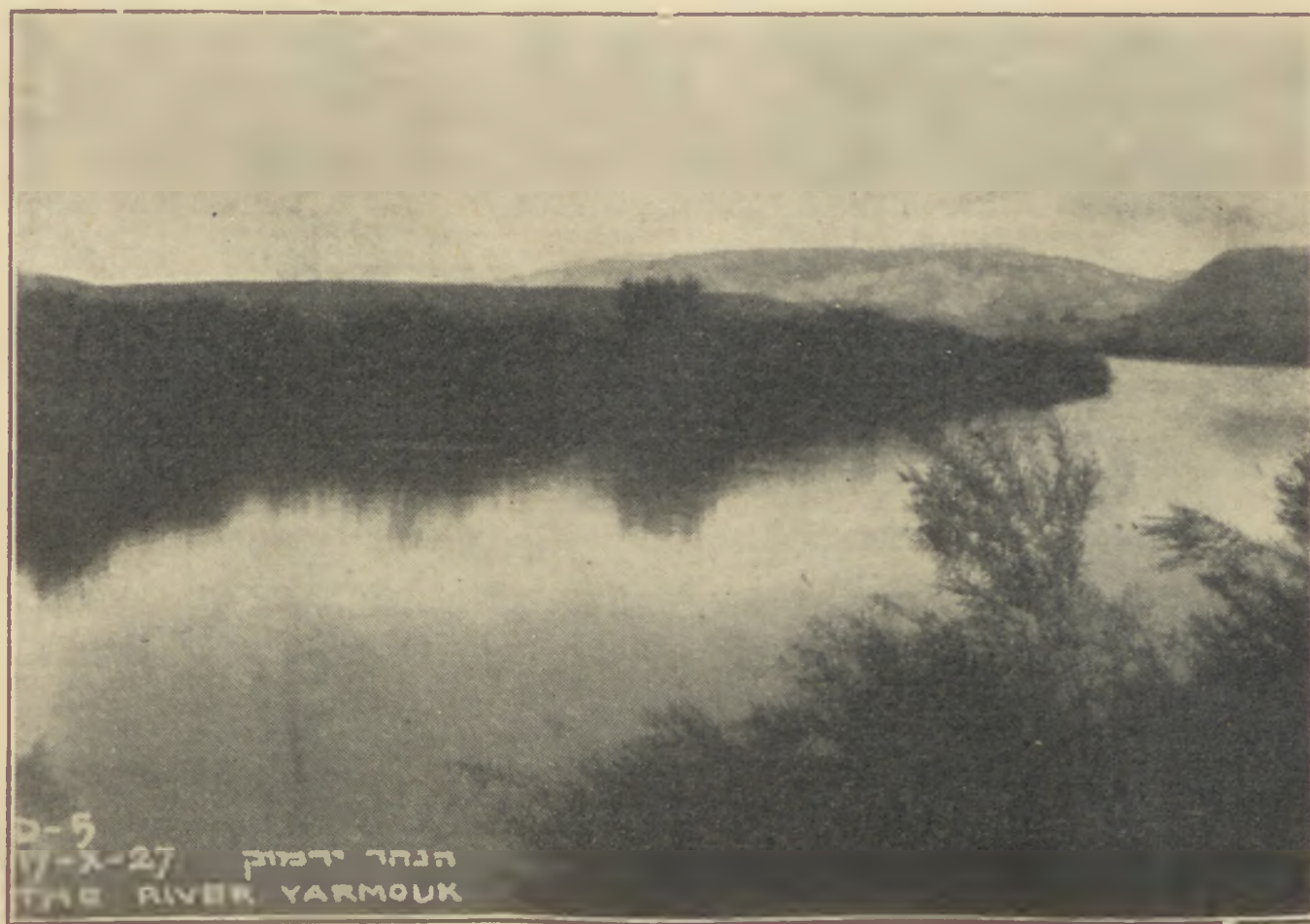
— Igazán megijedtem.

— Buta vagy, Margolisz. Hisz itt van a három „keleti király“ neve. Bátran léphetsz az ilyen árulók közé.

— Én... én... — dadog Margolisz — talán, talán ez csak provokáció... ellenünk... hogy ki próbáljanak minket...

— Ördög és pokol! Valóban... ez lehetséges. ... Mindenesetre jó lesz vigyázni.

„Ó, én bolond!“ szakítottam félbe gondolataimat, „hiszen maga a király akarja. Hiszen ő fordul hozzánk, hozzánk a zsidókhoz... és ha ő

A Yarmouk-folyó belekapcsolása a Ruthenberg villamosművekbe

maga... hát persze, hogy szabad gondolni rá... ugy-e...?”

— „... De ha tényleg provokáció...”

— Nem! Hiszen Patai József is írja...

— Ha Patai írja — mondja Margolisz —, akkor hihetünk a három királynak!

*

Ezen az éjjelen nem aludtam semmit. Forgóldtam a fekvőhelyemen jobbról-balra, balról-jobbra. Sok-sok gondolat kergetődzött az agyamban. Keztem már átkozni az egész ügyet.

„Milyen boldogság!“... „Milyen rémség!“... „Erec-Jiszrael!“... „Árulás!“...

Reggelre mindenféle hírek érkeztek. A „másik oldalról“. Onnan. Oroszországból. Angliából. Fantasztikus hírek. Hogyan érkeztek ezek a hírek hozzánk? Az orosz-zsidó hadifoglyok által. És mindezek a hírek egy fogalom köré csoportosultak: „Madame Pompadour“.

És újra eljött az este.

Ezen az éjjelen fényesen sütött a hold. Közöttünk felütötte fejét a „cserkesz-félelem“. Ez a mi külön félelmünk volt: a 15. divízió félelme. Mert nekünk jutott az a sors osztályrészül, hogy szemtől szembe álltunk az orosz hadsereg legjobb céllovóival, a félelmetesen biztoskezü, az „arcba-találó“ cserkeszekkel.

Köröskörül csend. A hold szelid romantikus fényel süt le ránk és mi itt lent a lövészárokból várjuk a halálszimfónia első ütemeit. A lövéseket.

Miért ragad meg minket most a halálfélelem inkább, mint azelőtt? Mert ebben a csöndben el van rejtve, itt velünk egy titkos érzés, mely felébreszt minket és ránk ömlik, mint valami félelmetes prófécia: a biztos halál prófécijája. Ez volt az a sötét titokzatosság, melybe az utóbbi időben az orosz front egészen beburkolódzni látszott. Megszoktuk, immár egy éve, hogy biztos tudósításokat kapunk a határon túlról: mindig tudtuk,

mikor fognak megtámadni minket az oroszok, tudtuk előre és elkészültünk rá. Honnan kaptuk ezeket a híreket? Ezt senki sem tudta. Eredetükről csak mesék keringtek. Beszéltek magasrangú kémeokről, beszéltek egy lengyel hercegnőről, aki Moszkvában él és aki Vilmos császár egyik fiát szereti. Sőt, még lehetetlenebb dolgokat beszéltek: magáról az orosz cárnéről, aki tudatja a mi hadseregparancsnokságunkkal mindazt, amit Moszkvában terveznek.

És az utóbbi időben megszakadt ez a rejtett fonál. Semmi hír, semmi szó, még egy terv árnyéka sem... Mi ez?...

Ez lopta be szivünkbe a félelmet, amelyet nem ismertünk eddig.

És a félelemnek ez a szelleme átsziszegett titkon, keresztül ezen az átkos szimfónián.

És hirtelen — a telefon:

— Halló!... Herr Oberst?... Respekt, Herr Oberst!

És a Herr Oberst beszél:

— Fiam! Semmi újság. Isten pusztítsa el a kozákokat! Egy szóra! Most nekünk kell támadnunk. Érted? Nem szabad, hogy ők támadjanak meg minket. Értetted?

— Respekt, Herr Oberst!

És ő folytatja:

— Minden kész. És nálad?

— Respekt, Herr Oberst! Az egész artilleriát és a cserkeszek helyzetét úgy ismerem, mint a saját íróasztalomat. Még azt is tudom, hogy hol van a generálisuk konyakja elrejtve.

— Ügyes vagy, fiam. Köszönöm. És mi újság Madame Pompadourról és társairól?

— Mesék, Herr Oberst!

— No jó. Szevasz!

— Respekt, Herr Oberst!

Mikor visszaakasztottam a telefonkagylót a helyére, eszembe jutott, hogy ez az első eset, hogy a Herr Oberst érdeklődik „Madame Pompadour és társai” iránt.

Ugyanis a „Madame Pompadour”-ügyről senki se beszélt hangosan. „Madame Pompadour”-ról suttogtak, nevettek viccelődtek és újra suttogtak, de beszélni róla — nem.

„Madame Pompadour” — ez volt az egyetlen „hír”, amely eljutott hozzánk a fronton keresztül. A hír Madame Pompadour-ról és társairól. — Erről az ügyről, mely teljesen zsidó ügy volt, erről suttogtak már napok óta, szünet nélkül. És a suttogás érdekes volt, különös és tele rejtélyekkel.

Körülbelül így:

Ott Oroszországban, új, különös dolog történik. Érdekes, rémes dolog, melyet csak Anglia bírhat előállítani, az ő hideg és ravasz kombinációs gépezetével. Valami furcsa asszony, Madame Pompadour, francia asszony, amint látszik, de zsidó asszony, aki tényleg résztvett a háborúban, tetteleg részt vett a harcban, elvesztette egyik kezét és most a cionistákból zsidó csapatot szervez, amelynek célja Palesztina elfoglalása... Madame Pompadour... erős amazon... és zsidó asszony. Valami modern „Judit”. Félkarú. És van neki három társa, akik segítenek neki. Mindegyik más országból való. Az egyiknek a neve Sabbatinszky. A „Sabbat” szóból. Természetesen zsidó. Ő a generálisa. Ő mozgósítja a zsidó ifjúságot, hogy elfoglalják Jeruzsálemet. Már mozgósított is mintegy százezer zsidó katonát. Természetesen: cionisták. A második: Belfer. Valódi zsidó név. Orosz zsidó, aki angol alattvaló lett. Szerfölött gazdag. Ki is tüntették a lord címmel. Generális. Ő adja a pénzt a zsidó hadsereg élelmezésére. A harmadik: borzasztó ember, elpusztítaná a zsidó hadsereggel az egész világot. Az egész német-osztrák-török frontot egy nap alatt. A neve Veszmen. Kémia-professzor. Feltalált valami rémes gázt, amely, ha csak hozzáér a testhez, rögtön leégeti róla a húst és az ember élve marad. Rémes.

És élő szellemük az az asszony: Madame Pompadour.

Ezeket suttogták egymás között mind inkább inkább. Egy kissé nevetve, egy kissé félve. Rémes háború.

Napok teltek el a legkínzóbb bizonytalanságban, hetek multak el és a suttogás csak nem szűnt meg.

Egy napon azután új Kamerád érkezett. Más századból jött, közben Budapesten volt a kórházban és aztán a városban magában — és ott mindent jobban tudnak, mint nálunk.

És alig mult el néhány óra és Madame Pompadour egész különös rejtélye meg volt fejtve. Madame Pompadour egyáltalán nem asszony, hanem orosz zsidó tiszt: József Trumpeldor, aki félkezét elvesztette az orosz-japán háborúban, de megmaradt félkezével is csodákat művelt. Sabbatinszky generális — Zeév Jabotinsky, az ismert orosz zsidó író, aki csakugyan zsidó légiót szervezett Palesztina elfoglalására. Belfer lord — Lord Balfour angol miniszter; a rémes Veszmen úr pedig

Ruthenberg-művek. Az új Jordán-csatorna építése

— Professzor Chajim Weizmann — a cionisták egyik vezére, aki Angliában él.

Még ott állok, mintegy megkövülten, amikor a telefon csenget:

— Halló!... Herr Oberst? Respekt, Herr Oberst!

És ő mondja:

— Nem lesz támadás a mi részünkről. Most legalább is nem. Az ördög tudja.

— Van valami ujság, Herr Oberst?

— Ujság? Onnan? Hogy pusztulnának: nem. Egy szó sem. Meg lehet örülni. Mindamellett, most várjuk, talán még jön valami. Értetted?

— Respekt, Herr Oberst!

Ő folytatja:

— És mi ujság a szép „Madame Pompadour” körül?

Minden vérem az agyamba tódult.

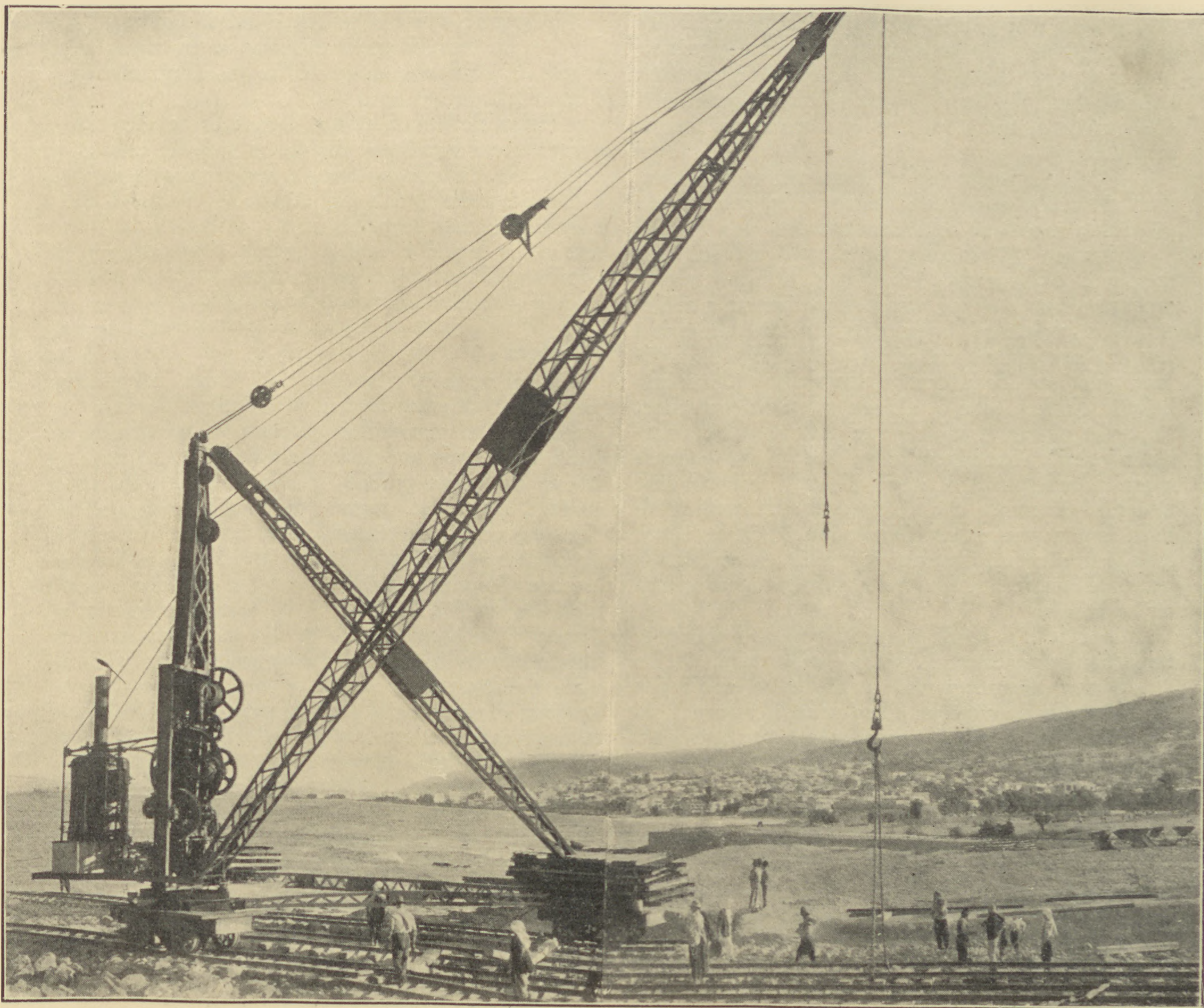
— He-he-he. A szép „Madame Pompadour” Herr Oberst? Csakbár eljönne. Egy szép asszony nem ártana, Herr Oberst. Egy szép asszony sohasem árt, mi a becses véleménye, Herr Oberst?

— No, nem éppen, he-he-he. Nem éppen. A szép asszonyok... van köztük, aki világokat pusztít. He-he-he! Mindenesetre... voltak szép asszonyok, akik kisebb felfordulást hoztak a világba. Madame Pompadour is ilyen asszony volt. Hohó! Madame Pompadour! Egész Franciaország a kezeiben volt!

— A kezeiben volt. Igen, Herr Oberst! De a mi „Madame Pompadour”-unknak csak félkeze van! He-he-he!

— He-he-he! — nevetett ő is. — No, szevász!

— Respekt, Herr Oberst!

A haijai kikötő építése

F. Fürth Margit: Gavriel hazamegy

A hírt, hogy a rozvinai cadik, reb Motele, itt fogja tölteni a szombatot, Séne Rézi, a kofa, hozta Kvatern Rozinak. Kvatern Rozi felhúzta magakötötte fehér harisnyájára a fekete everlasting cipőjét, turnürt kötött, ujjas ingére szoros mellényt kapcsolt, úgy vette fel sok fodros sávós szoknyáját és a hozzá való, derékhez simuló kabátka sűrű sor gombját a tükör előtt gombolgatta kövérkés ujjaival. Szeretett sokáig, gondosan öltözködni és most is, dacára annak, hogy csak közönséges hétköznapi volt és hogy minél előbb akarta megvinni a hírt komaasszonyának, aprólékos gonddal igazgatta el a csipkés-szalagos mélyfőkötőt a fején, ruhája gallérkáját elefántcsont brossal tűzte össze, kezére félujjú csipkekegtyűt huzott s a vállára kerített nagy, tarka indiai gyapju sál redőit egyenletesre igazgatta előbb, csak úgy vette kezébe a legyezőt s az ernyőt. Mielőtt elindult, még egyszer végignézett magán a nagy állótükörben. Nagyon világos kék szeme hideg bírálattal nézett vissza elégedetlenül félrehuzott balszálszögletére és bosszúsan tárgult orrlyukára.

— Sokan azért nézik magukat a tükörben, mert tetszenek maguknak, sokan azért, mert nem... — szokta mondani komaasszonyának.

Kvatern Rozi soha nem volt megelégedve magával. Ifjúkorában lázadozott a nagy pórú arcbőre ellen és annyi mindent elkövetett a születési hiba javítására, hogy öreg korára téglaszinű lett az arca s mert az orrán volt a legtöbb javítani való, az orra lett a leginkább téglaszinű. Beletörődhetett ebbe ő, akinek gyereket sem adott az Isten, akiben a saját teste hajtását tömjénezhetett volna? Komagyereke az volt, igaz, maga se tudta a számukat. A nagy járvány után ő ama kevés kiválasztott közé tartozott, aki nem gyászolt és nem volt áldott állapotban. Purimkor látta csak számtalan komaasszonya sarjait, mikor asztalkendővel letakarva hozták a slachmoneszt „Kvater“ néaninek.

— Ná, te is komagyerekem vagy? — kérdezte szigorúan végignézzve a fiút. — Kié vagy?

S akár sütemény, akár pénz illette meg a fiút szülei rangja és vagyoni állása után, Kvatern Rozi gavalléros bőkezűséggel viszonzta a slachmoneszt. De a komaságot igazán komolyan csak Blumeval szemben vette.

— ... Ilyen szerencséje is csak neki lehet, hogy mikor neki kellene felkeresni egy cadikot, a helyébe jöjjön... — mondogatta magában, míg a gömbölyű, apró kövekkel kirakott utcán Blumehoz igyekezett. Bezzeg neki annak idején hány napig kellett szekerezni, míg reb Hillelhez, a kolomeaihoz, eljutott. S míg eljutott hozzá, míg a választ kapta s azután...

— ... az is csak Blumenak volt jó, — vagy tudom is én...

S mint annyiszor, Kvatern Rozi egy régi régi délutánra emlékezett. Akkor volt új ez a sál és ez a brosch. Egy füstbe ment reményt siratott akkor is, az annyira áhitott anyaságot és a férje ezzel vigasztalta. Akkor már második hónapja dült a Rém, amit torokgyíknak neveztek. Nagyon csendesek voltak a házak, üresek a chéderek; az éjjeli mécsesek nem a talmudfoliánsok betűit, hanem fuldokló gyerekeket világítottak meg. Rozi akkor még fiatal asszony volt, de gyerektelen és bátran ment el a papékhoz. Szegény pap! A negyedik gyereke temetéséről jött haza. A felesége akkor kelt fel a betegágyból. Ült az alacsony zsámolyon, a vánnyadt pólyás nyögve nyütte a fonnyadt emlőket. A pap fásultan sorjázta a Beruria pompázatos ígeit:

— Az Ur adta, az Ur elvette...

A papné szeme a gyereken túlra révült.

— Én nem vagyok Beruria... én sírni szeretnék... ordítani, hogy hallja a Magasságbeli, elég, elég...

Magafeledten széttárta karjait és hevesen felugrott. Rozi rémülten kapott a pólyás után... későn volt. Szegényke tompa koppanással ütődött a csupasz padlóhoz. A pap szedte fel, hámozta ki a pólyából. S csak legalább ha sírt volna! Valaki ha sírt volna legalább! De a gyerek nem sírt, — a pap hangtalanul dörzsölgette, élesztgette s a papné — a papné réveteg mosollyal öltözködött.

— Én most megyek a gyerekekért... — motyogta.

Rozi segítségért szaladt. De vissza már nem jött, mert Blumehoz hívták. Szorongó szívvel ment. Inkább menekülni szeretett volna, elbujni a jajok elől, amikhez előre keményítette a szívét. Blume az ágyon feküdt, főkötőjénél is fehérebb arcát a párnákba furta, teste görcsbe görbült, kezét tördelte hangtalanul. Az ágy mellett mozdatlan várakozással ült Mume Báse, a bábaasszony. S itt is csend, itt is az a csend! Rozi nem mert kérdezni a fiúkra. Hüvös kézzel simogatta a Blume verejtékező homlokát s a szemével kérde nézett Mume Básera. Halkan nyílt a szemközti ajtó, a Blume férje lopta át magát rajta. De a keskeny résen benyult egy fénynyaláb a padlóra, ahol egymás mellett feküdt szétszórt szalmán két lepedőbe burkolt gyerektet. Mume Báse ijedt fürgeséggel ugrott fel, hogy testével takarja a látványt Blume elől.

— Csak nyugalom, édes lányom, csak nyugalom, talán elkerülhetjük bajt.

Rozi csak a szemével s az ajka hangtalan mozgásával kérdezte:

— Hányadikba van?

— Hatodikba — lehelte vissza Mume Báse.

Blume jobban lett. Erőtlenül ellenkezett.

— ... Nem, nem, minek vigyázzak... nem jobb előbb, mint mikor már értelmes és ragaszkodik

az élethez? ... Magamra? ... nekem nem jobb volna elmenni a jajok elől? ...

De Rozi őrködött:

— Blume, hallod-e! Egyszer te is tehetsz nekem szivességet! Csak hozd a világra, csak világra hozd — s aztán rögtön-rögtön add nekem. Nem, nem leszel maga-gyerekénél dajka, Jochébed, nem. Dajkát veszek. Hoz az uram erős asszonyt majd valahonnan Boroszló felől, ha a vásárra megy, vagy másfelől, ahol nem őrijtette meg az anyákat a Rém. Gyerekestől, persze, hogy előbb itt legyen.

És a Rozi férje nemcsak dajkát akart hozni a nagy útról. Messze, nagyon messze utazott, nagy rabbit akart hozni komának. Rozi összeráncolt szemöldökkel nézte visszatérő férje ajándékait.

— ... s te nem tudtál felelni a rabbinak? Nem mesélted el, hogy örült meg a rebbecen is s most se gyereke, se felesége a papnak? Nem mondtad, hogy nem magamnak, neki akarok jót, Blumenak és a gyereknek, hogy éljenek.

— A kolomeai azt a rabbit példázta, akit az anyja bepanaszolt, mert nem engedte, hogy a tanházból hazatérve, az anyja mossa meg a lábait. A döntés szerint nem szabad megvonni az anyától soha a gyermeke ápolásának a micvéjét. S az életet a Magasságbeli rendeli — mondta a kolomeai.

Rozi bal szájszöglete elégedetlenül huzódott félre. Kihúzta délceg derekát:

— Jó. Majd magam megyek a cadikhoz.

A dajkát a Blume őrizetére rendelte és éjjelnappal utazott, míg eljutott a messze városba. És hazaérkezve, visszaküldte a dajkát gyerekestül a hazájába ...

Jó. Hiszen így is szép volt. A parádés brisz..., amire mégis csak eljött a kolomeai ... Rozi szájszögletében ez emlékre is megjelent az elégedetlen ránc. Mert micsoda nő ez a Blume csakugyan és a férje is, Juda, nyugodjon! Csak ők, csak ők akarták a rabbit még utiköltséggel is ellátni s ha a szekerek, lovuk ára rámegy is ... Mégis, ha nyügsős volt a kis Gavriél, az öreg kvatern jó volt azért, fűroszthette, öltöztethette, leválthatta az ápolásban az anyát. S később, mégis csak együtt lesték a gügyögését, a tipegését versenyt óvták és soha nem dőlt el a vita: az apja, vagy a „kvater“ bácsi szavára mondta-e először az ősi-ősi hanglejtéssel, mint versikét, tagolva:

„Tóne rebónem — a rabbik tanították, tinek — a kis fiúcskát, aminő akis Gavriél, sehiszchil ledabér — ha kezd beszélni, chajev oviv — köteles az apja, lelamdaj tajró-tórára tanítani. Kérdi a gemóra, milyen tórára? Tajró, civó lónü Majse majrósó kehilas Jákov ...“

... A szavak végét kiélezve csattogta a lelkem dalos madárkája ... Lehet ezt feledni? S a testről, amelynek minden hajlását ismerte, ő csakúgy, mint az anyja, ne tudjon most semmit? Még általánosságokat se, él-e, halt-e annyit se? Más fiú, ha ment jesivába, hírt adott magáról, vagy jött a hír,

— rossz hír szárnyon jár — s elsirathatták legálább. De így, de így, mint ez. Elment s nincs tovább.

Rozi az emlékektől s a hírhozás izgalmától felzaklatva, hevesen lökte be a verőceajtót. A lépések zajára Blume kis sovány alakja megjelent a tornácon. Rozi elfultan ereszkedett le egy konyhaszékre. Blume előzékeny gyöngéden unszolta:

— Ne, ne itt, erre a székre, kvatern lelkem, kerülj beljebb.

— Hagyd csak, Blume, hagyd, csak hallj csudát! Jön a rozvinai. Reb Motele jön, itt lesz szombaton át. Ilyen szerencse! Hogy ezt az én jó uram meg nem érhettem! Blume, sose akartál menni sehova Gavriél felől rabbit kérdezni és a helyedbe jön! Most aztán, remélem, mész?

Blume térült-fordult, széket hozott a szobából, széles, sávós kötényt, ami puha ráncokban omlott le vézna derekáról, felemelte, lesimitotta a köténye sarkával a széket lassan, mélázva. Barna fejkendője alatt, a homlokához simuló keskeny fekete csipke keret alól a szürke szempár elkomolyodva állta a Rozi szurós kék szemének a kérdés ostromát.

— Nem tudom, ha igen-e. Ne bizz emberben, csak a Teremtőben, szokta az én jó uram mondani.

*

— Vendégünk lesz szombatra; mamuska drága, süss három majcival többet.

— A férjek azt hiszik, a vendéglátás ennyiből kiáll. És vállalják a cadik tiszteletére vidékről besereglett ismerősöket. S hacsak a kidushoz készítenő díszesebb vajas tésztáról s a vendégágy elkészítéséről volna szó. De minden férfi ott akar lenni a rabbi érkezésénél, ha péntek reggel van is. Otthon az asszony futkos, szegény, a konyhából a boltba, a korcsmába, a terményraktárba, a bor-pincébe és vissza. Mindenütt szaporább a munka a szokottnál és kevesebb a dolgos kéz, mert a bejáró segítők is, Séne Rézi, Chane Malke, mind csak a szót szaporítja, hogy a cadik így, a cadik úgy ... Már jócskán előrehaladt a nap a pályáján s a férfiak még várnak; várják, míg a rabbi megimádkozik és megmondja, kihez száll.

— Csak menjetek haza, majd délre, délutánra ott leszek, ahol leszek.

A közönyösek vállat vontak: így is jó lesz. A tehetősek siettek haza rendelkezni, készülődni, mert mind meg volt győződve arról, hogy a rabbi csak hozzá szállhat. A jámborok áhitatos tisztelettel örökítették meg agyukban a rabbi szavait, de végül ők is távoztak, mert a rabbi nem szólt többet.

A templom csöndjében csak a rabbi kísérője várakozott a rabbi háta mögött. Reb Motele a félhomályban végig járatta szemét az üres pad-sorokon. Mélyen ülő kék szemére súlyosan ereszkedett le virrasztástól megbarnult szemhéja, feje

a kezére csuklott, úgy ült ott sokáig mozdulatlanul. Aztán felállt s nyomában elmaradhatatlan kísé-
rével, átlépte a templom küszöbét. Ment girbe-
görbe utcákon át, patak partján ki, a városvégre.
A nyárutó napja arany körvonallal szegte a fák
lombozatát és elöntötte az aszott gyérfüves, hepe-
hupás hegyoldalt. Keskeny mesgye szeszélyes cikk-
cakkja huzódott fel a hegy derekára, a széles
kocsiutra, amelynek a pereméről egy kislány
lógatta le a lábát a mélységbe. Mellette bizonytalan
szinű ingben egy fiúcska ült, vékony nyakán
aránytalanul nagy fej ingott. A fekete ruhás, sza-
kállas férfiak láttára a kis lány meglökte a fiúcs-
kát, az feltápáskodott és vézna kezét előre
nyújtva éneklő hangon litániázta:

— Teesséék adni krajcárkát... éééhes vagyok...

A hangra előbujtak a hegyoldalba vájt oduk
lakói, s kis rongyosok hada, a zsidó temető
élősdiei ajkán felhangzott a kórus:

— Ééhees vagyok... krajcárkát teesséék...

— Minden úgy van, mint volt régen. Szem-
ben a domboldal lankái mosolyognak az égre,
távol a hegylánc kéklik... Ez a „jó hely“, az
„élet háza“.

Lehajtott fejjel állt a rabbi a sírnál, a sírnál,
ahol évekkel ezelőtt, mint pelyhedző állú ifjú, az
apjától búcsúzott. Akkor sem sírt. Csak állt meg-
rendülve, beleveszve az elmúlt napokba. Akarta
is: a szeme ne fogadjon be mást a meghalt fénylő
kék szemének tiszta sugarán kívül; a füle, mint
bűvös szekrény, őrizze a hangját; s az agyában
égjen, csak égjen olthatatlanul minden szava.

„...én kész vagyok menni, Teremtőm, ha
betelt az időm. Ne perelj velem már többet e
világon, lesz idő túlnan. Nem a holtak, az élők
dicsőítik a Teremtőt, élni akarok és hirdetni...“

„...csak morzsoltam az imákat, volt idő.
Napi munkám beosztására, mire gondoltam köz-
ben. Míg rájöttem, milyen jó imádkozni, el-
vonatkoztatni magunkat a köznaptól teljes szív-
vel, teljes lélekkel...“

„...add a kezed a kezembe, édes fiam. Az
Örökkévaló Isten, Izrael Istenének nevében...
Balfelől Gavriél... Édes fiam, Gavriél, én angya-
lom, akit vigaszul küldött nekem a Teremtő, —
légy vigasztalója mindenkinek!...“

„...megtenni a megtehető legtöbbjét annak,
amire a lelkiismeret ösztönöz...“

„...a gyilkosnak is meg lehet bocsátani, meg
kell őt hallgatni...“

„...s ha jön, menned a Szentföldre, menj,
magadat megváltandó, míg jön a Megváltó...“

... Sírni, sírni!... Elveszejtő gondolat, hogy
minden, minden, gondolat és írás és szó és tett
semmi, mert jön a halál s az ostoba tárgyak ki-
fejezést nem ismerő butaságukkal itt maradnak,
míg ő, a test, a lélek, nem lehet már itt. Vagy
szent szimbolumnak venni mindent? Túlmagasodni
salaktalanul minden földin és akkor menni, menni,
hirdetni az ígét...

Jól volt akkor megkapaszkodni az anyja
józan egyszerű lelkébe! Fogta, erősen fogta magát,
ne tartsa többre a szót szónál. A harminc gyásznapi
leteltével ment vissza a jesivába. Ám útközben beteg
lett. Ismeretlen városban ismeretlen emberek kö-
zött, idegen fekhelyen forgolódott lázverte teste
hetekig. Míg lázalmában újra élte drága halottja
utolsó óráit, gondolatai zabolátlanul járták a tán-
cot és szüntelenül ismételte igenelve és fennen a
szívében égő szavakat. Hogy jobban lett és kö-
szönte az ápolást, jelentőségteljesen néztek össze a
jámborok:

„Szavad szerint tettük a megtehető legtöbb-
jét annak, amire a lelkiismeretünk ösztönözött.“

Aztán jöttek hozzá ezer jajjal-bajjal. Kérték:

— Hallgass meg! Mondtad: vigaszunkra jöt-
tél...

Döbbenve, káprázva állt a hivatás előtt, ami
rászakadt... Megtenni... meghallgatni, még a
gyilkost is... Tiltakozott:

— Nem vagyok se más, se több, mint ti jó
emberek. Ne én bennem, Istenben higgyetek!

Ám jöttek a panaszosok, tanácskérők sereggel
s ő, már beásva éjjel-nappal mások gondjába-
banatába, nem is ért rá latolgatni, hogy halódó
apja isteni küldetés kinyilatkoztatója volt-e csak-
ugyan. A jó emberek a betegsége megváltásául új
nevet adtak neki. Mordecháj lett Gavriélból. S
talán valóban magához vette az Ur amaz ifjú
Gavriélt s eme Motelenak becézett Mordecháj
élete a másoké, mindenkié...

.... Jaj, sírni, sírni... kimondani végre a
kedves jó szavakat: megyek az anyámhoz. Hiszen
él, él! A sír párja üresen várja a gazdáját.

... Mondaná így egyszerűen: hazajöttem...
a kísé-
rője, aki kéretlen, hivatalan szegődött mellé
kezdetől, menten felfujná az igénytelen kis víz-
csöppszót s röpítené nagy hanggal az emberek
közé szívárványos égi üzenetet sejtetőn... Vagy
nekiszegezné nagy lobbal a drága érzékeny lélek-
nek, mint ama sátán Sára ösanyánkat ölvé az
örömhírről. Nem lehet már sírni. Leborulni az
anyja kezére és elbeszélni magát, elmondani a
nyomorúságát, az éjféli órák kétségeit, gyötrődé-
seit... Egy kép kíséri egyre: Jákob megy, egyedül
jár a szabad földeken. Találkozik Ráchellel. Rá-
talál! A kútnál... „Jákob megcsókolta Ráchelt és
nagy felszóval sira“... Oh,, boldog, gyönyörteli
könnyek!... Itt a rozvinai cadik, reb Motele,
miután magára hagyják hivei, az éjféli zsoldárok
után magános fekhelyén kanaáni mezőkről álmo-
dik... Az apja — hiszen hajnaltól járta a mezőt,
virágos rétek melege éltette! — Ő e jámbor embe-
rek hitében és hite szerint bálvánnyá merevül...

... Vissza, vissza! újra kezdeni, megkeresni a
földet, ahol gyökeret ereszthet, ahol az igazi életét
élheti.

„...s ha jön, menned a Szentföldre, menj,
magad megváltandó...“

*

Csillaghimes, sötét, bársony éjjel borult a városkára.

A Szombat királynőt búcsúztató lakoma dal-lamai betöltötték az utcát. Az udvaron szekerek, csézák, bricskák rudja lustán nyújtózott az égre. Az istállóból a lovak dobogása bele-bele döngött a küszöbön üldögélő kocsisok, cselédek halk beszélgetésébe. A tornácon emberek feketéltek. Reménykedtek, hátha elkapják még a cadikot egy szóra a hajnali elutazása előtt. A tornác végében a konyha előtt, ölbe eresztve fáradt kezüket, ült Rozi és Blume. Ujra és előlről folyt a vita:

— Elmegy hajnalban és te nem is beszéltél vele. A házadba jön és te...

— Hagyd már, Rozi. Láttad, mi volt itt pénteken. Ide már sereggel jött. S nem is tudom, mikor. A kamrában szűrtem a tejet Sényi Rézinek, ő adja el a déli fejést. S csak jön a samesz: legyen majci a rebbenek szombatra. Nosza: szitálni, kovászolni, kemencét füteni... Jó szerencse, hogy a metsző legalább kéznél volt. Nézd ezt a sok kocsit. Mindenki szombat beállta előtt akart a cadikhoz bejutni és nekem ennyi embert ellátni... fekhelyről gondoskodni...

— Minek vállaltad? Mondtad volna...

— Kvatern, reb Juda házát tisztelték meg! Reb Motele is, biztosan.

— Már megint, Blume! Kihozol a sodromból! Megtisztelt, mondod. Te ellátod őt és ezt a hadat és annyit se cserébe, hogy beszélhess vele?

— Ej, Rozi, én... Éjfél s azután is voltak körülötte s aztán, virradatig hallottam fel-alá járni a kertben. Zavartam volna?... Tudod, Rozi, kidusnál az ajtóban álltam... a hangja... hallgasd csak, most is... Bencsol...

— Te, Blume!!...

Rozi felsikoltott. Az ujjai görcsben kapcsolódtak a Blume csuklójára.

— Blume... mondják, más neve volt azelőtt és hozzád szállt... gyere!

— Sss... már szállingóznak haza az emberek. Fáradt lehet szegény. Pihennie kell.

*

A hűvös reggeli derengésben türelmetlenül kapáltak a befogott lovak a kocsik előtt. A nagy kapu tárva, feketélik a sokaság az utcán. Kisérik, ameddig tehetik a cadikot, aki a Szentföldre indul. Ott áll. Mint ereklyét, menetben fogják közre az emberek minden lépésénél. Körülnéz; szeme széles ívben körüljár, majd lecsukódik, mintha a házat, a kertet, az udvar galambducát, kerekas kutját egy képben ölelné, zárná magába.. A lefüggönyözött ablakot, amely mögött most egy tiszta, szent lélek a fia boldogságát álmodja...

A kocsik elrobogtak. Blume a függöny mögül nézi a porfelhőt. A szívében ezer hang sikolt: elmegy, elmegy... Keze imára kulcsolódik: áldás, áldás, áldás rá...

MARCUS EHRENPREIS DR., a kiváló héber író. Stockholm főrabbija nemrég ünnepelte 60 éves jubileumát. Tisztelői ebből az alkalomból díszművet adtak ki, de ennél is díszesebb, maradandóbb emléket állított nevének ő maga nagyértékű új könyvével. „Das Land zwischen Orient und Occident“. Ehrenpreis dr. a tudós, a poéta, a műértő szemével nézte Spanyolországot és emellett minden meglátásába beleszól öntudatos zsidósága. Talán ezért van, hogy könyve szinte teljesen átfogó képét adja ennek a földnek, amelynek történeti levegője fajok, vallások, kultúrák találkozásától kapta sajátosságát. Ahitatosan áll meg e könyv szerzője a spanyol művészet remekei előtt, megnyílnak előtte templomok kapui, más emlékek keltik fel csodálatát, de a kultúremlék érdeklődését a zsidó tudós szenvedélye váltja fel, ha a marannusok nyomaiban járhat és ha annak a földnek köveit tapodja lába, ahol a zsidó mártírok ezrei haltak tűzhalált hitükért. És ami a legszebb Marcus Ehrenpreis könyvében, valóságos lelki találkozásokat ünnepel Spanyolhon véráztatta földjén, Juda Halévi Cionba epedő lelkét köszönti Cordovában és ugyanott Ábrahám Ibn Ezrát idézi, aki ezeken az utcákon járt-kelt mielőtt vándorútjára ment és itt a régi mecset mellett a Calle Maimonidesen ifjúságának vezérével és tanítójával, a nagy Rambammal ünnepli találkozását. Malagában a mélylelkű filozófus költő Ibn Gabriol köszönti és Toledóban ismét szembe kerül Juda Halévi szellemével. Ezek a régi életforrásokból is táplálkozó nagyszerű előzmények adják meg ennek a könyvnek különös varázsát.

Lenkei Henrik: A jánosii Engel-család.*

— jánosii Engel Adolf születésének 110-ik évfordulója alkalmából. —
Az OMIKE 1930. évi január 20-iki kultúrestjén felolvasott tanulmány.

1.

Gimnazista koromban — 1872-től 1880-ig — legmegkapóbb benyomásaim közé tartozott, ha a pécsi cisztercita nagy sárga iskola-épületből könyveimmel a kezemben hazaloholva, a Nepomuki-utca sarkán álló zsidó község-háza előtt két férfialakot pillantottam meg, akik élénk beszélgetésbe merülve alig vették észre a mellettük elsurranó diákokat. Az egyik — édesatyám — élete derekán viruló hatalmas szál ember, aki aranyfoglatú pápaszemével, nyakáig érő, korán őszülő sörényével, barna sűrű bajuszával, dübörgő hangjával és éles tekintetével a német professzor és író nemes mintaképe volt. Foglalkozása nem is hazudtolta meg külsejét. Eleinte, a hatvanas években, mint Morvaországból bevándorolt tanítómester, a Bach-kormány által alapított „Jüdische Musterhauptschule“ tagja, később, mint a „Fünfkirchner Zeitung“ szerkesztője, nagy tekintélyre tett szert. A másik — Engel Adolf — atyámnál is fél fejjel magasabb, sötét fekete, de már ritkuló hajzatával, bozontos fekete bajuszával, kreol arc-színével spanyol maur fejedelmekre emlékeztetett. A későbbi években gyakran láttam társaságukban egy szintén magas termetű férfit, aki válláig érő sötét fürtjeivel, ébenszakállával és sápadt homlokával arab seikre hasonlított. Ez Kohut Sándor volt, a nagyszerű egyházi szónok, a pécsiek híres főrabbi, aki, mint New-York főrabbi, fejezte be túlkorán életét.

Mikor már Goethét olvastam, a kiváló és minden járókelő szemét magára nyügöző csoportra alkalmaztam — persze csak titokban — Goethe mondását:

*Prophete rechts, Prophete links,
Das Weltkind in der Mitten!*

Das Weltkind ez esetben Engel Adolf volt, akiről már akkor tudtam, hogy bámulatosan egyesítette egyéni érdekeit a köz érdekeivel. Hiszen alig mult év, hogy valami új alkotásáról, új kezdeményezéséről ne értesültünk volna. Valóságos Midás király volt, akinek kezében minden arannyá változott. De ellentétben az elkapartott mesebeli ó-görög királlyal, mennél több műve sikerült, annál nagyobbra vágyott, nem hiúságból, nem nyereszkedési telhetetlenségből, hanem mert mind szárnyalóbb és gazdagabb lőn teremtmény képzelete és mind nagyobb buzgósággal akarta föllendíteni a város és a zsidóság anyagi és szellemi jólétét.

* A jánosii Engel-család igazi megalapítója Engel Adolf Pécsen 1820 február 6-án született s így születésének századik évfordulója 1920 február 6-ra esett. Mivel azonban Pécs, a család törzsfészke, tíz évvel ezelőtt megszállás alatt volt, csak most eleveníthetjük fel a kitűnő ember emlékét Lenkei Henriknek, a kiváló költőnek e kultúrtörténeti értékű tanulmányával. (Szerk.)

2.

Az az idő — 1820-tól 1903-ig —, melyet a Gondviselés Engel Adolfnak e földön engedélyezett, összeesett Magyarország halálos zsibbadtságával, lelkes nekibuzdulásával, heroikus fellobbanásával, tragikus letörésével és végül csodaszerű kivirulásával.

A 19. század első évtizedei, a napoleoni hadjáratok és a velük járó pénztelenség, az ellenséges érzületű bécsi kormányzás miatt kétségbeejtő hanyatlás képét mutatták. Kereskedelem, ipar, közlekedés, társadalmi és politikai élet a mélyponton vesztegelt. Csupán egy pár író vigasztalta és serkentette a nemzetet, mely szinte reménytelenül tűrte végzetét.

A harmincas években lépett fel Széchenyi István, aki egyszerre véget vetett a „fajulva tengés“-nek s „merész sugárba szökkentette a kised makkot“. Az egész országban megindult a munka s lassan-lassan a legfásultabb rétegeket is áthatotta a haladásra való törekvés hevülete.

De a fejlődés büszke ívelését megakasztotta a szerencsétlen végű 1848—49-iki szabadságharc. Az abszolutizmus igája nehezedett a boldogtalan nemzetre, melytől csak két évtizedes szenvedés után menekülhetett, hogy aztán teljes erővel vívja ki helyét az európai kulturnépek sorában.

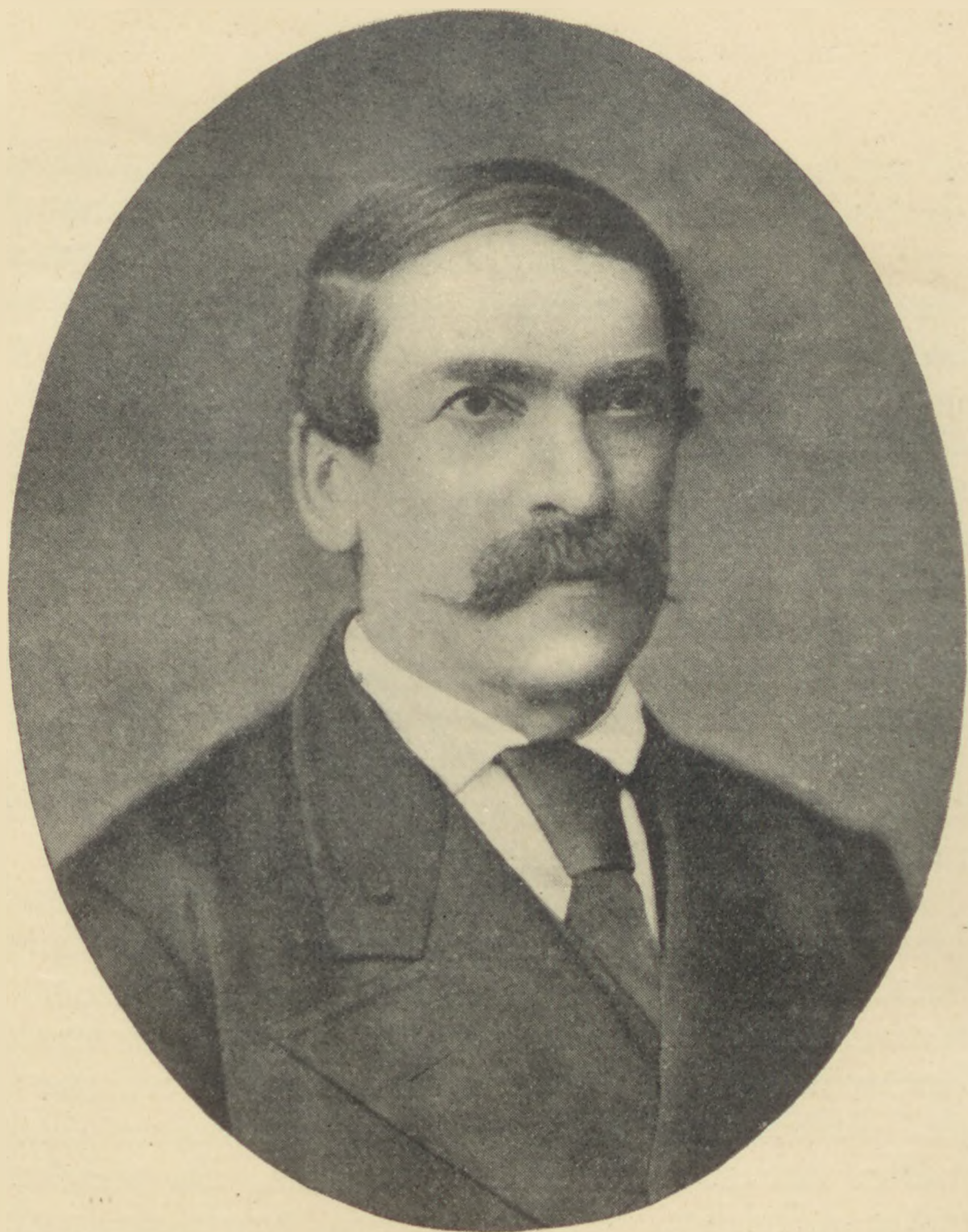
Engel Adolf lelkén átrezgett az ország minden pangása, emelkedése, keserűsége és diadala. Attól a perctől fogva, hogy öntudatra ébredt és tevékenykedni tudott, utolsó szemrebbenéséig egynek érezte magát az összes vezetőkkal, akik feladatuknak tűzték ki a gyom kiirtását, a parlag megmunkálását és az évszázadok vérviharos harcaiban beállott elmaradottság megszüntetését.

Széchenyi szelleme és példája ihlette meg a kiváló férfiút s ha sokan külső megjelenése és hatalmas egyénisége után Bismarckkal szerették összehasonlítani, én mindenre kiterjedő érdeklődésénél, fáradhatatlan munkásságánál és mély megfigyelésénél fogva Széchenyi követőjének nevezném, akinek azonban a Sors megadta, hogy sokkal szerencsésebb életpályát fusson be, mint nagy mintaképe.

3.

A magyar zsidóság helyzete a tizenkilencedik század elején igen gyenge lábon állt. Alig egy pár zsidó család kapott türelmi engedélyt városban való megtelepedésre. Pozsonyt és Pestet kivéve, még ghettó sem igen keletkezhetett.

Az első között, kiknek nagy huzavona és hosszas pereskedések után Pécsen tartózkodási lehetőséget adtak, volt a Bonyhádról ideszármazott Engel Péter, aki a zsibárusságtól kitartó szorgalommal és fáradságos küzdelemmel felvitte

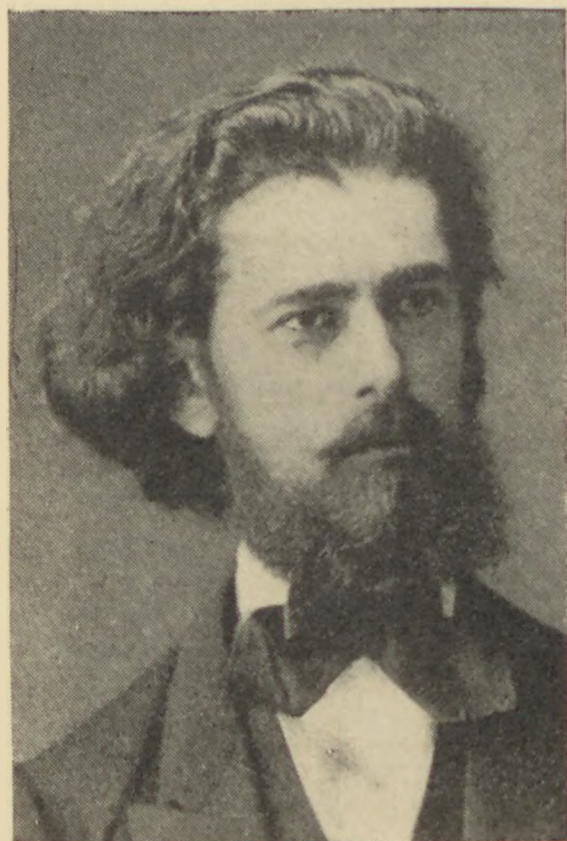

jánosii Engel Adolf

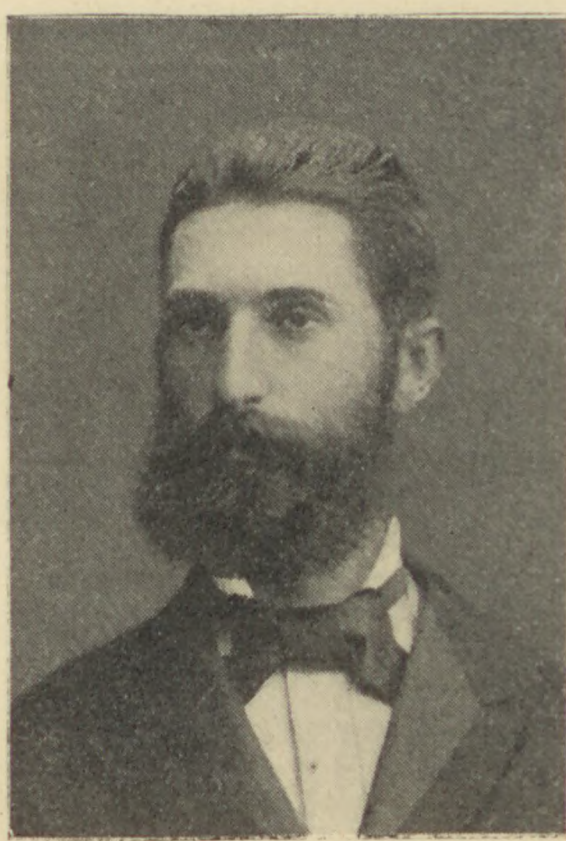

jánosii Engel Nina

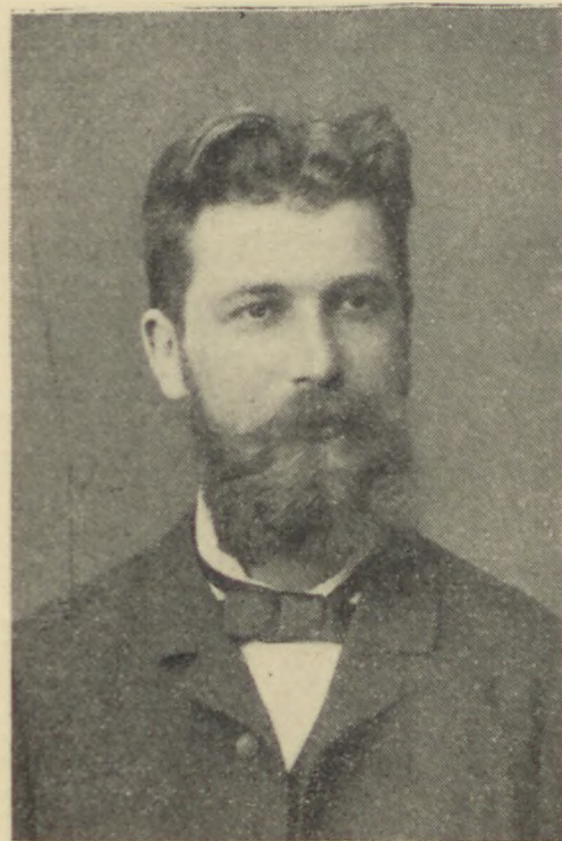
és gyermekeik

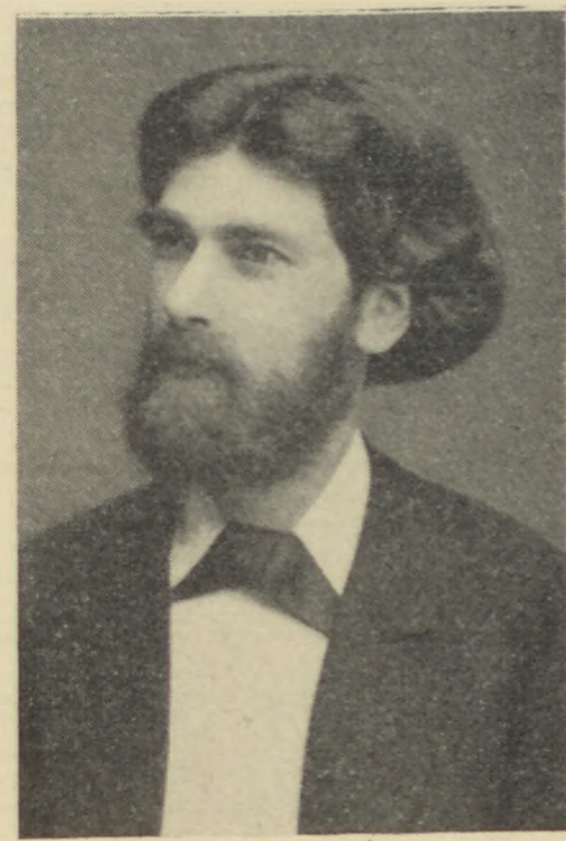
József

Sándor

Gyula

Mór

Heléna

Berta

Lujza

Marianna

*Adolf Engel emléksobra Komlón
a komlói bányaművek megteremtőjének*

a terménykereskedésig. Megbízható jellemét és üzleti tehetségét bizonyítja, hogy a legelőkelőbb uradalmak termését vásárolhatta meg. Bizonyára még többre vitte volna, ha az általános pénzleromlás meg nem támadja nehezen szerzett vagyonkáját, úgyhogy 1823-ban bekövetkezett halálakor nyomorban hagyta hátra feleségét és két áróját: Adolfot és Simont. Engel Adolf semmi egyebet nem örökölt, mint édesapja imakönyvét. De ez valóságos amuletképpen kísérte élete útjain s száz veszély és viszontagság között tisztán őrizte meg jellemét és vallásos áhitatát.

Ezek a lelki tulajdonságok meghatóan csendülnek ki abból az önéletrajzi vázlatból, melyet Engel Adolf 1888-ban adott ki gyermekei részére. Nincsen ebben az írásban semmi póz, semmi tetszélges. Csak a teljesített munka önérzete s az elért eredményeken való öröm csillan át közvetlenül és bölcsen megírt sorain.

Kiderül belőlük, hogy az irígység, igazságtalanság, akadémizmus és maradiság töméntelen gáncsot vetett lába elé s csupán rendíthetetlen szívósságának, Istenbe vetett hitének és céltudatosságának köszönhetette, hogy a jelentéktelenség homályából a város és megye vezetőférfiai közé küzdhetette fel magát. Megvolt benne a self-made-man minden kelléke, hogy valóságos modern amerikai karrier jusson osztályrészeül. De annyiban különbözött legtöbb hasonló társától, hogy sohasem dolgozott könyökkel, soha másnak a kárából nem húzott hasznát, sohasem tett különbséget az

üzleti és a magán emberi etika között. Ha mindazáltal olyan fényesen érvényesült, elsősorban annak az intuíciónak tulajdonítandó, mely a kiváló tehetségeket egyaránt jellemzi, legyenek azok tudósok, költők, művészek, politikusok, kalmárok vagy iparosok. Ő megérezte, hogy mire van szüksége a köznek, melyik az a terület, amely érdemes a megmunkálásra, melyik az az ösvény, mely a boldoguláshoz vezet. Soha másnak útjait nem keresztelte, de az általános pangás közepette ritkán is kellett versenytárral megbirkóznia. A vállalkozásban és kereskedésben csak a legméltóbb eszközök használata fért össze az ő puritán felfogásával. Ő mindig csak tényekkel akarta meggyőzni ügyfeleit s szándékai sohasem rejtettek tört azok számára, akik vele összeköttetésben álltak.

Az ő szemében valóban az egyenes út volt a legrövidebb. S éppen az egyenességét kísérő közbecsülés volt kulcsa minden sikerének. Csak a római Chigi, az augsburgi Fugger, a frankfurti Rothschild alapította meg ily módon a szerencsét. Talán ezek az alakok lebegtek szeme előtt, midőn hozzáfogott tevékenységéhez. De mindenesetre mély hatással volt reá a Szentírás, mely minden nyereségvágyból űzött visszaélést üldöz és megbélyegez. És mindenképpen előmozdította emelkedését veleszületett nyájassága, kitűnő modora, nemesszívússága és törhetetlen tisztessége, melyekkel fényesen bizonyította, hogy a német Tugend és taugen egy szótöböl származik.

4.

És most lássuk azokat az állomásokat, melyeken át Engel Adolf elérkezett a sivatagból a tejjel és mézzel folyó Kánaánba.

1831-ben, vagyis 11 éves korában gyujtómáshoz és ceruzához kezd árusítani. Nyomorúságos kenyérkereseti gondjai között önképzéssel pótolja az iskolázás hiányait. Megtanul franciául és elolvas, megért és megjegyzi magának minden hozzáférhető könyvet és folyóiratot, amiben nagy segítségére volt a püspöki szeminárium könyvtára, melynek fűtött termében a hidegtől meggyémberedett tagjait is átmelegíthette.

1836-ban dohánykereskedésre adja magát, mely akkor még nem volt állami monopólium. Faluhelyen földrehányt pusztán szalmán hál s mert kóser ételhez nem jutott, kenyérből és aszalt meggyből élt hetekig.

1838-ban ruha- és bútorosboltot nyit, eleintén csupa használt áruval.

1843-ban nőül veszi Justus Annát, akivel 500 forint hozományt kapott. Szerény jövedelméből már most is futotta jótéteményre. Naponként étkeztek nála úgynevezett „napos” diákok, akik asztalánál jóllakhattak és tanulmányaikat folytathatták.

1848—49-ben belép a nemzeti őrseregbe. Családja ezalatt kétszer kénytelen menekülni a városból. Egyszer a felzúduló nyárspolgárok haragja

elől, mely szokás szerint a zsidókban kereste a bűnbakot, másodsor a fenyegető szerb lázadástól való féltében. 1853-ban házat szerez, melyben megveti alapját későbbi fakeskedésének. Felismerte a tölgyfa jelentőségét s ennek termékeit messze külföldre közvetítette.

1857-ben a német Jahn hatása alatt uszodát és tornagyakorló-teret létesít. E célra lecsapolja a város végén éktelenkedő Balokány posványt s a Mohácstól Úszögig járó szénvonattal hozatja a Dunán messze földről a szükséges cölöpöket. Itt bevezeti az úgynevezett száraz úszást, mely a katonaságnak is annyira javára vált, hogy a Reichskriegsminister külön köszönőlevelet intézett hozzá.

1860-ban felekezetének szóló adáz gyűlölködések és súlyos közlekedési nehézségek ellenére létrehozta az első délmagyarországi gőzfűrészt (vele kapcsolatban gőzfürdőt) és parkettagyárat. Itt az összes gyárosokat megelőzve, úgy oldja meg a szociális kérdést, hogy munkásai részére betegpénztárt szervez, megkönnyíti és olcsóbbá teszi az élelmiszerek beszerzését s oly atyailag gondoskodik róluk, hogy igazi szeretettel csüngtek gazdájukon és nagyszabású telepén, mely a nyomasztó politikai viszonyok dacára csakhamar hézagpótló intézménnyé vált és alig sejtett virágzásnak indult. Az az Engel Adolf, akinek egykor még tüzelőfára sem tellett, most az egész vidéknek legfőbb fatekintélye s nemsokára hatalmas erdőségek ura lett. A szerencse többé el nem hagyta kegyeltjét, mert tudta, hogy érdemes emberhez szegődött.

5.

A kiegyezés utáni korszak, mely, mint egyik legszebb gyümölcsét, meghozta a zsidók egyenjogosítását, Engel Adolf pályájának — nemcsak anyagi tekintetben! — aranykorát jelenti.

Az a lelkes hangulat, mely a Bach-kormány lidércnyomásának megszűntével az egész nemzetet megragadta és sohasem látott tevékenységre sarkalta, az az őszinte összhang, mely a társadalom összes osztályait egy láncba fűzte, az a tudat, mely minden egyesnek kötelességévé tette, hogy a hosszú tengődés után hozzájáruljon az ország felvirágoztatásához, a nagyrahivatott férfiakat, köztük a mi Engel Adolfunkat, kétszeres hévvel kapta meg és készítette erejük teljes kifejtésére.

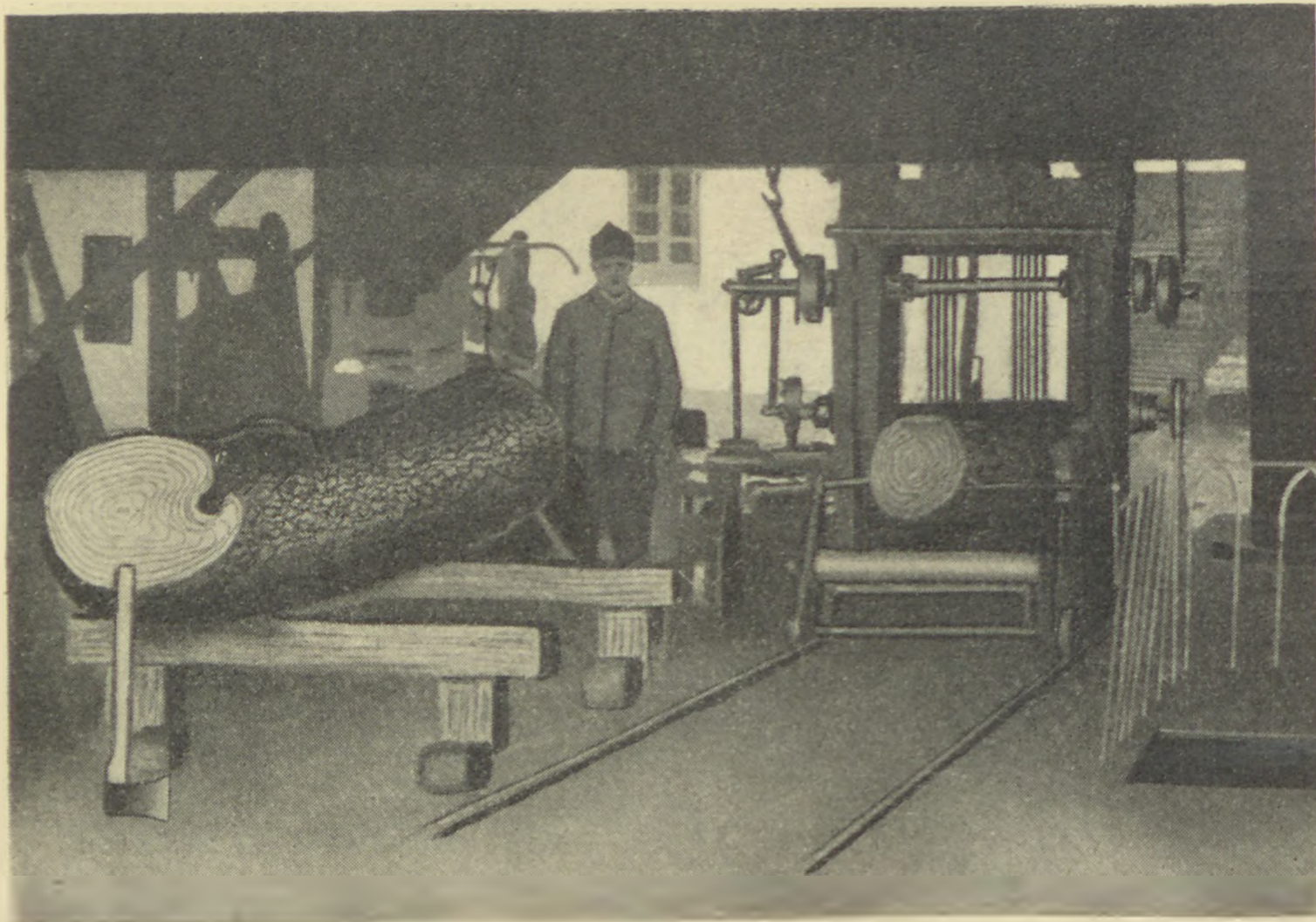
A friss tavaszi szellő, mely átzúgott a közélet mezőin, akkoriban nem tűrte meg az egyéni törekvések túltengését, a tőke és nincstelenség közti ellentét elfajulását.

A nagy idők sodra most már zavartalanul jutatta célhoz a nemzet munkásait, még ha zsidóknak is vallották magukat. S a zsidók boldogok voltak, hogy vállvetett segítségükkel meghálálhatták a nemzetnek, amiért testvérül fogadta őket. A felekezetek közt igazi béke uralkodott. És Pécsen, a papság és katonaság városában, olv meleg volt az érdeklődés az egyenjogúsított felekezet

A legrégibb pécsi zsidó dokumentum. Héber tábla, melyet Engel Péter íratott a zsinagóga számára. Az új pécsi templom felépítése (1868) óta jánosii Engel Adolf irodájában függött. Ugyanitt függött egy másik héber tábla is, amely élete mottóját tartalmazta: **בבקר זרע את זרע- וגם בערב אל** „Reggel ved el vetésedet és este se pihentesd kezeidet.” (Kohélet 11.)

íránt, hogy annak újonnan épített, Löw Lipót által fölszentelt, gyönyörű templomában az idegen felekezetűek csoportostul gyülekeztek a pompás ének és prédikáció meghallgatására, viszont a püspöki rezidencia, a főispán és a polgármester a zsidóság képviselőivel a legőszintébb barátságot tartotta. Így könnyen érthető, hogy Engel Adolf az emancipáció nagynevű előharcosának, báró Eötvös Józsefnek, aki még röviddel halála előtt Pécsre látogatott s a „Musterhauptschule“-t is kitüntette személyes megjelenésével, 1873-ban Karlsbadban saját költségén emléktáblát emelt azon a házon, amelyben a dicső államférfiú lakni szokott, hogy kifejezze hódolatát annak, akinek azt a szabadságát köszönhette, hogy megkezdett útján immár minden akadály nélkül tovább haladhasson.

A gőzfűrésztelep

(Egykorú metszet után)

6.

Ez az út mindjobban fölfelé kanyarodott s mind szélesebb kilátópontokat nyújtott.

Engel Adolf résztvett az 1878-iki párisi kiállításon s bemutatott faipari termékeiért a nagy aranyérmét nyerte el, a király pedig az aranykoronás érdemkeresztrel tüntette ki.

Pár évvel később földesúr. Felső Mindszent és Jánosi uradalmának tulajdonosa. Mindakettő kegyúri kötelezettséggel járt. Az új birtokos ezt nemcsak nem odázta el magától, de örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a felekezeti türelem és szeretet jeles példáját nyujtsa. Mindkét helyen nagy áldozatokat hozott a templom, a plébánialak kijavítására és a parasztság gyermekeinek taníttatására. Ugyancsak egyik alkalmazottjának tehetséges fiát pappá neveltette, aki ma is a jánosii plébániát tölti be. Midőn a régi lelkész hálálkodott az új patrónus sok jótéteményéért, az mosolyogva jegyezte meg: Ez csak természetes, hiszen a katolikus egyház leánya a zsidónak, az anya pedig mindig többet tesz a leányáért, mint a leány az anyjáért.

A budapesti 1885-iki kiállítás alkalmából a király Engel Adolfnak a „Jánosii” predikátummal a magyar nemességet adományozta.

A fáradhatatlan férfinak még 72 éves korában megadatott, hogy feltárhassa a magyar föld egy rejtett kincsét és sokoldalú tehetségét új oldalról mutathatta be. Geológiai tanulmányai ugyanis azt a meggyőződést érlelték benne, hogy birtokának Komló községben fekvő területe kőszenet tartalmaz. Hónapokon keresztül maga fogta az ásót, kapát a kezébe, míg végre nagy kétkedéssel, sőt gúnnal fogadott föltevése beigazolódott. Ma a komlói bánya, melyet az állam vett meg, igen értékes és gazdag kőszéntelep és több megyét lát el villamosvilágítással. A hálás község a falu legszebb utcáját díszítette nevével. Az iskolaépület

mellett álló szobra pedig méltán harsonnázza annak a férfinak emlékét, aki ezzel a művével koronázta meg hosszú élete csodálatos alkotásait.

Engel Adolf dicsőséggel övezetten, a teljesített kötelesség vigasztaló tudatával vonulhatott vissza magas patriárcakorban részben Bécsben lakó gyermekei körébe, ahol 1903 január 10-én megtért őseihez. Sajátos véletlen, vagy talán több annál, hogy ott, ugyanabban a kerületben, Döblingben halt meg, ahol bálványa, Széchenyi önkezelével vetett véget életének.

7.

Amilyen talpig színtiszta jellem Engel Adolf, olyan meggyőződéses zsidó is volt. Igaz vallásos érzését még apjától vette át, aki az első kis templomot nyitotta házában a pár bennlakó és a városba vetődő hitsorsosa részére. Ő volt az első, aki a hatvanas években szükségessé vált új nagy templom céljaira jelentékeny összeget adományozott. Ugyancsak annak építésénél önfeláldozó készséggel érvényesítette gazdag szakismeretét. Rajongó odaadással vett részt a hitközségi életben. Éveken át viselte a mindinkább fejlődő és mind több munkát követelő hitközség előljárósági és elnöki tisztjét, amelyet csak akkor hárított el magától, mikor elhatalmasodó fülbaja megnehezítette a felekkel való érintkezését. De érdeklődése és buzgósága sohasem lankadt el. Ő alapította a pécsi Talmud-tórát. Ő volt az, aki a kiváló, előbb székesfehérvári főrabbit, dr. Kohut Sándort Pécsre meghívta, s ő mozdította elő a nagy tudós monumentális „Aruch”-jának kinyomatását, aminthogy megrendelője, lelkes olvasója és terjesztője volt Philippson, Hirsch, Grätz, Fürst, Jellinek, Mannheim, Kayserling, stb. munkáinak. Az „Allgemeine Zeitung des Judentums”, a „Ben Chananja” és egyéb folyóiratok állandóan jártak neki, minden cikket elolvasott, akárhányszor vitába bocsátkozott tartalmuk felett, s élete végéig szóval és tettel, lélekkel és szívvel a zsidóság mozgalmainak veleérzője maradt.

Abban a remek emlékbeszédben, melyet boldogult dr. Perls Ármin, Kohut utóda a pécsi főrabbiágban, Engel Adolf arcképe leleplezésekor tartott a pécsi izraelita hitközség 1910 február 6-iki (születésének 90-ik évfordulóján) ünnepi közgyűlésén, s melyben gyöngvörűen fejt ki a megdicsőült egyéniségének kiváló vonásait, így fejezi be méltatását: A túrt zsidó megtúrtje volt Engel Adolf, amikor pályafutását megkezdte. Most a gvárainak kürtőiből kigomolygó füst az ő nemesi címerét rajzolja az égre, a kaszák pengéséből a sík mezőn, a csákányok tompa koppanásaiból a föld alatt, a gőzmozdonvkerek robogásától a sineken az ő látásának, bátorságának, teremő, kitartó

munkásságának himnusza gyűrűdik össze. Benne és vele valóra vált az ige: A kő, melyet az építők megvetének, szegletkövé lett. Isten akarta így!

8.

Ha Engel Adolf nem alapít családot és nem hagy hátra utódokat, akkor is beírta volna nevét az ország és a magyar zsidóság halhatatlanjainak könyvébe. Hiszen Pécs városa is a város szépítése és kiépítése körüli érdemeiért utcát nevezett róla, mely mindig hirdetni fogja emlékét. De a Sors kegye megadta, hogy nemcsak műveiben, hanem gyermekeiben s leszármazottjaiban fennmaradjon szelleme és — mindjárt hozzátelhetjük! — jellem-beli felsőbbisége.

Pedig az utódokra gyakran nehezebb feladat hárul, mint az úttörő-alapítókra, mert a tehetség legtöbbször kiadja erejét az ősen s az utódok könnyen hajlamosak az ernyedő hanyatlásra, a megszerzett javak elharácsolására, a fáradság nélkül kínálkozó élvezetek hajszolására, bogaras különködésre, s mindarra, amit a társadalomtudósok a fajok és egyedek degenerációjának szoktak nevezni s ami főképp abban áll, hogy az utódok az ő gyöngéit öröklik anélkül, hogy ezeket erős akarattal, önfegyelemmel és nagyratöréssel kiegyensúlyozni tudnák.

A zsidók végletességre hajló vérmérsékletük-nél fogva erre kétszeresen kaphatók. Annál nagyobb érdeműl róhatjuk fel az örökösöknek, ha az átvett erkölcsi és anyagi értékeket elveszni nem hagyják s ha a megőrzésükhöz szükséges higgadtságot kegyelettel táplálják és derekassággal támasztják alá.

Engel Adolf terebélyes fájából oly faiskola sarjadzott, mely érdekes egyéni változatokban ugyan, a törzs nemes sajátosságait teljes egészében megtartotta, megszilárdította és fennen sugározza. Több fiatalon elhunyt gyermekén kívül négy fiút és négy leányt nevelt fel. (A mellékelt arcképek ifjabb korukból valók.) Testileg-lelkileg a szó legelőkelőbb értelmében beváltották a mondást, hogy az alma nem esik messze a fájától.

A leányok apjuk eszességén kívül anyjuk szerénységét, háziasságát örökölték s azt a jótét lelket, mely a zsidó asszonyok bibliás jellemvonása.

A fiúk pedig anyjuk finomságán felül, apjuk jellemét, mély vallásosságát, rendkívüli gyakorlati érzékét és magas értelmiségét.

Engel Sándor, a Döblingben létesített parkettagyár tulajdonosa, Magyarország és Ausztria faiparát írta meg és pedig: „Ungarn's Holzindustrie und Holz-handel“ 2 kötetben (1882),

„Oesterreichs Holzindustrie und und Holzhandel“ 3 kötetben (1907),

mely műveket a szakkörök még ma is igen nagyra becsülik.

Engel Gyula, jelenleg a Dunagőzhajózási Társaság igazgatója, ocsárdi nagybirtokos, a pesti izr. hitközségben játszik vezető szerepet. Elsőrendű szaktekintély a fa- és szénipar terén. A komlói szénbánya és vasut körül kifejtett munkásságaért udvari tanácsosi címet kapott.

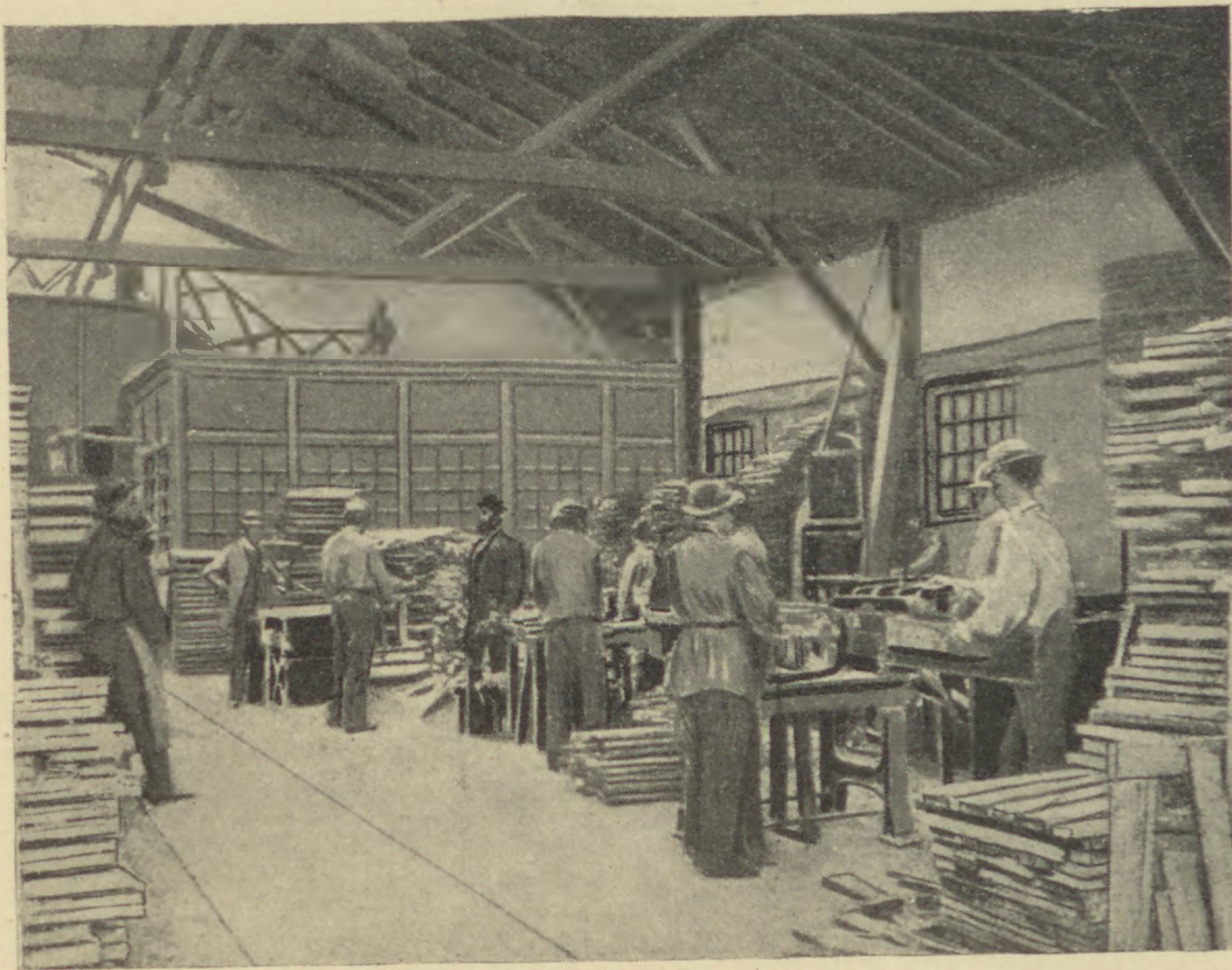
Móric úgy a szépirodalom, mint a szakirodalom terén működött, nem közönséges rátermettséggel. Költeményeket írt és két szindarabot: „Hassan“ című szomorújátékot és „Transaktionen“ című modern drámát. Szakművei: „Österreich—Ungarn im Welthandel“ (1902), „Der Veredlungs-verkehr der österreich. ungar. Zollgebiete“ (1904), „Die Freihafengebiete in Oesterreich—Ungarn“ (1906), „Holzzölle und Holzproduktions-Verhältnisse“ (1908), „Österreich—Ungarns Holzhandel u. Holzexport“ (1910). Pár évvel ezelőtt bekövetkezett halála egy széphivatású pálya megszakadását jelenti.

9.

Külön fejezet illeti a család szeniorát, Engel Józsefet, aki hetvennyolc éve dacára bámulatos lelki és testi ruganyosságnak örvend s multjával, jelenével, még hosszú életet ígérő tevékenységével nagynevű atyjának modern kiadása.

Foglaljuk össze életútja fontosabb mozzanatait.

A pécsi ipartelepeknek és a jánosii uradalomnak ma is fáradhatatlan sáfárja. Pécs törvényhatóságának és összes közmívelődési bizottságainak több mint négy évtizedig volt tagja. Az Országos Vöröskereszt Egylet buzgó közreműködéseért — zsidónak ritkán jutott — díszoklevéllel tüntette ki. A pécsi zeneegyletnek egyik alapítója és harminc éven át alelnöke. A X. kerületi izraelita közseg-

A parkettagyár

(Egykorú metszet után)

kerület elnöke. A pécsi izr. hitközségnek több mint tészáad óta képviseletestületi tagja és tizenkét éven át elnöke. A komlóí szénbánya és vasut államosítása alkalmával szintén udvari tanácsosi címet kapott.

A túlszerény férfiú nem kerülhetete ki, hogy neve kétszer ne jusson a világsajtó forgatagába.

Mikor Galimberti, a néhai bécsi pápai nunciús, meglátogatta Dulánszky pécsi püspököt, a nagyszerűen restaurált vártemplom megtekintése végett, a díszebédnél Engel Józseffel történt társalgásában élesen elítélő szavakkal kelt ki az antiszemitizmus ellen. Szavait az összes lapok közölték s különösen a Lueger által elmérgesített bécsi levegőben valóságos ujjongással fogadták.

A második eset akkor adódott, mikor Cap Martinben jelen volt Erzsébet királyné emléksobrának leleplezésén s keresztülvitte, hogy az ünnep zenekara az osztrák himnus mellett a magyart is eljátssza s ő maga magyar beszéd kíséretében helyezett el a magyarság nevében koszorút a mű talapzatára.

Erre a szerepére csupán erős hazafias érzése bírta rá, mert egyébképpen egész életében irtózott a nagyhangú fellépéstől s komoly, zárkózottságra hajló jelleménél fogva, sohasem sóvárgott szónoki babérokra, külső sikerekre.

Ha még megemlítjük, hogy messzemenő jótékonyságot gyakorol, kegyúri kötelességét bőkezűen teljesíti, a templombajáró szegény hitsorsostól sohasem tagadja meg támogatását, nagy vonásokban kimerítettük közéleti tevékenységét.

Am meg kell emlékeznünk a magánemberről is, akiben tisztán és őszintén lüktet a zeneművész, a zenekedvelő és az íróköltő. Hiszen ezek a tehetségek, ezek a nemes szenvedélyek segítették át az élet bajain, csapásain, melyek őt sem kimélték meg s ezekben élte ki gazdag képzeletét, bölcselkedő tépelődését és szellemi munkában is gyönyörködni vágyó rendkívüli erejét.

Első, tizennyolcéves korában írt és kiadott műve (az egyetlen, mely saját neve alatt jelent meg, a többiekben a Jánosi névből változtatott Sinoja álnevet használta) hármás szerelmének nyilatkozása: a felekezete, a zeneművészet és az igazság iránt való mély rajongása. Ebben cáfolja Richard Wagner hirhedt „Das Judentum in der Musik“ című kirohanását a zsidók ellen. Ami annál nagyobb becsületére vált, mert mint kiváló zeneértő a nagy német zeneköltő zenei műveit feltétlenül bámulta.

Későbbi művei tragédiák: „Die Marranen“ (1900), „Im Beichtstuhl“ (1902), „Der Kabbalist“ (1909), „Der Kaufmann von Rom oder Shylocks Urgestalt“ (1925). Többnyire zsidó problémákkal foglalkoznak és súlyos gondolataikkal, a klasszikusokon nevelődött dikciójukkal ma is megragadják az olvasót.

Uj oldaláról mutatja be írói tehetségét a „Die Ehre der Zeitung“ című 1904-ben megjelent mun-

kája, melyben szellemes polémiában támadja a hírlapok szenzációhajhászatát s üzletszerű igazsághelferdítését.

Ha még kiemeljük, hogy Engel József Richard Wagner, Liszt Ferenc, II. György meiningeni herceg, Turgenjeff stb. személyes barátságával dicsekedhetett, hogy a lipcsei „Musikalisches Wochenblatt“-nak évtizedeken át volt munkatársa, s hogy a magyar prózát is számos cikkével gazdagította, egyelőre befejeztük a jeles férfiú életrajzi vázlatát, mely bizonyítja, hogy Engel József nemcsak címeében hordja a nemességet, hanem minden ízében igazi nemesember, a „noblesse oblige“ egyik legjellegzetesebb megvalósítója s a zsidó és magyar érzés összhangjának egyik legkulturáltabb képviselője.

10.

Még néhány szót a harmadik nemzedékről.

Tizenkét unoka vett részt a világháborúban. Egyikük hősi halált halt, többen megsebesültek. Mindnyájan kitüntetésekben részesültek és most serényen munkálkodnak, hogy őseikhez, szüleikhez méltóknak bizonyuljanak.

Engel József Richard fia igazi bátorságáról tett tanuságot, mikor életének kockáztatásával szembeszállt a kommunizmus után terjesztett és egy népgyűlésen ismételt rágalommal, hogy a pécsi zsidók hozták a szerbeket Pécsre. Szókimondásáért el is fogták s csak nehezen szabadult helytállása súlyosabb következményeitől. Róbert pedig örökölte atyja írói vénáját és jeles munkálatokkal, a többi közt: „Eötvös és a magyar zsidóság“ című művével lépett fel.

Móric fia, Frigyes, bécsi egyetemi magántanár, szociológiai és történelmi tanulmányaival tűnt fel.

Mind biztos zálogai egy komoly és gazdag jövőnek.

*

Ime a magyar zsidóság egyik vezetőcsaládjának példászerű hagyománnyá emelkedett fejlődése.

De engem voltaképpen nem a krónikás adatgyűjtő vágya indított e kis tanulmányom megírására, hanem a földi, a hitsorsos és nem utolsósorban a poéta szívbeli meghatottsága.

Mint földi örültem, hogy alkalmam nyílt visszatükröztetni azokat a nagyszabású vonásokat, melyek a család történetéből mélyen lelkembe vésődtek.

Mint hitsorsos büszke vagyok arra, hogy ez a család mindvégig megőrizte a Szentírásból merített magas etikáját és vallásához ragaszkodó áldozatos hűségét.

S mint poéta boldog vagyok, hogy rügyező tavaszokról, mélyen szántó nvarakról, gyümölcsöző őszökről tarthattam beszámolót.

Mert a céltudatos munkának, az eredményes küzdelmeknek, a ragyogó jellemnek, a törhetetlen vallásosságnak és a szenvedélyes humanizmusnak legigazibb a költészete.

Pap Izsák: Úton, hazafelé

Pap Izsák

I.

Zengő hegyek, napos ormok,
Én megyek már, búcsút mondok,
Vár sík földek messze tája,
Roskadt kútgém bús csodája.

Várnak fáradt napok, éjek,
Holdak, évek, elvetéltek,
Szikes földek, alvó lápok, —
Fölöttük holt élet hápog.

Szívek dobverője bénán
Ver ott lelkek petyhüdt héján,
Légben, vérben nehéz mázsák
Tág síroknak mélyét ássák.

Sötét fölött kormos lámpa
Az éjszakát meg se látja,
És ha sápad felhők útja,
Napkeltének azt hazudja.

Szívszorító, nehéz ködök
Ülnek horpadt mellek fölött, —
Ormotokon zengő hegyek,
Hadd veszek még lélegzetet.

II.

Erre nincsen domb, magosság,
Nyálas tavak mind elmosták,
Ami magát égbe vágta
S törölték egyformaságba.

Itt a napok csúf napszámja
Temetőknek hantját szántja,
A sírkeretek öröközöldek
S parlagon a termőföldek.

Mi tegnap volt, az lesz holnap,
S inkább élnek a megholtak,
Mint ki mára élni sarjadt, —
—S ki szólhatna, lapít, hallgat.

Aki küldött, szólott, mondta:
Legyek puszták ormos dombja. —
Haj, elmosott vizek lápja, —
Aki küldött, nézze, lássa.

III.

Fejem mégis égbe vágom,
Feloromlok a lapályon,
S bár riadnak tavak, lápok,
Én fölöttük messze látok.

Meglátom a kelő napot,
Felhőn túl a virradatot,
Ébredt szélben én beszélek,
Vállaimon villám-székek.

Áradó víz rólam szakad,
Fölver ezer, álmos tavat,
Lápok ölet felkavarja
S napra kél a mélyek alja.

Hinár-kötött, csüggedt álom
Bimbót nyit a lópvirágon,
Piros szirmát széjjelbontja
S felkacag a hegyoromra.

IV.

Mi voltunk a szőlők népe,
S ma halálok csendessége
Hantosodik szíven, szájon,
S nincs, ki szókra rátaláljon.

Mi voltunk a szárnyak népe,
És ma tollunk hullva, tépve
Bukdácsolunk göröngyökön,
S fenn kacag a nagy égözön.

Mi voltunk a holnap népe,
S ma bemarkolt, szűk tenyérbe
Szorítjuk a bús tegnapot,
Mit az Idő lecsorgatott.

Mi voltunk a látók népe,
És ma vakon, szem-kiégve
Tapogatjuk a sötétet,
Mely szívünkéből szétsötétlett.

Mi voltunk az ormok népe,
S lehullottunk szörnyű mélybe,
Lápos mocsár fölénk áradt,
S elnyom minden ormos vágyat.

Lápok fölött ködök járnak,
Éjjel lámpást vivő árnyak
Lidércfénye fel-fellángol,
Álmok szállnak a mocsárból.

V.

Poros tájék, pállott égbolt,
Megjött fiad, aki nem holt,
Kiben zeng a messze élet,
S minden útról ide tér meg.

Ide jön, mert itt van itthon,
Kicsi hajlék rejti bizton,
De a szíve sarkig tárva
Ráhajolt a nagy világra.

Teleitta magát széppel,
Simogató jóval, fénnel,
S felszívtá a várt jövőket,
Amik szerte kelnek, nőnek.

Elhozta mind s szemből, szájról
Ömlik, árad, szertelángol
Holnapoknak tüze, fénye
S napot gyújt az álmos éjbe.

VI.

Vár reám egy csendes fészek,
S benn két, áldott, drága lélek,
Kicsi fiú és szent asszony, —
Túl a gondon s túl a harcon.

Ottan csend van, öröm, béke,
S minden egek messzesége
Ablakára borul lágyan,
Szívre nyitó, zengő vágyban.

Templomház s rajt' lelkek tornya
Magasságok ormát hordja,
S kit imádnak benn, az Isten,
Az ölelő, boldog Minden.

Kinek lelke szétömlőben,
Szent holnapja eljövőben,
Kinek háza minden ház, hol
Jövőik lelke él, világol.

A mi házunk isten-háza
S virágrejtő, csoda váza,
Benn kis fiam, szent asszonyom —
Túl gondokon s túl harcokon.

A zsidók a karikaturában

A karikatura a legélesebb fegyver forgatása, de olykor éppen ellenkezőleg: fegyverletétel. Valahogyan ez az axioma alakul ki Edward Fuchs nagy könyvéből: „*Die Juden in der Karikatur*“ (Verlag Albert Langen, München). A karikatura az egyik oldalon a gyűlölet kifent pengéje, amely mérgezetten kegyetlenül sebezni akar. Másrészt meg gyakran a harc elől való kitérés és a konfliktus áttérítése a fegyvertelen ártatlan önjáró mezejére. Így magyarázható, hogy a zsidóság nem elégette meg azokat a gúnyképeket, amelyekkel ellenségei feléje nyilaztak, hanem maga is gyártotta a karikatúrákat önmagáról még a legveszedelmesebb üldöztetések és elnyomatások idején is.

A zsidógyűlöletnek egyedüli oka, Fuchs szerint, a gazdasági konkurrencia. És idézi Wilhelm Libknechtet: „az antiszemitizmus a buták szocializmusa“. Olykor látszatra más okok merülnek fel, de ha mélyebbre tekintünk, mindenütt megállapíthatjuk, hogy az egzisztenciáját féltő osztály fajkülönbség erkölcsi leplébe igyekszik burkolni az ő anyagi féltékenységét és szűkkeblűségét. Ez az igazi oka mindenféle úgynevezett fajgyűlöletnek. Az amerikai munkás gyűlöli a japán munkást, mert — igénytelenségével lenyomja a béreket. A művelt francia nemzet a nagy gazdasági versenyben fedezte fel, hogy Kant, Goethe és Beethoven nemzete: *boche*, vagyis disznó. Évszázadokon át a németek ezzel a gúnynévvel egyedül a zsidót illették, mert a pénzgazdaság centrumába állva, magára vonta az aranyra éhesek irigységét és gyűlöletét. Városházára és templomra, oszlopfejül és

A „zsidó génus“
Albumlap a „*Neue Freie Presse*“
műkritikusának

Kecskén lovagló rabbi
A Notre Dame templom karzatdíszé

szószékdíszül alkalmazták a „*Judenschwein*“ szobrát, hogy örök „szégyenkép“ gyanánt mutassa, hogy mi a zsidó. Olykor meg alája vésték a költői sorokat is, talán azoknak a kitérteknek a kedvéért, akik ujonnan menekülnek a zsinagógából az ecclesiába:

„*So wahr die Maus die Katz nicht frisst,
Wird der Jude kein wahrer Christ.*“

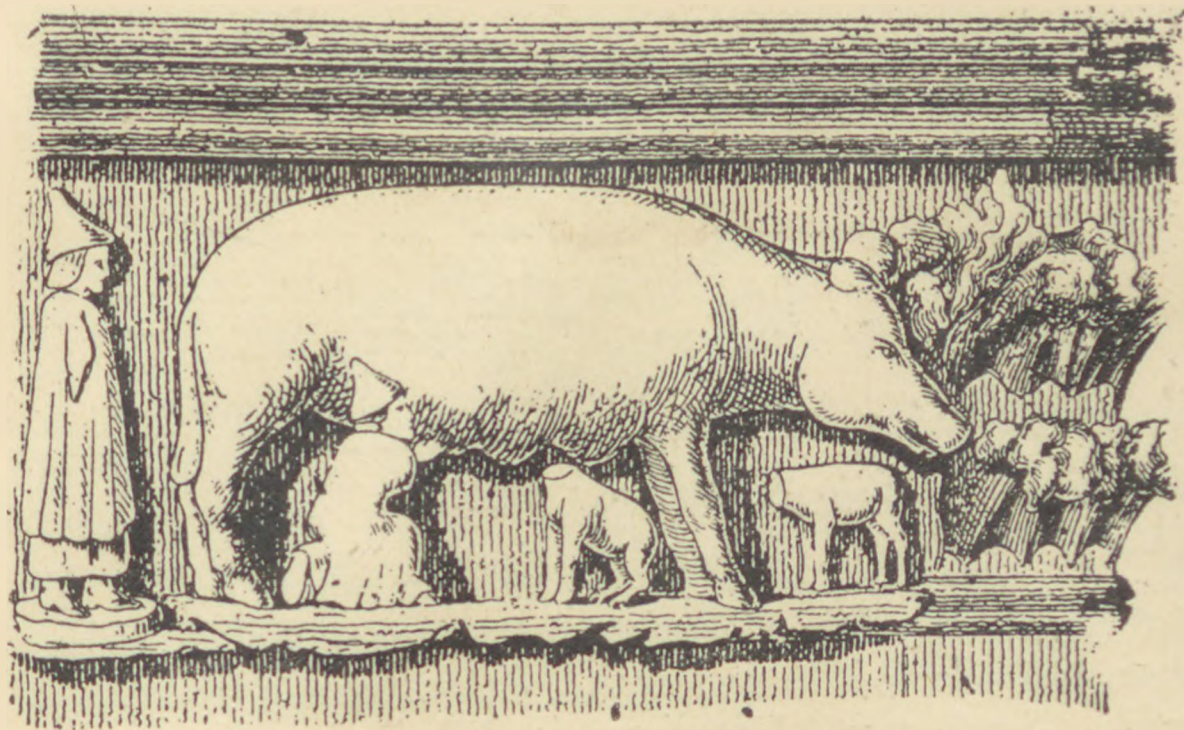
Vagy egyszerűen és röviden másik példaszó szerint: „*Getaufte Jud tut nimmer gut*“.

Az első karikatúrák ezek, miket a zsidók ellen kovácsoltak vagy faragtak. Wittenberg templomának „*Judensau*“-szobrához Luther is bölcs, megértő magyarázatokat fűz. Bizony, igaz rigmus:

„*Die Sau darauf der Rabi reit,
dadurch wird mancherlei bedeut*“ ...

Később azok ellen a zsidók ellen indult a karikatura, akik a „*Schweint*“ beveszik — a szó leg egyszerűbb értelmében. A szoborművészetből átment a zsidók gúnyolása a kis plasztikába, érmékbe és a fametszet fejlődésével a 15. században a grafikába, amely a „zsidó típusok“ torzításával hízelgett az akkori polgári izlésnek. „*So ist Schmulche schiefebeiner — Schöner ist schon unsereiner.*“ Így gyarapította a zsidó a művészetet ebben a szenvedő szerepében is.

De az artisztikum szempontjából kétségtelenül fölötte állnak azok a karikatúrák, melyeket zsidók alkottak zsidókról, elsősorban: zsidó kinövések, divatmajmolások, pöffeszkedések, zsidó antiszemiták pellengérre állítására. Olykor még a zsidó tragikumnak legvilágosabb kifejezései. Mint például a *Mendelssohn-szobor-tervezet*, ahol az összes mellékalakok, kikeresztelt leszármazottak, a zeneszerző, a bankár, a szalonhölgy keresztekkel veszik körül a zsidóságért küzdő őseit.

Oszlopfő a regensburgi dómban
A „Judenschwein“. XIII. század

A titkos tanácsos úr és neje házi jelmezbáljukon
mint Napoleon és Josephine
Eduard Fuchs: „Die Juden in der Karikatur“ c. könyvéből

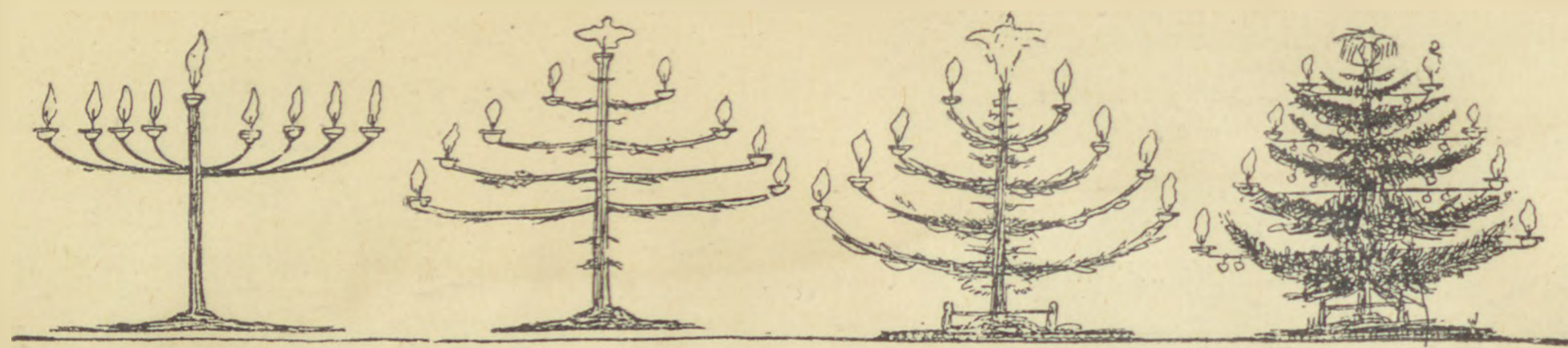
„Az én kedves zsidóimhoz...“
Amerikai karikatúra a cárnak a világháborúban
hirtelen felébredt zsidó szimpátiájáról

Vázlat a tervezett Mendelssohn-émlékszoborhoz
A „Schlemiel“ című zsidó vicclapból
A talapzaton a zsidó filozófus kikeresztelt ivadécai,
Felix Mendelssohn-Bartholdy a zeneszerző, Mendels-
sohn a bankár („Russische Anleihe“), Mendelssohn-
leány olvasóval, oldalt gyermekkeresztelő

A zsidófaló
C. Léandre karikatúrája a kikeresztelkedett
antiszemita vezér Eduard Drumont-ról

Miként változott át Cohn kecskebőrkereskedő chanukagyertyatartója Conrád ker. tanácsos karácsonyfájává. A „Schlemiel“-ből

DR. MILLER SIMON (JONKERS, N. Y.): AZ ÖRÖK VITA.

— Az amerikai zsidókérdés megvitatása. —

Az amerikai egyetemek cionista érzelmű hallgatói, akik „Avukah“ (Fáklya) név alatt csoportokba tömörülnek, a karácsonyi szünet alatt tartották meg ötödik téli összejövetelüket New-York városában.

Lelkes egy gárda ez az „Avukah“-ifjúság. A palesztinai chaluc lélekemelő, odaadó, önfeláldozó emberfeletti munkája dominálja és tüzezi ezt az ifjúságot. Héber énekeket énekel, zsidó könyveket olvas, zsidó történelmet tanul és buzgón ismerkedik meg népe problémáival. Az országos cionista évi összejöveteleken az „Avukah“ adja a legszebb momentumokat.

A deákrétegben ugyanis óriási a zsidóatlanság. Már a szülői házban pusztít a nemtörődomség a zsidósággal szemben. Teljesen idegen a tanulóifjúság előtt minden ami zsidó. Az „Avukah“ oroszlanmunkát végez e réteg között és visszahódít értékes és hasznos erőket a zsidóságnak.

Már vagy 15 éve jelenik meg egy havi folyóirat, „Menorah“ a címe, melynek alig akad párja az angol irodalomban. E gyönyörű folyóirat a főiskolai ifjúságnak és a végzeteknek van szentelve. Benne szólnak meg a világ legnagyobb szellemi erői. Hónapról-hónapra tárgyalják a mindenféle zsidó érdekű mozgalmakat és eseményeket, ápolják és keltik a zsidó önértéket, ismertetik a zsidó művészet minden nüanszát, feltárják a zsidó lélek minden kinyilatkozását.

A mostani gyülekezet érdekessége egy vita volt két egyetem, egy nyugati és egy newyorki csoportja között. A vitára felfigyelt az egész zsidó önértékes és intelligens közvélemény. Életbevágó kérdés volt a vita tárgya. Habár vita el nem döntheti az élet rendszeres folyását és nem adhat új irányt zsidó problémáknak, mégis fontosnak tartjuk e vitát mint jelenséget; betekintést nyújt az amerikai zsidó életbe.

Asszimilálódik-e a zsidóság Amerikában. összeolvad a többi lakossággal és elveszti-e sajátos zsidó karakterjét?

Háromezer diák hallgatta végig a vitát, amely a nagy Columbia egyetem egyik termében folyt le. A vita folyamán érdekesen domborodott ki az itteni zsidó élet. A nyugati csoport alaposan bizonyította, hogy alkonvodik a láthatár, jövőnk sötét és rossz a kilátás. A tapasztalat mutatja, hogy hanyatlóban van a zsidó kultúra, a zsidó életmód veszendőben és züllőben a zsidó vallás. Nincsen vallásosság Amerikában, a kényelmesség kérdése minden.

A newyorki csoport pedig bizonyította, hogy a zsidóság helyzetéről sohasem lehetett ilyen konkrétan beszélni. A história más ítéletmódot alkalmaz a zsidósággal szemben. Valahogyan a zsidóság mindennek dacára mindig felülkerekedett és diadalmasan tovább folytatta életét. Ami Rómának, Athénnek, Mekkának nem sikerült, Amerikának sem fog sikerülni. A zsidóság örök élete megsemmisülhetetlen. Csodát kapott a zsidó örökségül, amely mindig megmentette. Felbomlásról, eltűnésről szó sem lehet.

Érdekes a nyugati csoport, amely felbomlást és el-

tűnést jósolt, mind bevándorlottak gyermekei, akik otthonukban még zsidóéletet látnak, életet, amely Kovnóra, Varsóra, Lemberg, Ungvárra és Vilnára emlékeztet. A newyorki vitatkozók pedig mind benszülöttek gyermekei, akik a zsidóéletet nem tapasztalatból ismerik. Ezek voltak, akik telve reménnyel, hittel és bizalommal a jövő iránt, óriási optimizmussal vitatták a zsidóság ügyét.

A hallgatóság megtapsolta a newyorkiakat, de a vitában igazat adott a vendégeknek, a nyugatiaknak, akik Minesotából jöttek. *Mindkét csoport kimagasló tagja, vita-vezetője, leány volt.*

Figyelt a vitára az egész zsidó közvélemény. Minden önértékes zsidó ember már rég foglalkozik e kérdéssel. Félünk nyilvánosan beszélni erről a fájdalmas kérdéssel, mert félünk a jövőtől, amely nem mutat rózsás színeket. Legjobbaink mindenféleképpen próbálkoznak, hogy biztosabbá tegyék a jövőt Amerikában.

Az ország kapui teljesen be vannak rekesztve. Új vért nem kapunk. A zsidó szellem, a zsidó életmód, a zsidó vallásosság már évek óta nem kap erősítést.

A kereszténység Amerikában nem fordul élcsen a zsidóság ellen, az ür köztük nem óriási. Könnyű a közeledés, a kavardás nincs megnehezítve, az asszimilálódás majdnem természetes. Vegyes házasságok nem okoznak feltűnést, gyakoriak és szaporodnak. Az új generációk egymásmellett és együttesen nőnek fel mint amerikaiak.

A vallásos zsidó eltűnik a láthatárról. A tiszta és ősi hit zászlócai nem hagynak maguk után örökösöket. Az új nemzedék nemcsak hogy nem jár templomba, hanem mint idegen nő fel, teljesen zsidótlán. Lényegében úgy áll a dolog, kicsike a különbség az új zsidó és az új keresztény között; hasonlítanak egymáshoz mindenben, gondolatban és fizikailag.

A templomok üresek. A papok és a vezetők folyton azon gondolkodnak, hogyan lehetne a vallást és zsidó életet érdekessé tenni az ifjúság részére, hogy ragaszkodják a zsidósághoz. Hiába akár mennyit áldoznak, nem érnek el eredményt. Az egész zsidó életben zsidótlanság uralkodik. Nem kell itt kitérni annak, aki le akarja magáról rázni a zsidóság igáját; jól érzi magát itthon is, meg van az atmoszféra. Hetvenöt százaléka a zsidó gyermekeknek nem kap zsidó oktatást.

Igen kérem, vitatkozzunk mi magunkkal folytonosan erről a problémáról. Múlófélben vagyunk-e Amerikában, vagy talán valami új, eddig ismeretlen valami van fejlődésben, amely hivatva lesz biztosítani részünkre a halhatatlanságot?

A jelenlegi pillanatban a cionizmus adja meg zsidó életünknek zsidó vonásait. A zsidó nemzeti önérték óvja a zsidó jellemet, a zsidó ifjúságot és összeköti a jelent gazdag multunkkal. A mi zsidó életünkben minden a cionizmus jegyében folyik, legyen az templom, Talmud Tóra, zsidó kultúra, avagy zsidó önértékes diákság. A Palesztina-munka ad tartalmat a zsidó közéletnek. A jelek mutatják, hogy a jövő zsidó élete Erecz-Jisroel-felé orientálódik.

A cionizmus fogja megtartani a négymillió amerikai zsidót az egyetemes zsidóságnak.

Dr. Blau Lajos: A zsidóság és a külvilág

A zsidók mindenről panaszkodhatnak, csak arról nem, hogy a világ közömbös irántuk. Változatos 3000 éves történetükben a népek különféle állást foglaltak el velük szemben, rokonérzéssel vagy ellenérzéssel viseltettek irántukban, de olyan korszak nem volt, melyben, magyarán szólva, nem hederítettek rájuk. A népek története tele van fajok, népek, országok harcaival, a világtörténet, fájdalom, a gyűlölködés nagy tárháza. Ezt mutatja az irodalmi lecsapódás is minden időben, az írókat, akár a közviszonyok ecsetelői, akár történetírói voltak, rendszerint az ellenszenv hevíti, nem a szeretet. A világ a görögöknek köszöni bölcséletét, költészetét, tudományát, egyszóval kultúráját, a világuralkodó Róma írói ezt elismerték, de azért a görög népről kedvező ítéletet hirdető ritkák, mint a fehér holló. *Graeco fraus* „görög csalárdság“ mai napig röpke szó, az egyetlen ítélet, amely az antik világból még a jelen nemzedékre is átöröklődött. Homeros és Sophokles, Plátó és Aristoteles, Herodotos és Thukydides, a görög szellem minden nagyjai egyenként és egyetemlegesen mind semmik, halhatatlan csak a „csalárd görög“.

A népek e lelkiületének világossága mellett az antik zsidógyűlölet, amennyiben irodalmi kifejezésre jutott, másképp fest, mint ahogy általában látják. Nem mondták, hogy a zsidó csalárd, hanem azt, hogy ocsmány, „*sordida gens*“. Az ókori világ a görög és zsidó népről nyilatkozott, a többi népekről nem vett tudomást. A zsidóság kritikája igazi kezdetét azonban akkor vette, midőn leányvallása, kezdettől fogva ellenfele, uralomra került, vallásos alapot nyert, a szent háborúkat pedig a legszentségtelenebb fegyverekkel vívják. Míg a görög letűnt a láthatárról, a zsidó megmaradt, az ellene szórt vádak változtak, főképp a felvilágosodás kora, vagyis a 18. század óta, de a vád megmaradt. Változott a héja, de megmaradt a mag. Mást mondott az ókor, mást mondott a középkor és mást mond az újkor, de mindegyik mond, többet-kevesebbet, de mond. Különbözőket mondanak, a forrás azonban egy. A gyűlölet a *prius*, minden egyéb a *posterius*. Aki tehát a zsidóság viszonyát a külvilághoz ismertetni akarja, széles, gazdag, minden színt játszó területet jár be időben és térben egyaránt. Erre vállalkozott Guttman Mihály a mi Rabbiképzőnkől elviselhetetlen anyagi viszonyok folytán a boroszlóiba távozott tanár következő című művében: „Das Judentum und seine Umwelt“ (1 kötet, Berlin, 1927). Nem apológiát ír, hanem kritikát, a tudomány higgadságával, minden szenvedélyesség nélkül. Erre vállalkozhatott, mert a német nép, mint ő tapasztalta, argumentumok számára hozzáférhető. Az antiszemitizmus nem akar meggyőzve lenni, de a német nép igen. Ezért hangsúlyozza a szerző, hogy ő aktuális kérdést tárgyal, nem tisztán történeti

problémát. Ebben teljesen igaza van, mivel a nagy pernek még nincsen vége. Az ősi forrás még bugyog.

A jelen kötetben azonban Guttman még csak az általános kérdéseket tárgyalja, a részletkérdések a még következő két kötetben fognak sorra kerülni. A jelen kötet gazdag, az aktualitáson felül nagybecsű tudományos tartalmáról teljes képet adni egy cikk keretében nem lehetséges. Guttman a problémákat legeslegelejen fogja meg, kezdi a bibliával és végigvezeti a hellenizmuson, a talmudon, az egyházatyák művein és a középkoron át a jelenkorig. Meg kell elégednünk néhány szakcímekkel, melyeket csupán mutatónak kívánunk tekinteni. Megvilágítja az „idegen“ fogalmát a bibliában és a rabbinikus irodalomban. A zsidó volt az első nép, amely az idegennek jogot adott, míg minden más népnél az idegennek a teljes jog nélkülség magától értetődő dolog volt. Ismerteti a zsidó missziót, t. i. a pogányok térítését, a partikularizmust és univerzalizmust. Ez utóbbi részlet mint külön füzet magyarul is megjelent a *Szináj* című zsidó népszerű vallási ismeretek tárában. Ismerteti Guttman a próféta és az apostol viszonyát. Kimutatja, hogy a zsidóság a népek üdvözülését hirdette, bemutatja a pogányok nyilatkozatait és ítéleteit. Ehhez megjegyezhetjük, hogy ezek nem általános vélemények, mivel a gyűlölet hangos, a szeretet csendes. A hallgató írók, és ezek a nagy többség, szintén tekintetbe jönnek. Megvilágítja a „zsidó bosszúálló Isten“ évszázados vádat a források alapján. A zárószóban kiemeli azt, hogy az aki az egyik vallásra tör, a többit is megingatja, ha támadásának van eredménye. A vallások terén is szükség van az egységes frontra, ma inkább, mint valaha, mivel a roham természetéhez tartozik az, hogy nem áll meg sehol.

Csak halvány képet adtunk a gazdag, mély, színes tartalmú műről, amelynek Németországon és azon túl is nagy sikere van és amely a nem-zsidó világra is benyomást tett. Korunkban a belső felvilágosításra nagyobb szükség van, mint valaha volt, saját híveinket is föl kell világosítani. Ugyanezért melegen ajánljuk Guttman Mihály jelentős művét mindazoknak, akik a zsidóság multjáról és jelenéről szenvedélymentes, a tárgyi igazságnak megfelelő képet akarnak nyerni.

Somlyó Zoltán: Téli ború, havas ág

Téli ború, havas ág — mit ad nékem a világ?	Pénzt, mely estig elgurul. Eget, amely elborul.
Csupa gondot, csupa bút. Késő szűrös koszorút.	Tüzet, mit elolt a jég. Sebet, amely mindig ég.
El-elcsukló dalokat. Reményt, amely csalogat.	Zsidó-sorsot és szívet, mely a sir felé siet ...

Semmi szépet, semmi jót:
ad majd egy szűk koporsót ...

I. Gal-Eser (Jeruzsálem): A jemenieknél Kfar-Hasiloachban

A Jaffa-kaputól indul ki az út, a Dávid-torony mellett fel a Cion-hegyre, majd a régi városfal mentén, a Cion-kaput érintve mind messzebbre, a termékeny zöldségkertek között a Siloach-völgybe vezet. Azután magunk előtt látjuk, meredek hegyoldalon messzire elterülve Szilouant, egy szabálytalanul épült arab falut. Ennek a falunak egy része, körülbelül ötven ház alkotja Kfar-Hasiloachot, a jemeniek telepét.

11 óra van, gyönyörű napsütéses tavaszi délelőtt és bizony kimelegszik egy kissé az ember, amíg felér a faluba. Alig érem el az első házat, már találkozom a falu egyik lakosával, egy csinos hétéves jemeni fiúval. Fején prémsapka, homlokáról két oldalt leomlanak fekete halánték-tincsei. — „Merre vezet az út az iskolába?” kérdem tőle, de a kicsi nem válaszol. Ebben a percben kilép az egyik házból egy fiatal jemeni asszony, aki nyomban átlátja a helyzetet: „Jusszef, habarachta suv méhachéder? Ani ere lecha et haderech!” (Jusszef, már újra megszöktél a chéderből? Majd én megmutatom neked az utat.) Azzal meg is ragadja a gyerek kezét és elindul vele, nekem is mutatva így az utat rendezetlen lépcsőkön át, szűk utcáson le és újra fel egy keskeny utcácskába, ahol már az éneklő gyerekhangok mutatják, hogy az iskola közelében vagyunk. — „Hiné lechá haboréach.” (Ime, itt a szökevény.) A kicsi már behúzódkodott az utolsó padba és Chacham Madmoni barátságosan üdvözlől és helyet mutat nekem az iskolaszoba egyetlen székén. Húsz 7—12 éves fiú van itt együtt, a

Jemenita asszony

tanítás a primitív chéder-módszer, könnyű átmenettel a modern falusi iskolába.

A vendég tiszteletére egy órával hamarabb csinál Chacham Madmoni déli szünetet és elbocsátja a lármázó társaságot. Azután meglátogatjuk a „gan“-t, a gyermekkertet, ahol egy héber író mutatja meg nekünk büszkén a jól berendezett gyermekkertet, 30 növendékével. A gyermekkert mellett terül el a „Hadassza“ egészségügyi állomása, ahol egy ápolónővér kezeli Kfar-Hasiloach gyermekeit a gonosz szembetegség, a trachoma ellen és ad tanácsokat az anyáknak.

Kis szürke házacska két szobával, apró konyhával, melyhez a kis kecskeistálló csatlakozik, ez Madmoni otthona, itt él feleségével és két legfiatalabb gyermekével egy 16 éves fiúval és egy 18 éves lánnyal. A legnagyobb tisztaság uralkodik a fehérre meszelt helyiségekben, csakúgy, mint az összes jemeniek lakásában. A berendezés szűkös, néhány alacsony szék, egy asztalka, egy régi könyvespolc, köröskörül a fal mentén tarkán bevont párnák; primitív képek a bibliából, díszítik a szobát. Az egyik sarokban szép, művészi fémmunkával díszített, magasnyakú, vízzel telt nargileh-pipa áll, csöve vastag plüssel van bevonva. Ez az egyetlen darab, melyet Chacham Madmoni 20 évvel ezelőtt magával mentett Jemenből.

A konyhában Madmoni felesége primitív arab kézimallommal pörkölt búzát őröl ebédre. Madmoni fia és leánya köszöntenek minket. Mindketten művészi hímzések készítésével foglalkoznak,

Siloahfalva

Jemenita asszony arab kézimallommal

melyeket a jeruzsálemi „Sani“ iparművészeti intézet részére állítanak elő. — Jitén lanu Adoni et hakavód vejiszad et libó itanú.“ (Iiszteljen meg minket és ebédeljen velünk.) Ezt a meghívást el kell fogadni, most elmenni, nagy sértés volna. Így hát résztveszek a szerény ebéden. Már meg is fejte a Chacham felesége a kecskéket, a lány megteríti a kis asztalt, aztán leülünk és elfogyasztjuk a pörkölt búzából és lencséből készült jóízű főzetet, friss „pitá“-val (lapos kenyér) és frissen fejt kecsketejet iszunk hozzá. Az ebédnek hamar vége van, kezet mosunk egy bronz tálban. Megkinálom Chacham Madmonit cigarettával, ő azonban inkább nargiléhját veszi elő, majd elmeséli, miként jött 20 évvel ezelőtt Erec Jisraelbe és hogyan igyekezett családjának mindig több és több tagját Erec Jisraelbe hozni. „Kan hamiklat hajechildi selánú“ (egyetlen menedékhelyünk). Néhány nappal ezelőtt érkezett Jaffába egy csoport jemenita, köztük Madmoni unokaöccse feleségével és gyermekével.

Mielőtt a tanítás újra elkezdődne, körutat teszünk a jemeni telepen. Mindenütt a legszívesebb köszöntéssel fogadnak minket. Körülbelül 25 férfi és nő kizárólag művészi hímzések készítésével foglalkozik. A jemeni hímzések ma már egész Európában el vannak terjedve és így például ott találjuk a színes munkákat a legelőkelőbb berlini áruházakban is. A hímzés mellett Kfar-Hasiloach férfinak van még egy másik főfoglalkozásuk, amelyet Jemenből hoztak magukkal: ezüst filigránmunkák és ajándéktárgyak készítése. Ezeket a turisták szívesen vásárolják.

De már 3 óra van és Chacham Madmoninak vissza kell menni az iskolába és számomra is elérkezett az ideje, hogy visszatérjek a városba. Miután még meghívást kapok egy esküvőre, melyet a jövő héten tartanak, elbúcsúzom és elindulok hazafelé.

Szerény, kedves, csinos és szorgalmas eleme az új Palesztina zsidó népességének ezek a jemeniek.

Ma már nemcsak a városi lakosságnak teszik ki tekintélyes részét, hanem a nagy zsidó telepek mellett mint Rison lecion, Rechobot, Chedera stb. és még sok más helyén az országnak a Keren Hajeszod segítségével kis jemenita falvak keletkeztek és ezeknek lakói élénk részt vesznek a kertészetben, a mezeti munkákban és a narancsok ápolásában.

Az augusztusi véres események közepette bátran megállták a helyüket a jemeniek az arabok támadásaival szemben. Itt Erec Jisraelben meg tudják magukat védeni és fegyvert ragadhatnak,

Jemenita házaspár

ha küzdelemre kerül a sor, de lent a forró Jemenben teljesen védtelenül állnak az elnyomó, embertelen arab tömeggel szemben. Éppen a napokban érkezett a Hióbbír Jemenből: a kegyetlen kormány kemény üdözése és a hosszú háborúk csapásai után járvány és éhínség tört ki a jemeni zsidók között.

Kétségbeesett vészkiáltás hangzik a levelek százaiból.

Harmincezer jemenita várja vágyakozva a bevándorlás lehetőségét Erec Jisraelbe. Oket megmenteni és az építőmunkához hozzásegíteni, a legdicsőbb, a legnagyobb tette volna az egész zsidóságnak.

Chacham Madmoni Kfar Hasiloah tanítómestere

Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál

LATORCA ÉS VIDÉKE.

Az ifjú papnak új gyülekezete a kongresszus után megalakult első haladó hitközségek sorába tartozott. Az úttörők közül való volt. A város megyei székhely, tót nyelvű lakossággal, amelyben a magyar eszmének képviselői a kicsiny számú magyar gentri s a zsidóság műveltebb része. Vagy kétszáz zsidó család kiválott, műveltebb istentiszteleti formák, magyar és német hitszónoklatokra vágyódott.

Egyébként alig különbözött a legvallásosabb formákhoz ragaszkodó régi gyülekezetektől. Szombattartó, üzleteket ünnepkor zárvatartó tagokból állottak akkor még a haladó hitközségek is.

Egy kicsit Bümeszl jellegűek voltak ezek a gyülekezetek általában, amitől különben a mai zsidó hitközségek egy része se igen tudott megszabadulni. Annyit jelent ez: egy jókora adag személyi hiúság, kicsinyesség, nagyozás, egy kevés, vagy néha a kelleténél nagyobb szűkeblűség, hatalmaskodási vágy a vezetőkben, s a hitközségi kóvedek ugorkafájára felkapaszkodott egyénekben. Bümeszl zsidó gyülekezete azt véli magáról, hogy ő a világ közepe, s hogy az európai egyensúly megbillen az ő elhatározásai alatt. Bümeszl tüvekölja azt hiszi, hogy a kontinens vezető államférfiai aggodalmaskodva figyelnek az ő hitközségi kijelentéseire, s hogy a kile petróleumlámpással megvilágított zöld asztalán dől el az orosz cár sorsa — de egyben nagyon megijed, ha a szolgabírónak nem tetszett túlságosan a kántor lechó daudi-ja. Bümeszl-nek gabeja van, aki ezt a méltóságot tartja annyinak, mint a római pápa hatáskörét, duzzadó taréjjal csap el saktert és előimádkozót, dühbe gurul, mert a dájen leánya tüdőbajos — ilyen flanc! — s orvosszerre kér segílyt, rituális kérdésekben dönt, mert a rabbi csak alkalmazott — *ich zahl ihm* — de új nadrágot vált, annyira meg van tisztelve — ha a tűzoltó főparancsnok a főhercegné újszülött leánykája tiszteletére rendezett ünnepélyes istentiszteletre megjelenik a zsidó templomban, s ráüzentet a papra: „er möge eine Entbindungsrede halten“, s bosszut forral, mert a rabbi úr visszaüzentette: „die Rede soll er halten“, s a legközelebbi közgyűlésen, amikor a hitközségi alkalmazottak csekély fizetésének emelése kerül szóba, kifejezést is ad bosszuvágyának, mert az ő indítványára iktatták jegyzőkönyvbe: „a kile elhatározza, hogy az alkalmazottak *legyenek megelégedve* a fizetésükkel“.

Bümeszl ír ki pályázatot egy sameszi állásra: „Kivántatik feltűnően szép megjelenés, alapos héber tudás, több európai nyelv ismerete, zenei műveltség, érces bariton hang, jámbor, alázatos engedelmesség a hitközség vezetőivel, de minden egyes tagjával szemben is, nős, de gyermeektelen; fizetés: évi 50 forint, amely tetszés szerint csökkenthető,

a szokásos mellékjövedelmekkel — amelyek azonban helyben nem szokásosak. „Rechas“ is van, de ez visszafelé is olvasható „Socher“. A templomudvaron havat kaparni szombaton nem köteles, sem ő, sem a főkántor.

Bümeszl előljárósága elhatározza, hogy a családi erények gyakorlása céljából az alkalmazottak bölcsőringatásra berendelhetők alkalomadtán a hitközségi vezetők házaiba, s nyugdíjaztatásuk esetén, amikor is nyugdíjra jogosultságuk nincsen, „hitközségi főtanácsos“ címet nyernek, s ebben a minőségben templom és iskola söprésre, valamint a vágóhíd felmosására kötelesek. „Tanácsosak“ azért, mert tanácsos: ezeknek az intézkedéseknek nem ellenszegülni. A bümeszl-i sakter köteles a hitközségi marhákkal szemben is udvariasságot tanusítani, legyen gyengéd és előzékeny irántuk, csak ritka esetben minősítse azokat tréfenek, s a libák nyakának elmetszésekor gondoljon a hitközség asszonyaira, akiknek háztartása egyensúlya szempontjából nem közönyös a sakter túlzott rigorozitása. Mindegyik alkalmazott legyen muzsikális: a rabbi úr tudjon nyájasan fuvolázni s édesen tilinkózni a hitközség potentátorainak gyöngéivel szemben, s úgy fuvolázzon, hogy hunyja be a szemét, amikor valamely előljáró disznótort tart, s lehetőleg ilyen alkalmakkor ünnepi beszédet is tartson a hitközségi malacok erényeinek dicsőítésére, a főkántor tudjon harmoniumon játszani, s előkelő menyegzőkön tudja elénekelni a Lohengrin nászindulót a Hugonottákból; az előimádkozó tudjon túlkölni a csorda hajnali legelőkivezetéséhez, a sakter tudjon sajfert fujni még okarinán is, ha sajfer beszerzésére nem telik a rossz gazdasági viszonyok miatt, s a tanító tudjon bodzasípot kezelni kultúrestélyek rendezésekor, s minden alkalmazott külön-külön legyen basszista és tenorista egy személyben, mert a harmónia a fődolog egy kileben, padot verni, asztalt csapkodni csak hitközségi tagoknak szabad gyűlések alkalmával, amikor az alkalmazottak azzal a panasszal alkalmatlankodnak, hogy éhen vesznek a nebenemolumentumok segítségével.

Abban az időben, amikor az ifjú pap új gyülekezetében működött: ezek az erények még nem voltak annyira kifejlődve a haladó irányzathoz szegődött zsidó hitközségekben. A pappal szemben még élt a hagyományos tisztelet: fölvilágosodás, haladás még nem volt egyértelmű a hitbeli erkölcsök sutbautalásával és hatalmaskodási vágy túltengésével, amely szerint maga az Ur isten is csak első alkalmazottja a kilenek, s így természetes, hogy csak mérsékelt kóved jár ki számára a hitközség vezetőitől, márpedig ott, ahol maga az Isten is csak domestik számba megy, mit várhat ennek az alkalmazottnak a szolgálja: a rabbi, az Ur szolgálja?! Jelentős számú, zsidó tudásban jártas balbósz élt még a gyülekezetekben, akik

meg tudták becsülni a zsidó tudomány képviselőjét, s a hitszónoklatok méltánylásában más szempontok is érvényesültek, mint az: hosszabb vagy rövidebb volt-e a prédikáció? Nem a tizenöt percnyi tartam volt egyedüli mértéke a beszéd klasszicitásának.

Az új gyülekezet rasekólja: tekintélyes kereskedő ember volt, nagy világi műveltségű, ifjú korában maga is jesivát járt, s féltékenyen őrizte papja állásának tekintélyét. A másodelnök: ügyvéd volt, s maga is tudott egy „blatt gemóret“ tanulni. A két gabe: egyszerűbb emberek voltak ugyan, talán egy kissé a fejükbe is szállt hatalmi állásuk fontosságának önérzete, ám a „derech erecz“ korlátozó féke sarkantyúban tartotta a gabei méltóság ágaskodó paripáját — bár ők adták ki azt a hitközségi rendeletet, hogy téli szombatokon, amikor gyönyörű hótakaró borította a templom udvarát, nem szabad, hogy a samesz végiglépdeljen a hótakarón, nehogy azt elrontsa és végigtapossa, hanem négy ember vegye a vállára, s úgy vigyék a templomajtóig, hogy azt kinythassa, s hogy ekképpen a templomba érkező balbószok előtt el ne éktelenítse a szűz hólepet.

Az ilyen kehilákban van egy csomó hangos-szájú és szívszűkületben szenvedő ember, akik, mivel egynéhány garas hitközségi adót fizetnek, örökké kiabálnak, elégedetlenek a hitközségi gazdálkodással, elkékült arccal számolgatják a papnak jövedelmét, túlzottan mesehíreket költenek annak, s akkor boldogak, ha másnak korog a gyomra. Vannak aztán mások, akik lelkes rajongói a papnak — a zsebükig. Mások úton-útfélen azzal dicsekszenek, micsoda fejedelmi nedóveket küldözgetnek ők a papjuknak — persze egy szó se igaz abból. Vannak, aztán hirhozók, intrikusok, akik szeretik összeveszíteni a papot a rasekóllal, a tüvekóllal, kántorral, tanítóval, s amikor javában ég a fölszított láng: jámborul csóváltatják a fejüket az áldatlan viszonyok miatt, vagy pedig titokban még jobban fujják a tüzet. Vannak haladók, akik reformokat sürgetnek, s ha bárki is megmoccan ilyen irányban: kibujik a színlelt konzervatív lólábuk, s ordítva háborognak a hitetlenség lábra kapása ellen. Ott vannak a konzervatívok, akik szombaton rejtve boldogan pipáznak, nyíltan leeresztett talisszal imádkoznak, a mézárszék nem eléggé megbízható, s a hentesnél vásárolnak, szerelmesek az ortodoxiába, s csalfán a neológiát ölelgetik. A törtetők, akik kile vezetésre aspirálnak: s ezt úgy érik el, hogy keményszívűséget tanusítanak minden emberi nyomorúsággal szemben — az ilyen ember a legalkalmasabb a cedóke-gabeságra. Analfabéták, akik a helyesírás szabályaival nincsenek tisztában, elégedetlenek a hittannal, a gyerekek világi műveltségével, a tanítóval — az ilyen ember a legmegfelelőbb az iskolaszéki vezető tagságra. Emberek, akiknek sejtelmük sincsen a szertartási szabályokról, az istentisztelet hagyományos rendjéről, a pészachot összetévesztik a cha-

Jemenita fiú Kfar Hasiloahból

nukával — az ilyen ember a legrátermettebb a temlomatyai méltóságra. „Kóved-chapperek“, jaj, ha a tanító felesége nem elég alázatosan köszönt a feleségüknek, haragosan harcsabajuszú szörnyetegek, hóhértermészetűek, akik úgy lépnek be a hitközségi szobába, s úgy ráripakodnak a községi alkalmazottakra, hogy „menten elcsapják őket“, mert ledér könnyelműséggel tízórait uzsonnáztak. Vannak aztán szépekmondóak, hízelkedők, méztől csöpögő ajkúak, s amint hátat fordítottak a szembedicsértnek, gánccsal, hazugsággal s rágalmal telt a szájuk. Vannak aztán jóérzésű, zsidó-lelkű balbószok is, ezeknek egy része vagy meg van félemlítve, vagy pedig elkedvetlenedve visszavonulnak, néha fölveszik a harcot a kicsinyességgel és a rosszakarattal, sokszor csodákat is végez egy-egy ilyen hősszívű és erélyes akarat, s átgyúrja a közületet szellemének nyíltságával, úgy-hogy egyidőre odujába kényszeríti a mérges miazmákat.

Uj működése színhelyén a fiatal papot lelkes szeretet vette körül. A rasekól — már öreg, ösfürtű férfiú — atyai jóindulattal viseltetett iránta, a hitközség többi vezetője versenyzett egymással az iránta való figyelmetességek tanusításában. Beszédei ünnepei voltak a gyülekezetnek. Ellátogattak azokra nem egyszer a főispán, a megyei előkelőségek, s a zsidó hívek elolvadtak a boldogságtól, amikor azok lelkes elismeréssel nyilatkoztak. Kalme Weisz, a főgabe, egy örökké idegesen fejbólogató emberke ilyenkor extázissal kiáltott fel: „Er redt wie Aristokokles in Rom, ün wie Nathan der Weise in Lessing, ich hab' gemant, ich zerspring vor Vergnigen“. „Deutsch spricht er, wie

Partwisch (Klopstockot értette ezalatt), ün sei üngerisch ist: schlagtreffend“ — vélte reb Jajnkev Szlovák, a chevre pénzügyi előljáró, s egy süveg cukrot küldetett a pap házába a királyi ház egyik tagja nászának alaklmából tartott beszéde után, ezzel a sajátsszellemű verses felirattal: „In der Predigt gar ka Stüssz, wie ein Honig, immer süß“.

Csöndes munkásságban, boldog családi körben élt a fiatal pap községében. Külföldi és hazai lapokba irogatott alapos tudományos cikkeket, a felekezeti lapokat sűrűn kereste fel írásaival. Házában élt szélütött apósa, az öreg Dr. Kiss, aki szellemének teljes épségében örvendezett vejének sikereiben, egyetlen leányának boldogságában, unokáinak fejlődésében. Három apró gyermeke volt már a papnak — a legidősebb egy égőszemű, feketefürtös, élénkeszű fiúcska és két szép leányka. Néhanapján eljött Miskolcra látogatóba az öreg Gitl asszony, az édesanya, aki módfelett büszke volt a fiára, s még mindig nem tudott megbékülni a menyé műveltségével, tiszta német kiejtésével, s nem is evett a főztjéből, mert a konyha még mindig „Küche“ volt, és nem „die Kach“. Azzal se volt megbékülve, hogy az unokáit Arnoldnak, Jennynek és Etelkának hívták. „Lauter gaujische Nomen“ — mondta zsörtölődve, s ő nem is nevezte őket másképpen, csak Chajemnek, Szőrelenek és Eszterl-nek.

Keserűséget, nagyobb izgalmakat csak az orthodox hitközség szerzett a fiatal papnak. Még mindig élénk összeköttetésben állott a két község egymással. Az orthodoxok, köztük sok Lengyelországból bevándorolt sötétfanatizmusú alak, káftánosak és strájmlikak: örök hevülettel, gyanakvó szemmel és szitkos szóval tekintettek át a haladó gyülekezetre és különösen annak papját vették célba. Vakbuzgó rabbijuk volt, aki szüntelen átoknyilvánításokkal közöcsítette ki a szószékről az új irány követőit. Az orthodox bócherék folytonosan verekezésbe keveredtek a haladó község bócherjeivel, s egyszer, amikor a haladó gyülekezet rabbija egy forró nyári napon a felöltőjét levette és karján hordva, ment végig az uccán, az egyik bócher gúnyos vigyorgással kérdezte a haladó rabbinustól: „Wosz koszt der Rock?“! — vallástalan modernizmusnak bélyegezve ilyképpen ezt a gesztust. A fiatal pap oldalán haladó Jajnkev Szlovák, chevre előljáró erre feleletképpen úgy csördítette arcul az ifjú bóchersüvölvényt, hogy az ijedtében meg sem állt a jesiváig s megdagadt arcával újabb exkommunikációt eszközölt ki a rebbejétől, aki azt mondta a haladó gyülekezetről és papjáról: „Die senen lauter Skócim, Mamzérim ün Rózsa Sándorsz“.

A két hitközség közötti villongások még a helyi sajtóban is visszatükrözödték. A „Latorca és Vidéke“ című hetilap jelent meg a városban, amelynek nagyobbbrészt zsidó volt a lakossága, s így természetes jelenség volt, hogy a krónikákban sokat szerepeltek a zsidó közélet hullámozásainak

eseményei. Vereczkei Sándor volt a lap szerkesztője: valamikor Rubén Weisznak hívták, ifjú korában bócher volt Munkácson, valami csekély zsidó tudást megtartott, a haladó hitközség szerepes tagja volt, az orthodox türelmetlenség ostromozója; a haladó község papjának hangos híve, aki annak működését, rétori alkotásait agyba-főbe dicsérte, azt írta róla nem egyszer, hogy az ország legjelesebb szónoka, a zsidó tudomány kimagasló fáklyája. Őles betűkkel közölte lapja élén a fiatal pap vezércikkeit, értekezéseit, ünnepi elmélkedéseit hazafias alkalmakkor, amiket mézédés hízelgessel csikart ki belőle. Különben megbízhatatlan ember volt minden ízében, minden szavában és minden cselekvésében. Minden szavára esküdni lehetett — hogy hazugság. Intrikált, ferdített, hazudott rendületlenül, eljárógatott a haladó tábor vezetőihez, tüzelt az orthodoxok ellen, fölkereste az orthodoxokat, biztosította őket becsületszavával, hogy ő csak látszólag áll a haladók mellett, eljön majd az idő, amikor álarcáját levetheti, s időnként perfid búzbombácskákat helyezett el lapjában a neológok ellen, amiket aztán letagadott, hogy távollétében a segédszerkesztő helyezte el azokat. A haladó papnál járt — s az orthodox pap ellen izgatott, az orthodox paphoz ment el, s ott a haladó rabbit gúnyolta, becsmérelte, híreket vitt és hozott, s a megyei hatóságoknál majd az egyik, majd pedig a másik pártot feketítette be. A „hazafiság“ volt a vesszőparipája és sok nemes zsidó törekvést a „hazafiatlanság“ festett mocsarába akarta fullasztani. Hatalommá nőtte ki magát, mert az emberek féltek tőle, s mert az apróbb emberkéket hiúságuk láncaira tudta fűzni. A chevre-gabe boldog volt, ha a „Latorca és Vidéke“ megírta róla, hogy a chevre-szüde alkalmával tartott megnyitó nyögdecseleése utólréhetetlen, remekbe öntött mestermű volt, s a nőegyleti elnök nő elolvadt a gyönyörűségtől, ha a „Latorca és Vidéke“ „nagyasszony“-nak nevezte, s megírta róla, hogy a nemeslelkűségnek szűzi fehérségben csillogó hegyormaképpen emelkedik ki a köznapi élet alacsonyságai közül, akár az örök szűz hótakaróval borított „Jungfrau“-orom a svájci völgyalapályok ködeiből. Löwinger Irmuska, az alelnökék nyolcéves leánykája szavalt a zsidó nőegylet bálján, a „Latorca és Vidéke“ megállapította, hogy Lendvayné, a budapesti Nemzeti Színház tragikája: mesterét tisztelhetné benne, Strausz Bernát, a főtéri fűszerkereskedő nem fizetett többé elő a lapjára — a „Latorca és Vidéke“ megírta róla, hogy az hírlík a városban, hogy egy főtéri fűszerkereskedésben hamisított kávét fedeztek fel és hamisított heringet hoz forgalomba, a hatósági eljárás megindulni készül ellene és hogy a szóbanforgó kereskedő méltatlan a „malbis arumim“ egyleti választmányi tagságra, hiszen a hamisított áruk forgalombahozása rontja az „összhaza“ hírnevét, a gyerekei is többet beszélnek tótul, mint magyarul — vándoroljon ki Oroszországba.

A haladó hitközség papját nem vakította el sem hízélgés, sem gáncs. Az elismerés, amely híveinek legjobbjai részéről környezte: fokozta munkásságát, a sár, az intrika, amely időnként feléje freccsent, lepergett tiszta lényéről. Szelid lelkületű, istenfélő férfiú volt, de hihetetlenül erélyes tudott lenni nemes szándékainak kivitelében. A papi tenkintélyt nem engedte csorbítani, még ha ilyen engedékenységgel tán puhább kenyeret tudott volna magának biztosítani. Csakhamar meg is szakított minden összeköttetést a „Latorca és Vidékével“, amint megismerte Vereckei úr jellemének sajátosságait. Ezentúl aztán nem egyszer ki volt téve Vereckei úr maliciáinak, gúnyjának, aki szélteben-hosszában azt híresztelte róla: nem áll hivatása magaslatán, a tudását kicsinyelte, a szónoki sikereit elhallgatta, megírta az orthodox papról, aki pedig dadogni is alig tudott a szószéken, hogy elragadja hallgatóit, s ugyanakkor a haladó pap beszédeiről, amelyek pedig messze földön feltűnést keltettek, azt jegyezte meg szűkszavúan a lapjában — ha ugyan megemlítette — „lendületesen induló beszéd volt a neológ templomban“.

A fiatal pap zsidó bölcsészeti tanulmányokba volt elmerülve. Kedvenc studiumával volt elfoglalva, Maimuni „More Nebuchim“-jával, amit már prágai tanulóéveiben megszeretett az egyetemen, Wessely professzor útmutatása mellett, akinek legkedvesebb tanítványa volt, s aki már akkor őt jelölte ki legméltóbbnak, hogy ezt a nagy munkát, fejtegető magyarázataival a tudomány számára értékesítse. Talmudi tanulmányainak is buzgón élt, napi négy órán át tartott előadásokat tanítványainak.

A csöndes munkásságot azonban a városban csakhamar viharos esemény zavarta meg. Pészach táján egy tót asztalos négyéves kisleánykája eltűnt.

Huszonnégy óra is elmult már, s a gyermek nem került elő. „A zsidók vették a vérét a husvét-i maceszhez“ — suttogott, majd pedig óráról órára hangosabb lett a vád. Különösen az orthodox, kaftános zsidókra irányult az elvakult tömeg gyanuja. Tanuk akadtak, akik látták a kisleányt egy kaftános zsidó társaságában bemenni a templomudvarra. A hatóság nyomozást indított meg — eredmény nélkül. Már a második nap is felvirradt, a gyermeknek semmi nyoma. Az orthodox templomban izgatott zsidók gyűltek össze, hangos imádsággal, hogy Isten kegyelme hárítsa el a megpróbáltatás óráit népéről. A rabbi böjtöt rendelt el. Estefelé híre terjedt, hogy a szomszédos falvakból vasvillákkal fölfegyverzett tót tömegek közelednek a zsidók ellen. Az orthodox zsidók rabbijukhoz vonultak: csodát vártak és kértek tőle. Az kétségbeesetten tördelte a kezét — imádkozott.

Vereckei főszerkesztő úr fulánkos vezércikket helyezett el a lapjában az eseményről. Előzete-

sen megbeszélést folytatott munkatársával, egy mindenre kapható zsidó fiúval: „hány példányt adhatunk el a Latorcából?“ — kérdezte mély gondolatokba merülve a méregtollát türelmetlenül billegető munkatárs ifjonctól — „ha a vérvád mellett írunk?“ „Redaktor úr — válaszolt az ifjú — számtalan sokat.“ „És hány előfizetőt veszíthetünk ezzel az iránnyal?“ „Semennyit — felelte meggyőződéssel a kis sakál — mert a zsidók gyávák, s mert boldogok a jövőre dicséretük reménységében.“ Fulmináns cikk jelent meg hát a „Latorban“, amely azt fejtegette, hogy a vérvétel, bár semmi alappal se bír a zsidó törvénykönyvben — mégsem lehetetlen, hogy egyes fanatikus csoportok lelkületében ne lappanganának ilyen babonás ösztönök. Vereckei úr egyben látogatást tett a megyeházán, ott a főispán előtt kifejtette abbéli nézetét, hogy az öntudat alatti faji ösztönök milyen sajnálatos eltévelyedésekre vezethetnek, s tudtul adta, hogy erre való tekintettel maga is készen áll arra, hogy a tisztultabb, üdvöztető hit kebelébe térjen s egyúttal a jogos antiszemitizmus bajvívói páncélját öltse magára. A főispán távozáskor kegyesen megveregette Vereckei úr görnyedező vállát, s azután nagyot köpött a távozó főszerkesztő úr után, aki lépteit a haladó hitközség irodája felé irányította, s ott biztosította a község fejeit arról, hogy hazafias kötelességének tartja: a vérvád hidrája ellen küzdeni. — Sajnálja, hogy távollétében nem az ő nézetét viszzatükröztető cikk jelent meg a Latorcában — mindennek az orthodox sötétség az oka, amely faji elkülönődésével tápot ad az ilyen gyanúsításoknak. Az orthodox rabbinál is vizitelt: „mindennek a haladó zsidók az okai, akik fitogtató életmódjukkal, az irigységet kihívó törtétezésükkel, túlzott hazafias tüntetéseikkel rossz vért szülnek a lakosság körében“.

A felizgatott tömeg a Főtéren nyugtalankodott — estére az orthodox templom ellen készült vonulni, vérengzésekre készen. Vereckei szerkesztő úr egy hordóról szónokolt, tótul beszélt a tömeghez, s mondott olyanokat is, hogy vért csak vérrel lehet lemosni, ezt ő hirdeti, akinek ősei Szvato-pluk korában éltek már e vadregényes, hegyektől és vizektől környezett tájon, s hogy a tót és magyar gondolat szerencsésen egészítik ki egymást, s minden félreértésnek egyedül az idegen kazár törzs az oka.

A haladó pap házában ebédnél ült a kis család. A szülők nagy izgalomban, a gyerekek vidáman: mitsem sejtve a közelgő viharból. Akkor a kis ötéves Arnold fiú azt ujságolta ártatlan arccal az apjának: „bevetődött a szomszéd utcában lakó öreg Sztanka néni lakásába, ott látta az ágyon kipirult arccal, nehéz lihegéssel Zandracsek Örszít, a tót asztalos kis leánykáját. Aludt és rettenetesen nyögött.“

A pap megrettenten ugrott fel az asztal mellől — elsietett a Sztanka néni lakásába, csak-

ugyan ott találta a kis Örzsit, ájultan — holt-részezen. Már két napja aludt.

Megtudta, hogy az öreg Sztanka kedveskedésből magával vitte a kis Örzsit a korcsmába, pálinkát vásárolt, a gyerekek a lakásán italt adott, amíg az lerészegedett. Nem mert szólni senkinek az esetről, várta, amíg a kislány kijózanodik, hogy aztán hazavigye a szülei lakására. Sírva, a kezeit tördelve mondta el mindezeket a vén Sztanka néni.

A pap a városkapitányhoz sietett. Elmondta annak az esetet. Blacsek Vendel, városkapitány nagyot káromkodott: hogy mennyi bajt okoznak ezek az átkozott zsidók, a legszebbnek ígérkező népmulatságokat megzavarják — két hajdút adott a pap oldalára s azok aztán elvitték a kis részeg Zandracsek Örzsit a Sztanka néni lakásáról az apja házába, ahol alapos vizsgálat után megállapították, hogy sakter-metszés egyáltalában nincs a nyakán, s legföljebb az illetéktelen helyre került pálinkát sajnálták módfölött.

A pap azután, késedelem nélkül az orthodox rabbi lakására sietett, ahol a község balbószai és bócherjei voltak rendkívüli izgalomban összegyűlve.

Idegenkedve, gyanuskodva fogadták a nem-várt látogatást. Amikor aztán a szokatlan vendég elmondta a fölszabadító hírt, az arcok kigyultak az elhárult veszedelem örömetől, s a község vénei és bócherei boldog hálálkodással konstalták, hogy az orthodox rabbi jámbor imája „nesz“-t, csodát végzett, s a pósimokat választotta ki az Isten az ő nagy csodacselekvéseinek végzésére.

Csak a hófehérszakállú, homlokát gondolkozó redőkbe vonó orthodox pap mondta csöndesen és elmerengve: „Der müss ach e jeré Soma-jim zan“.

A vasvillás tótok visszavonultak falvaikba s másnap az orthodox pap, két bócherjének társaságában látogatást tett a haladó papnál. Nagyobb esemény volt ez, mintha akár a főispán vagy a görögkeleti püspök látogatta volna meg a papot. Hosszas talmudi vita indult meg a két pap között. Az úton hazafelé aztán a két vigyorgóarcú bóchernek azt mondta az orthodox pap:

„Er ist e vade e grajszer Lamden. Schod üm ihn.“

A haladó pap tovább folytatta áldásos működését a súlyos anyagi nehézségekkel küzködő kis községben. Híre nőttön-nőtt tudományos működése révén — de a megélhetésért vívódnia kellett a kicsiny hitközségben. Egy októberi, kora-őszi borús napon az apósa: az öreg dr. Kiss örök nyugovóra tért. Tekintélyes vagyona felét Gyula fia örökölte, aki azóta a megyénél, Miskolcon szép állásra tett szert, csakhamar el is csapta magától az apai vallást — s a pap családja megszakított vele minden érintkezést. Megyei árvaszéki elnök lett Miskolcon, s maga is feledtetni igyekezett zsidó származását.

Az öreg dr. Kisst eltemették a hegyoldalon fekvő kicsiny temetőben. Erzsike, a papné sokáig siratta, s a szívét szorította össze a fájdalom, amikor csakhamar arról volt szó, hogy férje fölcserélje az állását s hogy azt a sírt ott kell hagynia árván.

Pápán, az ottani újonnan megalakult tekintélyes és jámbor haladó gyülekezet papot keresett. Löw Lipót, a volt pápai rabbi, aki most már Szegeden működött: egykori híveinek dr. Klein Mórt ajánlotta a legmelegebb hangon. Egyhangulag választották meg pápai főrabbinak. A megválasztásáról szóló híradszék így hangzott:

„Főtisztelendő Főrabbi Ur!

Ugyanazon hangulat, ugyanazon bizalom, mely Főtisztelendőségének főrabbinaká történt megválasztása alkalmával községi tagjaink részéről nyilvánult, vasárnap, f. h. 12-én tartott közgyűlésünkben, ugyanazon mérvben mutatkozott, midőn az előljáróság által tervezett szerződési feltételek örömmel tudomásul vétettek és egyhangulag elfogadtattak, amit az idemellékelte jegyzőkönyvi kivonatból látni méltóztatik. Szolgáljon egyszersmind e j. k. Főtisztelendőségének szerződési irat gyanánt, oly szerződés gyanánt, mely bennünket külsőleg köt Főtisztelendő Urhoz.

Am aszerződést, mely belsőleg is hivatva leendő bennünket összeforrasztani: Főtisztelendő Urtól, illetve üdvös működésétől várjuk, mely, reméljük, hivatva lesz viszonyunkat minél szorosabbá egymáshoz fűzni és kötni, úgyhogy még a kor legdühösebb viharjai sem leendének képesek azt megszakítani. Engedje a Mindenhátó azt minél előbb elérnünk, engedje egyúttal különösen azon időt elérnünk, melynek végpontján örömsugárzó arccal tekinthessünk intézményeinkre, azon intézményeinkre, melyek által az emberiség, a társadalom jótétét előmozdítani iparkodtunk. Jól tudjuk, hogy törekvésünk eme pontjáig sok, igen sok akadállyal és heves harccal kell még megküzdennünk. Ha a harcok fáradalmi közt netán valamikor kidőlünk s ha ekkor Főtisztelendőségében oly vigasztalót, bátorítót nyerendünk, ki bennünket aléltságunkból nemcsak fölkelte, hanem nekünk új erős támaszt is fog nyújtani, akkor korunk Amalekitait bizton legyőzzük, akkor Mózesként, mint győzők hagyjuk el a hartert, büszkén lengetve haladást hirdető zászlónkat.

Legközelebbi becses levelében kérjük Főtisztelendő Urat, méltóztatassék jövetelének napját biztosan meghatározni.

Mindezek után vagyunk

Főtisztelendő Főrabbi Urnak mély tisztelői

Pápán, 1875. sept. 14-én,

Az izr. vallásközség előljárósága
ifj. Fleischmann Mór elnök.

Az őszi ünnepek előtt néhány nappal benső szeretettel és fényes ünnepséggel — valósággal diadalmámor közepette — iktatták be az új papot pápai állásába.

A JUGOSZLÁVIAI ZSIDÓTÖRVÉNY.

1929. évi december hó 14-ikén jelent meg Jugoszláviában a „TÖRVÉNY A HÉBEREK VALLÁSI KÖZÖSSÉGÉRŐL”.

Igy hangzik szóról szóra a törvény címének magyar fordítása. Ez azt mutatja, hogy a zsidók hivatalos neve Jugoszláviában nem „izraelita”, sem „zsidó”, hanem: „jevreji”. Általában ezen a néven a zsidókat csak a régi Szerbiában ismeri a nép. Jugoszláviának többi részeiben csak ezután fogják megtanulni ezt a szót. A Vajdaságban nagyjában már át is ment ez a szó a közhasználatba. A „csi-vutin” szó, amellyel azelőtt nevezték a vajdasági szerbség a zsidókat, már alig-alig hallható. S a zsidótemplomot erre felé mindenki vagy zsinagogának, vagy jevrejszki templomnak mondja. A zagrebi fiakeros ellenben, ha azt mondod neki, hogy hajtson a jevrejszki templom felé, megállítja a lovait s megesküszik: *bogami* — hogy ő ilyen csodáról még sohasem hallott. De mihelyst lefordítjuk neki a szót a saját nyelvére, hogy a zsidovszki templomot gondoljuk, azonnal megértően bólint s önmagával megelégedetten mondja: mindjárt gondoltam, hogy az uraságok „külföldiek”.

Ez a „külföldi” szó az új zsidótörvénnyel most polgárjogot kap Jugoszlávia minden részében, amit a zagrebi cionista irányú „Zidov” című lap is látható megelégedéssel vesz tudomásul.

Ez a megelégedettség megnyilvánul azonban az egész jugoszláviai zsidóság részéről nem csupán az elnevezés iránt, hanem az egész törvény s annak egész szelleme és minden egyes pontja iránt.

Mindenki csodálkozik azon, hogy csak most került sor a zsidótörvény megalkotására s kíváncsian kérdezik, hogy eddig milyen törvény szabályozta a zsidók helyzetét Jugoszláviában.

Erre a kérdésre dr. Alkalay, a jugoszláviai országos főrabbi adja meg a feleletet a „Politika” című napilap munkatársának, aki őt ebben a kérdésben meginterjuvulta. Tényleg a zsidó vallásfelekezetről eddig Szerbiában semmi-

Dr. Alkalay, Jugoszlávia országos főrabbi, aki a napokban új magas királyi kitüntetésben részesült.

(Réti V. felvétele a zürichi Jewish Agency kongresszuson. A grand rabbi mellett neje, jobbra dr. Patai József családjával, a szélén Oscar Gdün, a zürichi „Presszentrale” szerkesztője.)

INNOXA
LABORA-
TORIUM
PÁRIS
KÉSZIT-
MÉNYEI

AZ ARTS
DECORATIFS
1925 ÉVI
KIÁLLÍTÁSÁN
ARANY-
ÉREMEL
KITÜNTETVE

■ INNOXA-TEJ ■

Az Innoxatej az érzékeny arc bőr számára a szappant pótolja. Még a legjobb szappan is zavarokat idézhet elő az érzékeny arc bőrön. Különösen oly hölgyeknek ajánlható az innoxatej, akik állandóan használnak pudert, rouget vagy festékeket.

Az Innoxatej hatását kiegészíti az

INNOXA-MOUSSE CRÈME,

mely a legkönnyebb nappali krém és puder alá a legkiválóbb.

Kaphatók minden jobb szaküzletben.

Vezérképviselőt:

KANITZ IVÁN ÉS TÁRSA BUDAPEST, IV.

féle törvény nem intézkedett. A zsidók Szerbiában minden törvény nélkül is teljes szabadságot élveztek. Zsidókérdés Szerbiában ismeretlen fogalom volt. A hitközségek törvény nélkül is fejlődtek és virultak saját ősi tradicionális belső szokásaik és szabályaik alapján, amelyeket az állam sohasem háborgatott. Csak most, hogy az állam revízió alá vette, illetőleg szabályozta a többi vallásfelekezetek helyzetét, került sor a zsidótörvény megalkotására is. A törvény szelleme teljesen azonos a többi európai országok zsidótörvényeivel, amelyek a zsidó vallást és annak tagjait a többi felekezetekkel egyenjogúsították. Részleteiben azonban tartalmaz a törvény néhány érdekes pontot. Ezek között kétértelmű az a legérdekesebb, amely az országos főrabbi méltóságot iktatja törvénybe. *Az országos főrabbit a király nevezi ki* azon három jelölt közül, akiket a miniszter az országos főrabbit választó gyűlés javaslatára előterjeszt. *Az országos főrabbi ugyanazon fizetést kapja, mint az I. kategória legelső fokozatába tartozó állami funkcionáriusok.* Ő a szellemi vezetője úgy a neolog, valamint az orthodox zsidóságnak. Egyébként a jugoszláviai zsidótörvényben is érvényre jut az orthodox és a neolog irányzat. Mindegyik pártárnálathoz tartozó községek összességének megvan az ő saját „hitközségek társulata”, illetőleg „szövetsége”. Ez a társulat, illetőleg szövetség képezi a közvetítő szervet a hitközség és az állami hatóságok között, tehát olyasféle, mint a magyar országos iroda. Ez azonban csak adminisztratív jellegű kérdésekben képezi a zsidóság fórumát. Vallási kérdések eldöntése a *rabbi szinodus* van hivatva. Szinodusa van a neolog rabbiknak külön s külön az orthodox rabbiknak. *De mindakét szinodusnak az elnöke az országos főrabbi.* Ezzel dokumentálódik a zsidóság egysége Jugoszláviában. Az országos főrabbi személye annyira felette áll a pártoknak, annyira birtokában van mindkét párt bizalmának, hogy vele szemben minden szeparatistikus törekvés elnémul. Ez egyedül a jelenlegi jugoszláviai országos főrabbi, dr. Alkalay személyi érdeme s egyéb üdvös voltától eltekintve, ez a jugoszláviai zsidótörvény nagy értéke. Hirdeti, hogy a zsidóság egy osztatlan egységet képez.

Dr. Guttman Simon, sombori főrabbi.

ERDÉLYI LEVÉL.

Jóleső örömmel veszem kezembe a hétfői erdélyi lapokat, melyekben gyakran akad beszámoló valami új zsidó intézmény felavatásáról. Valóban alig mulik el hét, hogy az itteni zsidóság ne áldozna valamivel a felebaráti szeretet oltárán. Néha szinte úgy érzem, mintha Erdély metropolisai Arad, Temesvár, Nagyvárad, Kolozsvár stb. szinte versenyezni akarnának egymással, hogy melyik tud nagyobb, maradandóbbat létesíteni. Nemes, lélekemelő verseny. Az emberiségnek, a kultúrának, a becsületnek s azt hiszem a zsidó név fényességének szikrái ezek. Talán a zsidó fölcsezmélés új renaissance hozta magával ezt az erőt, mellyel szinte emberfölöttit tudnak végezni. Mert a gazdasági helyzet rossz. Nehéz harcot kell vívni a kenyérért; de még ebben a küzdelemben sem törpül el a lelkesedés: alapítani, segíteni. És lám a nehezen szerzett és talán nélkülözés árán odaadott kevésből, hatalmas intézetek támadnak, melyek új fókuszai lesznek a lelkesedés tüzeinek.

Arad zsidó intézményeinek a *Mult és Jövő* már külön számokat szentelt és így bővebb ismertetésükre nem térek ki, csupán megemlítem, hogy fiú- és leányárvaháza, Erdélynek legnagyobb és leggazdagabb ilyenmű intézménye. A zsidó iskola gyönyörű parkirozott épületben, szép tágas termekben van elhelyezve. A régi kórházat a Chevra-Kadisa most másfél millió lei áldozat árán Szeretetházzá alakította át. De alig nyitották meg a szeretetházat, máris újabb ünnepre készülnek. Koch Dániel műszerész fáradhatatlan munkája és vasakarata folytán, rövidesen megnyílik az új Aggokháza és vele kapcsolatban az új Tanoncotthon.

Alig néhány hete megnyílt az új Kultúrház, az egyedüli intézmény, mely független a hitközségtől, a cionisták alapítása, akik nem fogadták el Finta lutheránus püspök által készségesen rendelkezésükre bocsájtott kultúrtermet, hanem egy többszáz személy befogadására alkalmas nagy kultúrházat nyitottak és ma már zsúfolásig megtelt teremben folytatják nivósabbnál nivósabb előadásait. Tanítások, vitaesték és felolvasások folynak itt többször hetenként. Nemrég „Cionizmus vagy Assimiláció” címen vitaest volt, melyen Gyenes Henrik elnöklete mellett dr. Kupfer és dr. Singer József a cionizmus mellett, dr. Schütz és dr. Rajz ellene beszéltek. Éjfélig tartott feszült figyelem mellett a nagyszínvonalú vita, melyről városszerte napokon át folyt még polemia.

Temesvár hitközség neve mindig kultúrát jelentett a vidéki városok sorában és jogosan. Mindig áldozott a kultúra oltárán. Ma is csak tiszteletadással lehet az elismerés zászlaját meghajtani hatalmas intézménye, a Lyceuma előtt. A temesvári zsidó lyceum Románia egyik legnagyobb és legjobb iskolája. Alapításáról annak idején a *Mult és Jövő* beszámolt, amikor is dr. Vértess Adolf egy szombati istentiszteleten a szószékre lépve, felhívta hitközsége áldozatkészségét ez intézet létrehozására. Gyújtó beszédiének és Lindner Ármán agitációjának megvolt a kellő hatása és a város hitközségei tömörülve a nemes cél szolgálatában, megteremtették az intézményt. Van 7 gimnáziumosztálya, alsó és felső leányiskolája, úgyszintén kereskedelmi iskolája, mindannyi internátussal összekötve.

Ugyancsak Temesvárott most avatták fel a zsidó Aggokházát, mely nagyrészt dr. Pollacsek, Hübsch Dávidné, Hármás Gusztávné és özv. Polgárné jótékonyága alatt jött létre, de természetesen, az egész város zsidósága vette ki belőle részét. Valóban itt alig van egyenlenség. Valószínű a közös eszmének, a zsidó megújulásnak köszönhető az egyetértés, melynek gyümölcsei az említett intézmények.

Erdély többi városainak zsidó áldozatkészségéről majd legközelebb folytatom.

Fodor Dezső.

LEWISOHN: AZ ÖRÖK SZIGET.

Fordította: Reichard Piroska. Szöllősi Zsigmond kiadása.

Ez a regény egy sokszor megismétlődő, néha tudatos, néha öntudatlan körforgást ír meg. Ki a zsidóságból lassú elhajlással, vagy gyors iramban és mikor már a legmesszebb kerül az utirány, a kiindulási ponttól, valami apróság, hangulat, szellemjárás ellendíti vissza a zsidósághoz. Persze ez az út csak azoknak útja, akik megtévedtek ugyan, de szívében igazak. Az oly rövid idő alatt híressé lett Lewisohn négy generációnak történetét írja meg az „Örök sziget”-ben. S négy generáció a zsidóságtól való elhajlás különböző fokozatait mutatja az átmenetet sokféle változatában. A legnagyobb melegséggel a vilnai melamed Reb Mendel és nagyszerű felesége Braine története szól hozzánk és a negyedik generációt képviselő és később főhőssé váló Arthur, aki a kettős életforma alatt szenvedő modern zsidó tipusa. Kettőjük között az átmenetek sok érdekes változata, mely néha a kikeresztelkedéshez vezet, de kettőjük között egyben az örök lánc, az eltéphetetlen.

Arthur orvos, pszichoanalitikus és elmeorvos. Egy finom kifinomult keresztény lányt vesz el feleségül, egy lelkésznek a lányát, aki egyben igen ügyes ujságíró... Ennek a két embernek a rajza a legjobb írói kvalitásokról tesz tanúságot. Halk apróságok mesteri megérzékeltetésével éri el az író, hogy még mielőtt ennek a házasságnak a csődjé a külső események sodrában bekövetkezik, érezzük a két ember között az áthidalhatatlan szakadékot. A finom Erzsébet nem tud meleget teremteni Arthur körül. Hiába születik gyermekük, életútjuk párhuzamosan fut egymás mellett olyan örök törvényességgel, amelyből sohasem lesz boldog összehajlás. Közben Arthur megtér, ösztönös erős zsidósága lassú biztonsággal érlelődik tudatossá. És éppily lassú biztonsággal távolodik el a feleségétől. Talán itt meginog kissé a regény belső igazsága. Ez az Erzsébet nem az általános asszonytípus valamely változata. Teljesen egyéni, ambíciókkal teljes — akinek egyénisége speciális problémává teszi ezt a házasságot, amely ilyenképpen nemcsak a zsidó férfi és keresztény nő diszharmoniaja, hanem a dolgozó, sőt komoly irodalmi munkát végző asszonyé és a férfié, aki asszonyában a szerelmi társ mellett elsősorban az otthon őrzőjét keresi. A férfinak az a vágya nem sajátosan zsidó, az asszonynak az ez alól való kitérése nem speciálisan keresztény... És mégis megható ennek a két nagyszerű embernek a végső elszakadása, amely már szinte az első hetek szerelmi mámorában kezdődött. Búcsúzásuk gyöngéd, halk, fájdalmas szavai mögött érezzük a kérélnthetetlen belső szükségességet. Gyermekük, János az anyjánál marad. Erről a gyermekről többször állítja az apja: hogy „zsidó gyermek”. Erzsébet is így érzi és zsidó intézetben, zsidónak akarja nevelni. Zsidónak akarja nevelni — de a szülők diszharmoniaja többnyire tovább él a gyermekben.

Lewisohn írói erejének legerősebb bizonyítéka, hogy a négy generáció története után kíváncsian kutatjuk az ötödik generáció útját.

Patai Edith.

Kitűnő minőségű

Hutter szarvas szappan

כשר

Kapható

minden fűszer- és festékkereskedésben.

Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbínátusának felügyelete mellett:

Hutter József Szappangyár — Olajipar Részvénytársaság

Budapest, VII., Erzsébet-körút 6. Tel.: J. 461-91, 92, 93, 94

Látogatás

dr. Reisz Gyula képviselőnél

Nyugat- és Középeurópában jelenleg Csehszlovákia az egyetlen állam, ahol zsidópárti programmal képviselők szerepelhetnek a nemzetgyűlésben. Ezeknek a működése sokszorosan fontos és elvi jelentőségű Csehszlovákia határain túl is, mert az ő parlamenti szereplésük egyúttal próbaköve lesz a zsidó önálló politikának általában, az európai államokban.

A csehszlovákiai parlamentben a zsidópárt nevében már felszólalt dr. Reisz Gyula képviselő, aki néhány sürgős kívánságot terjesztett a parlament elé és követelte többek között az állampolgársági kérdésnek és a hontalanok kérdésének mielőbbi és liberális elintézését. Rendkívül érdekes annak a megállapítása, hogy a parlamentben a zsidóság nevében elhangzott ezen első beszédet az összes pártok és az egész sajtó, úgy a csehszlovák, mint a magyar és német sajtó, a legnagyobb elismeréssel és helyesléssel fogadták.

Dr. Reisz Gyula képviselő a *Mult és Jövő* olvasói számára a következőkép nyilatkozott:

— Megfelelő bizalom mellett 5—6 zsidó mandátumot is lehetett volna elérni. A zsidópárti képviselők megválasztását a csehszlovákiai zsidóság osztott érzelmekkel fogadta. A zsidóság egy része ujjongott a választási sikeren és boldog volt, hogy végre a zsidó nép két képviselője bevonulhatott a csehszlovák parlamentbe. A zsidóság másik része azonban attól félt, hogy a zsidó képviselő a zsidókérdés és az antiszemitizmus felvetését fogja jelenteni Csehszlovákiában. A választás óta elmúlt három hónap alatt beigazolást nyert, hogy a csehszlovák közvélemény határozott szimpátiával fo-

gadta a két zsidópárti képviselő fellépését és Csehszlovákiában — úgy mint mindenütt másutt is — szívesebben fogadják az önérzetesen és nyíltan fellépő zsidó politikusokat, mint ha a zsidó politikusok más pártok köpönyegében akarnak szerepelni.

— Időközben már fel is szólaltam zsidó célok érdekében és ezuttal is beigazolódott, hogy a zsidópárti képviselők szereplése nem jár azokkal a veszedelmes kihatásokkal, amelyektől egyes körök fölösleges módon féltek. Sőt, meggyőződésem, hogy előbb-utóbb mindenki látni fogja, hogy nagy és hasznos munkát lehet így végezni a zsidóság érdekében.

— Sőt. — fejezte be szavait dr. Reisz képviselő —, a zsidó párt nem szorítkozik csupán csak politikai és gazdasági kérdésekre, hanem — és a *Mult és Jövő*t bizonyára ez fogja elsősorban érdekelni — programjába veszi a zsidó kultúra ápolását is, mert hiszen a zsidó tudás a zsidó önérzetnek legjobb forrása. Én pedig, aki Patai József doktorral együtt jártam be a Szentföldet és saját szememmel láttam ott a héber kultúra feltámasztását, természetesen minden zsidó közület programjához tartozónak tekintem a palesztinai építőmunkát is.

Itt említem, hogy dr. Reisz tiszteletére a napokban a Zsidó párt nagy ünnepi bankettet rendezett, melyen dr. Sipos, Reisner, Fornheim, Bleiweiss, Engel, Komlósi, dr. Mayer, Brand s még többek üdvözlőbeszédeire válaszolva, dr. Reisz kifejtette a fontos feladatokat, amelyek legközelebb megoldásra várnak, végül a szentföldi Masarik-erdő gyarapítására hívta fel a figyelmet Seneca klasszikus szavával: „Azok a fák, mik viharban vernek gyökeret, hozzák a legdúsabb gyümölcsöt“.

Fodor Fülöp.

FRANKL ADOLF FELSŐHÁZI TAGGÁ VÁLASZTÁSA valóban lelkesedéssel és szeretettel ment végbe. Megnyilatkozásra talált az a tisztelet, melyet nemcsak az orthodoxia, hanem az egész magyar zsidóság táplál az ő személye iránt. Frankl Adolf teje sohasem járt „magas politikán“, hanem belemélyedt a tanulás és a tanítás mesterségeibe és amikor ideje érkezett, „sietett a táborba a néphez“. Frankl Adolfot már ismételtelen méltattuk, nagy héber tudása vetekedik bármely rabbiéval, általános műveltsége pedig kiterjed a kultúra legszélesebb területeire. Aki ellenséges szándékkal közeledik Frankl Adolfhoz, az is zsidó tanításokkal megakodva békésen távozik tőle — Ez a kép, egyik hívének leiből készült pillanatfelvétele, balatonfüredi nyári pihenőjében ábrázolja Frankl Adolfot, amint kis unokáit tanítja bibliára talmudi magyarázatokkal.

SZÉKELY BÉLA: IRÓK — IRÁSOK.

— Irodalmi tükör. —

A legutolsó két-három hónap termelése a német könyvpiacon halomnyi könyv, elképzelhetetlen produktivitás. De bennünket mégis most csak — szinte talán csupán kuriozumból — az érdekel: mi a zsidók része benne. Nem hivalkodó összeállítás céljából, csak úgy, szinte kommentár nélküli rámutatással: ez a mi részünk benne.

És ezuttal ne álljunk meg a nagy neveknel, melyeknek már a világ minden részében csengése van. Keressük ki azokat is, kiket még csak német nyelven ismernek, — „még“ csak, de már útban vannak a világhír felé.

Hallották-e már Robert Neumann vagy Oskar Baum, Josef Roth, Nathan Asch, Richard Friedenthal, vagy Ludwig Strauss nevét? Jó lesz megjegyezni, mert ma már ezek jegyzik a világirodalom jövő útjait. Robert Neumann: *Sintflut*-ja a háború utáni évek Németországának páratlan korrajza. „Senki sincs — állapítja meg róla Stefan Zweig — aki így meg tudta volna írni a tőzsde, a kereskedelmi élet, az infláció lüktetését. Még Zola sem, Balsac talán.“ A *Sintflut* szélesen hömpölygő, hatalmas koncepciójú regény, amely tele szöve zsidó figurákkal, vonatkozásokkal. — Josef Roth nevét már a zsidó tudományos irodalomból is ismerhetjük; a zsidó vándorlásról írt nagyszerű könyve után. „Hotel Savoy“ galíciai zsidó regénye a *Jüdische Rundschau*-ban jelent meg először, most pedig „*Rechts und Links*“ címmel írt érdekes regényt, melynek máris nagy sikere van. Teljesen ismeretlen Friedenthal neve, aki amerikai kolonizációs regényt írt; Ludwig Strauss chaszid novelláját, „Der Reiter“ címmel az Insel Verlag adta ki s a kritika azzal fogadta, hogy az utóbbi évek legfinomabb írása ez. Nathan Asch neve a Schalom Asch-ét idézi. Első regénye: „Als die Firma verkrachte“ amerikai zsidó regény volt, második könyve: *Liebe in Chartres* finoman szőtt szerelmi történet. Oscar Baum-nak a Reclam Universum-ban jelent meg egy pompás zenész-története Stefan Zweig kísérelésével.

Ime néhány név, néhány fiatal zsidó író annak illusztrálására, hogy — a legfiatalabb generációban is.

A beérkezettek sorában hozzánk legközelebb Arnold Zweig áll, a legérdekesebb zsidó könyv: a *Caliban* írója. Nagy regénye: *Der Streit um den Seargentengrischa* Angliában óriási sikert aratott, — a német könyvpiacon is túl van a háromezrezes példányon. Ennek a híres háborús regénynek magyar kiadása a „Kiválasztottak“ sorozatában jelent meg a Pantheon kiadásában. Ugyancsak a Pantheon kiadásában, ebben a sorozatban jelent meg magyarul egy másik német-zsidó írónak Jakob Wassermannnak ugyancsak világhíres munkája: „Der Fall Mauritius“. — Wassermann újabb könyve Christoph Columbus-ról szól. Wassermann nem fogadja el teljes határozottsággal Columbus zsidó származásának verzióját, de sok olyan jellemvonást talál benne, amely ezt bizonyítaná. Wassermann a tenger Don Quijotte-jának nevezi el Columbust, akinek alakját történelmi távlat helyett emberi közelségbe hozza.

De kedves ismerősünk a nagy német írók sorában a Reubeni írója, Max Brod is, aki Byronról írt színdarabot. Max Brod nemcsak regényeivel, de a zsidókérdésről írott tanulmányaival is értékes nevet szerzett magának. — Palesztináról írott könyve „Neue Menschen auf alter Erde“ tette ismertté a zsidóságon belül is Felix Salten nevét, aki hatvanadik születésnapjára új regénnyel gazdagította a német irodalmat, „Fünfzehn Hasen“ az új regényének címe, ez is állatregény, akár Salten leghíresebb könyve, a *Bambi*, amely magyarul is megjelent, ugyancsak a „Kiválasztottak“ nagyszerű és zsidó szempontból is igen érdekes sorozatában. Saltennek különben van egy bibliai tárgyú regénye is:

Simson. S ha már a bibliai tárgynál tartunk, hadd jelezzük: az új Nobel-díjas Thomas Mann most fejezte be új regényét „Joseph und seine Brüder“ címmel, amelyből egyes részleteket — egy zsidó irodalmi társaságban Berlinben a napokban olvasott fel.

Zsidó az első igazi berlini regény szerzője, Alfred Döblin, a Berlin Alexanderplatz írója is, kinek neve egész különös érték a német irodalomban.

A most oly divatos biographia-irodalomnak is érdekes zsidó vonatkozásai vannak. Trotzki „Mein Leben“ című autobiográfiájában gyermekkorát is megírja, a zsidó diák életét a numerus claususos orosz gimnáziumban. — Arno Schirokauer Lassalle életét írja meg „Die Macht der Illusion und die Illusion der Macht“ címmel. Lassalle-t egész életén át kísérte zsidósága s igen sok vonatkozásban — ez életének kulcsa. „Revolutionär und Patriot“ ezzel a címmel írja meg Ludwig Marcuse Ludwig Börne biográfiáját. A kikerestelkedett Börne jellemének e kettősége mélyen begyökerezik zsidó származásában. Élő kapott szobrot abban a biográfiában, melyben Hans Kohn dr. Montin Buber életét, munkásságát ismerteti. A biográfiák sorát George Brandes műve zárja le: *Disraeli*. Amíg Maurois a romantikus Disraeli-t írja meg, addig Brandes ennek a különös zsidó léleknek mélységeit tárja fel.

Emlékezzünk még meg két érdekes könyvről, melyek bennünket közelről érdekelnek. Az egyik — magyar vonatkozású. Hatvany Lajos báró sokat vitatott könyve: „Zsiga a család“-ban Bondy jr címen jelent meg németül. A német kritika teljes elismeréssel fogadta Hatvany regényét és azzal a megállapítással, hogy ez a könyv őszinteségével és becsületességével még az antiszemita teljes respektusára is igényt tarthat.

A másik egy különös sikerű francia könyv, melynek címe a tartalmaért beszél: „O mon Goye“. Sarah Levy, az író egy zsidónő szerelmét írja meg egy keresztényhez. Ezt a kényes témát sok humorral és finomsággal rajzolja meg.

Befejezésül megint szomorú kötelesség, el kell búcsúznunk attól a Franz Rosenzweig-től, aki Martin Buber mellett a modern zsidó gondolkodás egyik megteremtője volt. Fiatalon, alig negyvenöt éves korában halt meg ez a nagyszerű fiatal zsidó tudós, Herman Cohen, a híres filozófus kommentátora, aki nem fejezhette be hatalmas művét, melyet Martin Buber társaságában kezdett el: a Szentírás „wort und ritmentreu“ fordítását. Ez a hatalmas munka csak Jezsajás prófétáig jutott el. Rosenzweig fordította le németre Juda Halevi verseit is. Ez a pompás ember már hosszú idő óta küzdött a kórral. Halála előtt egy zsidó pap társaságában meglátogatta egy katolikus pap-filozófus.

— Der Mann ist ein Heiliger! — mondta a pap a rabbinak, amikor eltávoztak.

— Der Mann ist ein Jude! — válaszolta egyszerűen a rabbi.

ארטה כשר

„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körut 6. sz.
Telefon: József 461-91, 92, 93, 94.

ZSIDÓ HUMOR

LESZ FEDEZET...

Dr. Wilensky meséli: „Egyszer egy koldus bement egy vendéglőbe, leült egy asztalhoz és megebédelt. Azután föl-emelkedett és tovább akart menni. „És mi lesz a fizetéssel?” kérdezi a vendéglős. — „Majd elmegyek itt az utcában néhány helyre, összegyűjtöm a pénzt, aztán elhozom.” — A vendéglős ámulva néz reá. Mire a koldus szól: „Talán nem hiszi el nekem? Hát jöjjön velem és menjünk együtt!” Mikor a vendéglős erre még nagyobb szemeket nyit, a koldus folytatja: „Ha derogál magának velem menni, mehet egyedül is.” — Így vagyunk a palesztinai gyűjtésekkel is — magyarázta dr. Wilensky. Az ebédeket el kell fogyasztani, még mielőtt a pénz együtt van. A sok intézmény, iskola, kórház, kolónia felszerelés stb. várja a költségek fedezetét. És ha nincs is egyelőre fedezet, biztos benne, hogy össze fog gyűlni. Vannak zsidók, akik nem hiszik, próbálják meg, szegődjenek a gyűjtőkhöz és meglátják, hogy lesz eredmény. De ha úgy tetszik, mehetnek egyedül is. Egy bizonyos, amit az egyetemes zsidóság számlájára kiadnak, annak lesz fedezete. Lélekemelő, méltó fedezete.

A GAON ÉS A LOKÁL-PATRIOTIZMUS.

A világhírű Reb Elije vilnai gaonnak hitközsége eleinte mindenféle ügyben kikérte tanácsát. A nagy rabbi azonban, hogy túlsokat ne zavarják tanulásában, úgy intézkedett, hogy csakis abban az esetben forduljanak hozzá, ha valami új intézkedést akarnak behozni. Egyszer a szegényügyet akarván rendezni, a hitközség emberei ama megállapodásra jutottak, hogy legjobb lesz, ha a vilnaiak ezúton kizárólag a vilnai szegényeket fogják támogatni. Most már az előljárásság a gaonhoz ment az „új” intézkedés jóváhagyásáért.

— Mit, — mondá a rabbi — ez nektek újdonság? Hiszen ezt kultiválták már évezredekkel ezelőtt Szodoma emberei.

(Népünk.)

HA MÁR HAZUDNI KELL...

A ropsici rabbi szerette a tréfát. Egyszer így szólt a híveihez: Fiatal koromban nem akartam rabbipályára menni, mert úgy gondoltam, a rabbi sokszor kénytelen a híveinek hízelegni és hazudni. De később láttam, hogy az iparos és kereskedő is gyakran kénytelen a vevőinek hízelegni és hazudni. Hát gondoltam: ha ugyis hazudni kell, szebb, ha mint rabbi teszem. Ha tehát valakit megdicsérek, nem kell hogy mindjárt higgyen is nekem.

A MAI VEZETŐK.

R. Szimcha Bunem mondotta: Ha arra gondolok, hogy kik ma Izrael vezetői, sírás fog el. Mózes után jöttek a bírák, a bírák után a próféták, utánuk a nagy gyülekezet férfiai, aztán a tannák, az amórák, a gaonok és most itt vagyunk mi! Nem kell-e siratni a népet?

A SZERETET PAPJA.

Rabbi Móse Savrany, mikor chaszidikus ellenfelei a legkiméletlenebbül üldözték és zaklatták, így áldotta meg péntek este egyetlen fiát: „Teljesedjék rajtad, amit a legelkeseredettebb ellenségeimnek kívántam!” — Annyira biztos volt benne, hogy azoknak is egész szívéből csak minden jót kívánt.

(Chajim Bloch: Priester der Liebe.)

Bekötési tábla az 1929. évfolyamhoz!

Nyolcoldalas teljes tartalomjegyzékkel

Ára 3 pengő és portó.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában

S. Karczag Böske zongoraművésznő,
aki nagysikerű külföldi turnéjából hazatérve,
fellép a Mult és Jövő február 9-iki kultúrestjén

TOLLHEGYRŐL

VASS JÓZSEF MONDOTTA...

Éveken át suttogták fontoskodva: A kormány... A kormány nagyon rossznéven vesz minden palesztina-munkát. Tehát vigyázz, ha jön a szentföldi. Semmi közünk hozzá, stb. És ime Vass József miniszterelnökhelyettes kereken és világosan kijelenti, hogy ellenkezőleg: magától érthető, hogy a magyar zsidók támogassák a humanitásnak ezt a szent művét, amely egyáltalában nincs ellentétben a hazafisággal. Magától értetődik. De sokan célszerűbbnek tartják meg nem érteni.

RENAN MONDOTTA...

„Ifjuságom” című könyvében, amely most magyarul is megjelenik, írja Renan a következő érdekes mondatot: „Németországban, mióta egészen a katonai életre adta magát, nem volnának már többé tehetségek, ha nem laktának ott zsidók is, akikkel szemben annyira hálátlan”. Ki kellene plakatozni e szavakat Alzeyben és mindenütt, ahol a német antiszemitizmus már tűrhetetlen terrorba kezd átcsapni.

SZÉKELY FERENC MONDOTTA...

És mondja a Mult és Jövő mai számában is: a magyar zsidóság szeretné külföldi testvérei segítségét súlyos gazdasági harcához, de ugyanakkor hivatalosan hét lakattal izolálja magát az egyetemes zsidóság minden mozgalmától. Amíg ez a bölcs axioma itt valóság marad, addig álom marad minden belső szervezkedési törekvés is, mert addig nem mernek igazi konzekvenciákat levonni zsidó mivoltukból sem ezen, sem azon a téren.

Peterdi Andor: A Szentföld költője

AVIGDOR HAMEIRINEK.

*Elhoztad nekünk az ős tájak dalát,
A ligetek és mezők sóhaját,
Az Anyaföld édes-bús üdvözlését:
Simogató, könnyes becéző beszéd.*

*A sirogató fál, mely némán hallgatag,
Magába szitt tengerfájdalmakat,
Az is megszólalt s izent teveled:
„Testvér, köszönts a testvéreket!”*

*Üzent a Jordán és minden kis patak,
Amely az ős föld méhéből fakad,
A sík, a völgy, a hegy, a távol:
A portyázó hajdu, a nótázó pásztor.*

*Minden megzendül éneked nyomán:
Száz viharzó érzés élő orgonán,
Megzendül a szent föld, ezer hangja szól,
Ha lelked megszólal s őróla dalol.*

*Dalolj csak testvér, zengő, szent dalodban,
Jerusolájim minden szíve dobban!
S mi is úgy érezzük szegény magunk:
Hogy haza kerültünk s otthon vagyunk.*

KRÓNKA ÉS SZEMLE

FRANKL ADOLF felsőházi taggá történt megválasztása óta, folytonos ünneplésben van része. Számtalan deputáció keresi fel. A napokban tisztelgett nála a Budapesti Orth. Izraelita Nőegylet küldöttsége. Ezeknek tagjai: Schreiber Sámuelné, Virág Gyuláné, dr. Dach Sándorné, özv. Weisz Jakabné, Fehér Lajosné kormányfőtanácsos neje, Klein Jakabné, Rozsnyai Sándorné, Tauber Vilmosné és Blau Károlyné. A megjelentek közül Virág Gyuláné választmányi tag üdvözölte. „Büszkeséggel tölt el — mondetta — hogy én mint a régi Nagyvárad szülöttje Méltóságodban honfitársamat üdvözölhetem és kérem, hogy azt a jó barátságot, mely a váradi Frankl- és Kurländer-család között fennállott, a mi nőegyletünk javára és támogatására átszármasztani méltóztassék.” Frankl Adolf lelkes éljéntől követve meghiúsítottan mondott köszönetet az üdvözlő szavakért.

A VAC KULTURESTJÉN, február 23-án dr. Patai József Avigdor Hameiri költészetét méltatta, Fehér Irén Patai-verseket szavalt mély hatással, Déri Jenő, a M. kir. Opera tagja áriákat és dalokat énekelt. A kultúrest Zsoldos elnöknek a zsidó kultúra és a sport kölcsönös hatását méltató meleg szavaival fejeződött be.

A „MULT ÉS JÖVŐ” KULTURESTJE AVIGDOR HAMEIRI TISZTELETÉRE
FEBRUÁR HÓ 9-ÉN, VASÁRNAP ESTE ½6 ÓRAKOR
A ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLA NAGYTERMÉBEN.

Avigdor Hameiri (Feuerstein) a *Mult és Jövő* hasábjain kezdte meg irodalmi működését. Itt jelentek meg első versei, tárcái és tanulmányai (Ady és a Biblia stb.), majd mikor bevonult, a *Mult és Jövő*-nek küldte a harcterről megdöbbentő hatású háborús leírásait, melyek később héberül is megjelentek összegyűjtött művei sorozatában. Patai Józseffel érdekes viszonyba került. Míg Patai itthon magyarrá fordította Hameiri héber írásait, Hameiri a Szentföldön héberre fordította Patai magyar írásait. A *Mult és Jövő* kultúrestjén Medgyaszay Vilma, a daléneklés utóéletlen nagy művésznője, Fehér Arthur az előadóművészet ünnepelt mestere, Ney Dávid az Operaháznak oly tüntényes gyorsan beérkezett ifjú tagja, Sebők Stefi, a Városi Színház kiváló művésznője, Csillag Ilus és Kaiser Margit operaénekesnők fogják Hameiri verseit és dalait bemutatni, a palesztinai és magyarországi zeneszerzők kompozícióival. Karczag Böske, a külföldi turnéjáról hazatért kiváló zongoraművésznő ebből az alkalomból Joel Engelnek, az oly korán elhunyt telavivi nagy zeneszerzőnek a „Dybuk”-hoz írt misztikus kompozícióit adja elő. Az Amerikából fényes sikerek után hazatért Braver Irma amerikai zsidó dalokat mutat be, míg Hameiri gyermekdalait a tízéves Magner Richárd fogja énekelni kóruskísérettel. Bevezetésül Patai József méltatni fogja Hameirit, aki a legújabb műveiből fog szemelvényeket bemutatni. Akom tanár orgonajátéka, zencar és beszélő kórus fogja az est érdekességét emelni.

A kultúrest iránt felekezeti különbség nélkül megnyilvánuló érdeklődés mutatkozik. — A *Mult és Jövő* előfizetői két darab 25%-os kedvezményes jegyet kapnak a kiadóhivatalba, Budapest VI., Révey-utca 14. Nyitva délelőtt 9—1-ig, délután 3—6-ig, pénteken 9—3-ig, vasárnap 9—1-ig, szombaton zárva.

A kultúrest után bankett lesz Hameiri tiszteletére, amelyre a *Mult és Jövő* szerkesztőségében lehet jelentkezni.

DR. WILENSKY GRÓF KLEBELSBERG KULTUSZMINISZTERNÉL. A Magyar Távirati Iroda hivatalosan jelentette január 26-ikán: Gróf Klebelsberg Kunó vallás és közoktatásügyi miniszter hosszabb kihallgatáson fogadta dr. Wilenskyt, a Jewish Agency for Palestina delegátusát. A miniszter nagy érdeklődéssel hallgatta a szentföldi kolonizáció sikerének lendületéről és az elért kulturális eredményekről szóló jelentést, különös érdeklődést tanúsított a jeruzsálemi héber egyetem iránt és a legszívélyesebben megígérte, hogy a magyar kormány nevében méltó ajándékot fog juttatni a héber egyetem könyvtárának.

HATMILLIÓ DOLLÁRT gyűtenek Amerikában együtt a Joint és a Jewish Agency vezetői, akik előre megállapodtak abban, hogy ez összegből három és fél milliót a Jewish jótékony céljaira, két és fél milliót a Palesztina-építés céljaira fordítanak.

RADION

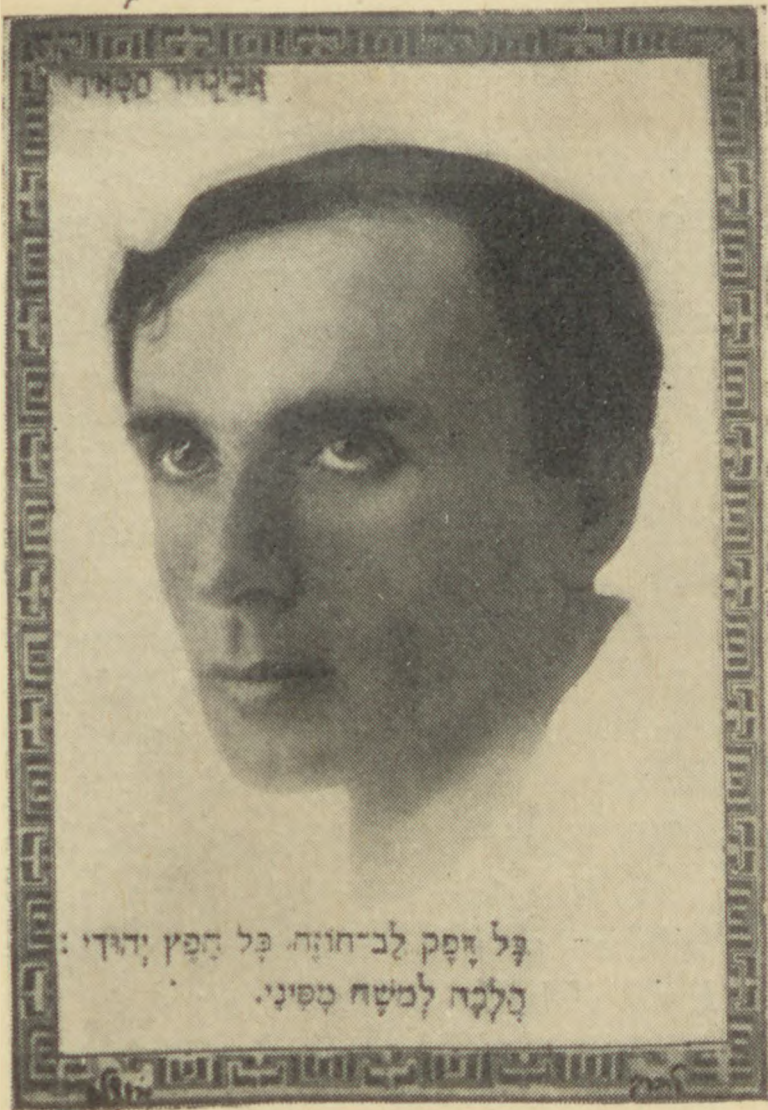
Gyártja:

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár — Olajipar
részvénytársaság

Telefon: J. 461—94*

egymaga mos!

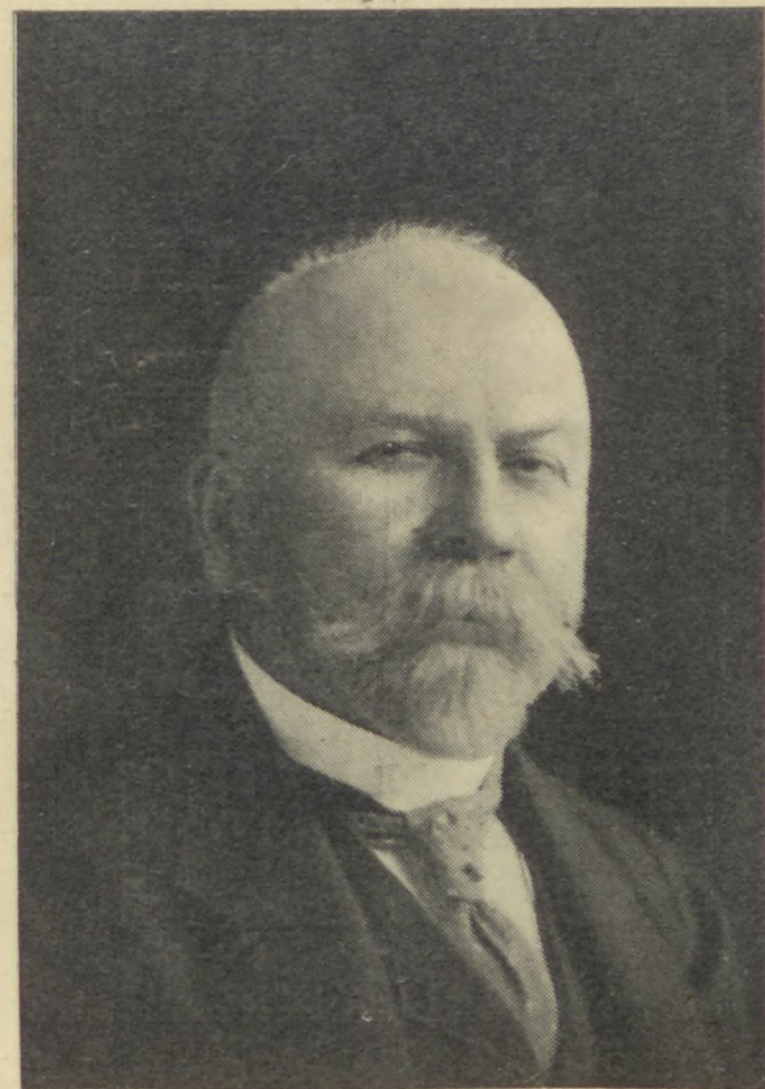
Budapest, VII., Erzsébet-körut 6.

Avigdor Hameiri

Dr. Donáth József

Prof. Donáth Gyula

A KECSKEMÉTI HITKÖZSÉG elnökéül választotta dr. Donáth József ügyvédet, a Leszámitolóbank alelnök-ügyészét, aki mint a Hitközségnek évek hosszú során át volt ügyésze és iskolaszéki elnöke buzgón és eredményesen munkálkodott annak érdekeiért, s akinek közkedvelt egyénisége, nagy tudása, tekintélye, zsidó érzése egyaránt szép reményekre jogosítanak fel elkövetkező működésével szemben. Alelnöknek a népszerű dr. Holczer Zsigmond orvost, ügyésznek dr. Adorján Imrét választotta meg a képviselőtestület, míg az előljáróság új tagjai: dr. Hirsch Ernő, Kozma Andor, Kertész Dezső és Varga Adolf lettek. Az egyes ügyosztályok élén: dr. Holczer Zsigmond (iskolügy), dr. Balázs István (pénzügy), Varga Adolf (gazdaságügy), Kohn Elek (szertartásügy, szegényügy) állnak, utóbbi mellett az új templomgondnok Braun Pál lett. Egyhangú határozattal választotta meg a közgyűlés a lemondott elnököt, dr. Kenéz Zoltánt örökös tb. elnökévé s annak 9 évi eredménydús működéséért s a legsúlyosabb kurzusidőkben nagy bátorsággal magára vállalt veszélyes szerepben szerzett érdemeiért jegyzőkönyvileg fejezte ki köszönetét. Tiszteletbeli előljáró: Fleischmann Samu; gondnok: Fischer Izsák; tiszteletbeli képviselőtestületi tagok: Bleyer Ferenc és Virányi Gyula hitközségi titkár lettek. A választás eredményének kihirdetése után az új elnök meghatottan mondott köszönetet az iránta megnyilvánult bizalomért és ünnepélyesen fogadta, hogy mindig a hitközség és az egész zsidóság érdekében, igaz zsidó szellemben fogja működését folytatni. A mindent felölelő, hatalmas program nagy tetszést váltott ki a hallgatóság körében. Dr. Borsodi József főrabbi üdvözölte ezután „Józsefet“, kiben megtalálta testvérét. Felszólaltak még: Benedek György, a nagyköroői hitk. elnöke; Goitein Jónás tb. alelnök; Goitein Miksa bankig.; dr. Aszódi Géza, a Szentegylet elnöke; dr. Gruder Adolf és Székely Ignác gyáros.

PROF. DONÁTH GYULA JUBILEUMA. Nyolcvanadik évét, friss szellemi erőben érte el, teljes agilitásban minden humánus és zsidó ügy érdekében. Orvosprofesszori működésének méltatása túlhaladja e lap kereteit. Ezt elvégezte a napi- és szaksajtó. Csak néhány adatot említünk. Megnyerte New-York állam nemzetközi díját az epilepsia terén végzett kutatásaiért. 1890 óta szerkesztette a klinikai füzeteket, 1908 óta német, angol és francia nyelven megjelenő „Epilepsia“ című folyóiratot, egyik megteremtője az alkoholelles mozgalmának, melyről a palesztinai héber lapokban is megjelentek cikkei. Több száz tanulmánya jelent meg. Egyik főműve „Reflex und Psyche“ (1910). A Pro Palesztina Szövetség lelkes vezetőtagja, egyetemi bizottságának elnöke. Legutóbb mozgalmat indított a jeruzsálemi héber egyetem könyvtára érdekében és eredményeül a M. Kir. Természettudományi Társulat, a debreceni egyetem, a Prof. Nékám elnöklete alatt álló magyar orvosi könyvkiadó-társaság stb. értékes kiadványok sorozataival gazdagították a jeruzsálemi egyetemet.

PATAI-VERSEK RÁDIÓBAN ÉS GRAMOFONBAN. A napokban jelent meg a „His Master's voice“ gramofonlemez sorozatában Patai József „Zsoltár“ című verse Fehér Arthur előadásában, szavalókórus kísérettel, Ábrahámson főkantor szólóbetétjével, Bárkány László zenekari kíséretével. A „Zsoltár“ ugyanebben a rendezésben bemutatásra kerül a Mult és Jövő február 9-iki kultúrestjén. — A mult héten a rádió közvetítette Patai József néhány versét Roth Béla zenéjével Csillag Ilus operaénekesnő kitűnő előadásában.

STEINER ILLÉS, a M. F. T. R. ny. főtisztviselőnek a fia, dr. Beretvás Lipót, aki már 10 éve Palermóban a bőrgyógyászati klinikán mint aszisztens működik, most egyetemi magántanári kinevezést kapott.

Keleti szőnyegek ✿ antik bútorok ✿ műtárgyak

alkalmi vételekből

„ANTIKART“ Rt.-nál (Sternberg Z. J.) Budapest, VII., Dob-u. 31.

Kazinczy-utca sarkán. — Telefon: J. 403-68 és J. 423-59.

Transzitó vámraktár az üzlethelyiségben. Állandó export keleti szőnyegekben Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Olasz-, Német- és Svédországba.

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

ez évben ismét készít az ismert kitűnő minőségben, szigorúan rituális előírás szerint

Schreiber Simon

az egri főtit. főrabbi úr felügyelete alatt a

Franck Henrik Fiai Rt.

Iroda :

Budapest, I., Budafoki-út 64.

Levélcim :

Budapest 113. Postafiók 5.

Telefon :

Lágymányos 10-45 és Lágymányos 12-19.

(Automata állomásokról először 582-20-at kell tárcsázni).

ELJÉGYZÉS. *Léderer Katót* (Szabadszállás) eljegyezte *Szabolcs-Szekulesz Izsák* (Kiskőrös).

Dr. Köves Ernő (Obervárth) és *Seidler Jolán* (Dunajska-Nova Ves) jegyesek.

Schäffer Árpád kispesti izr. iskola igazgató-tanítója eljegyezte *Kornis Emma* kisasszonyt, Karcagról.

Vida Juliskát, *Vida Miklós* leányát (Siklós) eljegyezte *Tóti Pál* (Budapest).

Henriette Benedikt (Bratislava) és *Julius Grosz* (Wien) jegyesek.

HÁZASSÁG. *Rózsa Bözsi*, akinek előadóművészi sikereit ismételten méltattuk, házasságot kötött a pécsi templomban *dr. Fehér István* orvossal.

ZSIDÓ KATONAI ISTENTISZTELET LONDONBAN. A londoni Aldgate kerületi *Great Synagogue*-ban a tengerészeti, szárazföldi és légi haderők évi makabeus-ünnepét ezidén is megtartották. Előbb egy minden hadegységet képviselő bizottság koszorút tett a névtelen kato-

nák emlékművére. Az istentiszteleten résztvettek: *Sir Trevers Clerke* altábornagy és *Lady Clerke*, *Oldfield L. C. L.* vezérőrnagy, *Rev. Jarvis A. C. E.* a haderők fő táborigazgatója, a hadügyi kormány nevében *Edward G. J.* ezredes, *Burges D.* alezredes, a londoni *Tower* kormányzója, *Crossfield G. R.* alezredes, a brit légió elnöke, *Rothschild Lionel* őrnagy és *Brunel Cohen J. B.* őrnagy, a parlament tagja. A királytól meglehetősen távirat érkezett a hadsereg aktív és kiszolgált zsidó tagjaihoz. *Dr. Herz* britt birodalmi főrabbi hangsúlyozta, hogy a makkabeusok története annak bizonyossága, hogy a zsidók a világhistória legvitézesebb népei közé tartoztak. A *Makkabeusok* haditettének nincsen párja a vitéség történetében és arról tesz tanúságot, hogy a zsidóság kiváló népfaj volt, amely önértékiesen küzdött becsületéért és szabadságáért.

H. A.

A MINOSZ legutóbbi felolvasóestjén a Pesti Izr. Hitközség dísztermében *Vérsi Józsefné* a zsidó nő feladatairól szólt, *Klein Gyuláné* érdekes amerikai tapasztalatairól számolt be, *dr. Deutsch Ernő* „Vallás és természet“, *dr. Patai Józsefné* „A zsidó nő szerepe a vallásos életben“ címen tartott felolvasást, *dr. Baracs Marcelné*, *Vérsi Józsefné* és *dr. Hevesi Ferenc* hozzászólásai emelték az est érdekességét.

A BUDAPESTI ORTH. IZR. NÖEGYESÜLET január hó 21-én tartott választmányi ülésén néhai *Präger Samuné* korelnőnek emlékének áldozott. *Dr. Sächter Jakabné* elnöknő nyitotta meg az ülést és szívhez szólóan, zokogástól elfojtott hangon említette a megboldogult nagy érdemeit és a jelenlevőket arra kérte, hogy mélyszégyen tiszteletük jeléül felállással adjanak kifejezést gyászuknak. Ezután felállott a megboldogult menyje *Präger Félixné* és meghatottan mondott köszönetet az elnöknő igaz zsidó szellemében tartott gyászbeszédéért és apósa *Präger Samu* nevében 1000 pengő alapítványt adott át az elnöknőnek, hogy ennek kamatját minden évben a megboldogult halálának évfordulóján szegények között osszák szét.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG GAZDASÁGI ÜGYOSZTÁLYA január hó 19-én délelőtt tartotta a székház előljáró üléstermében költségvetési értekezletét *Vértes Emil* előljáró elnöke és az ügyosztály nagy számban megjelent tagjainak élénk érdeklődése mellett. Az ügyosztály nagyarányú működéséről szóló jelentését *Eppler Sándor* főtitkárhelyettes adta elő, amely jelentés számokban illusztrálta azt a méreteiben hatalmas, eredményeiben szinte sorsdöntő munkálatot, mely az ügyosztály az új építkezések, a beszerzések, a kórházak különböző ágazatú működése terére irányul. *Dr. Politzer Gusztáv*, *Zöld Márton* tábornok, *Kovács Hermann* bizottsági tagok hozzászóltak az előadott jelentéshez és egyértelműleg köszönetüket és elismerésüket fejezték ki az ügyosztály eredménydús működéséért. *Vértes Emil* előljáró reflektálván a felszólalásokra, megköszönte az ügyosztályi tagok értékes támogatását, kiemelve az ügyosztály helyettes előljáróinak *Bánó Dezső* és *Michelstädter Ármán* uraknak, valamint az ügyosztály ügybuzgó vezető tisztviselőinek, *Eppler Sándor* főtitkárhelyettesnek és *Bokor Izsó* tanácsosnak mindenkitől elismert, ernyedetlen munkálkodását. A magas színvonalú ügyosztályi tárgyalás az elnöklő *Vértes Emil* előljáró lelkes éltetésével ért véget.

TÖBBEKNEK. Minthogy a *Múlt és Jövő* februári száma több mint négy héttel Chanuka után jelenik meg, a chanukai ünnepélyekről érkezett tudósítások elvesztették aktualitásukat és nem tettünk kivételt még a szegedivel sem, amely *Patai József* közreműködésével folyt le.

Hajszálakat arcról,

karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrassy-út 38., I. em. (Párisi áruházal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legtekélyesebb), valamint „Miracle“ szőpítőszerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus.)

CVI LEVANON. Lapzártakor kaptuk az értesítést, hogy a „Keren Hajezod“ jeruzsálemi központjának sikerült a magyarországi felvilágosító munka számára megnyerni *Cvi Levanont*, a jeruzsálemi születésű, ismert nevű héber publicistát és pedagógust, akinek most jelent meg modern pedagógiai műve Palesztinában. *Cvi Levanon* kiváló szónok és régi lelkes híve a Keren Hajezodnak, melynek érdekében már eddig is sokat fáradozott.

AZ ORSZ. RABBIKÉPZŐ INTÉZET „BACHER VILMOS“ KÖRE elnöki tisztségre egyhangúan *Deutsch Gábort*, főtitkárrá *Szigeti Pált* választotta meg, Az újonnan megválasztott elnök a kör bizalmát megköszönve, előterjesztette gazdag programját. — Az Országos Rabbiképző Intézet „Bacher Vilmos“ Köre vállalkozik arra, hogy a „Mult és Jövő“ olvasóinak gyermekei számára szerényigényű, lelkiismeretes házitánítót küld, illetve közvetít. A Kör tagjai mind az elemi és középiskolai, mind a héber tárgyak korrepetálását vállalják. Cím: Budapest VIII., Röck Szilárd-utca 26. II. em.

A ZSIDÓSÁG RÉGI VÁGYÁT TELJESITI a világhírű „Hutter József Szappangyár — Olajipar R.-T.“ amikor elhatározta, hogy oly szigorúan megbízható kóser „Hutter szarvas-szappant“ hoz forgalomba, amely egyrészt a budapesti aut. orth. hitközség rabbinárus felügyelete alatt készül, tehát vallásilag megbízható, másrészt mivel tiszta kókuszolajból, a modern szappangyártás minden követelményeinek megfelelőleg készül, tehát úgy vallási, mint a kereskedelmi követelményeinek a legmesszebbmenőleg megfelel. Örömmel üdvözljük a népszerű szappangyár elhatározását, mert reméljük, hogy az új kóser szappan már kitűnő minősége által is általános elterjedésnek fog hamarabb örvendeni.

Dr. Oetker

SÜTŐPOR

Dr. Oetker-féle
sütőpor
Backin

Dr. Oetker-féle
sütőpor
Backin

Dr. Oetker-féle
sütőpor
Backin

A 127 receptet tartalmazó könyvet kívánatra ingyen és bérmentve küldi

Dr. OETKER gyár, Budapest
VIII., Conti-utca 25.

Hetenkénti gyorsjáratok

**TRIENT-ből EGYPTOM-ba
HELOUAN és VIENNA**

luxusgőzösökkel.

Kéthetenkénti közvetlen járatok

**TRIENT-ből PALESTINÁ-ba
ADRIA és CARNARO**

gyorsgőzösökkel.

Rendszeres járatok

Athén - Konstantinápoly - India - Kína - Japán-ba

Prospektust küld

LLOYD TRIESTINO tengerhajózási
társaság

Budapest, VII., Thököly-út 2 és Váci-utca 17.

BARACH JEHUDA LEIBISCH. Dr. Keller trencsényi főrabbinak a *Mult és Jövő* decemberi számában megjelent levelére vonatkozólag helyreigazítást kaptunk *Stein Mayer* nagyszombati főrabbitól, a magyarországi rabbik történetének ismert kutatójától. Szerinte Barach Leibisch nem Puchóból származott, hanem Lembergben született. Minden aláírása mellé odafüggesztette מלכו azaz Lembergben. Liptó-Szent-Miklóson nősült és ott kezdetben mint szesz-nagykereskedő törekedett megélhetést találni. Miután vállalkozása balul ütött ki, az ottani rabbikollégium tagja lett 1829. évben. (Herzog a zsidók tört. L.-Szt.-Miklóson, 151. és 196. o.) Mikulásról került a tállyai, majd a puchói és onnan a topolyai rabbiságba. Bács-Topolyán adja ki מלאכת חרש (Wien 1864) c. művét, amely a siketnémák intézeti növendékeinek vallásos megbízhatóságát és a velük szemben követendő eljárást bővebben tárgyalja. Viselkedéséről és viszállyairól dr. Büchler Sándor keszthelyi főrabbi közül egyet és mást. (M. K. Sz. VII. évf. 535. o.)

ÉRDEKES ESET EGY PESTI ISKOLÁBAN. Érdekes eset történt a hetekben egyik pesti iskolában. Az osztályfőnök óráján az egyik diák egészen elmerülve a pad alatt olvasott valamit. Kiderült, hogy a mi kis barátunk óra alatt a *Reményt*-t olvasta, melyet a tízpercben kapott kölcsön egy barátjától.

— Fiam — mondta az osztályfőnök úr, — ha úgy érdekel téged a *Remény*, rendeld meg a kiadóhivataltól, mely Budapest IV., Magyar-utca 3. szám alatt van. A *Remény* díja ugyanis mindössze 4 pengő egy félévre.

Mint értesülünk, a kis diák azóta buzgó híve lett a *Remény* táborának.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302—37

FELHIVÁS! Nemrég ünnepelte az egész művelt világ Einstein Albert 50-ik születésnapját. A zsidóság egyeteme élt ezzel az alkalommal, hogy fajunk ezen fia iránt büszkén nyilvánítsa mély tiszteletét. — Fokozottan büszke örömmel azonban a jeruzsálemi héber egyetem tekinthet Einstein Albertre, akinek annyit köszön. Ő volt az első tanító, aki ezen az egyetemen előadást tartott. Az egyetem matematika-fizikai intézete az ő nevét viseli és neki ajándékozta Einstein általános relativitás-elméletének nagybecsű eredeti kéziratát. — Áthatva attól a meggyőződéstől, hogy a jeruzsálemi egyetemi könyvtár hivatva van az Einstein elméletére vonatkozó minden kiadvány gyűjtőhelyéül, bizottság alakult, mely a könyvtárt ebben a sajátos gyűjtőmunkában segíteni akarja. Nagyon értékes és nagyon érdekes lehet majd eljövendő nemzedékeknek, hogy mindenről értesüljenek, amit Einstein kora az ő tanítása javára és ellenére mondott és írt. — Avval a kérelemmel fordulunk tehát Einstein minden tisztelőjéhez, hogy az itteni egyetemi könyvtárnak állandóan mindazt megküldjék, ami elméletére és egyéniségére vonatkozólag eddig megjelent és ezután megjelenik: könyveket, tudományos és népszerű iratokat, meg cikket, melyek akár egészben, vagy részben ezt a tant tárgyalják, sőt apró jegyzeteket, verseket, adomákat s efféléket, bármily nemű, bármily nyelvű, bármilyen forma folyóiratokban. Képek, karikaturák, Einstein levelei, valamint más kiváló egyéniségek levelei felőle szintén mind nagyon kíváncsiak. Ha az eredeti semmiképpen át nem engedhető, akkor legalább megfelelő kivonatot, vagy pontos utalást kérünk.

A jeruzsálemi egyetemi könyvtárban alakítandó archívum-bizottsága nevében: dr. Abraham Schwadron.

P. S. Minden küldemény és átirat közvetlenül az egyetemi könyvtár címére küldendő, avval a jegyzettel „Einstein litteratura“. Felvilágosítást a legnagyobb készséggel adunk.

* ARANYSZÖKE lesz, ha Eisner-féle Eau Radieuse-t használ, 1 pengő 60 fillér. Barna vagy fekete haját nyer az Eisner-féle diókivonattól, 1 pengő 60 fillér. Eisner-drogéria, Budapest, VI., Andrássy-út 37.

Holder József: „Oft singt sich“

cimű jiddis verseskönyve kapható a „Mult és Jövőnél.“
Ára 4 pengő. A Mult és Jövő dívasóinak P 2.50.

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

א.ר.ט.ה. כשר
Orth. kóser

NISZEL étterem

Budapest, VII.,
Rombach-utca 16

Elsőrangú konyha.
LAKODALMAK.

Előfizetőnek nagy kedvezmény.
Alkalmai vacsorák, külön termek.

Menü-rendszer.
OLCSÓ ÁRAK!

Hajhullását megszünteti az eredeti Dr. Morisson hajelixir.

INGYEN GUTENBERG NAGY LEXIKONA. Széles néprétegek közé visz levegőt, életet, kultúrát az a vállalkozás, amely könyvpiacunk legnagyobb szenzációjának ígérkezik. Minden családnak szinte nélkülözhetetlen segéd-eszköze egy nagy és modern lexikon, amelyből ismereteit kiegészítheti vagy egy szót, amelynek fogalmával nincs tisztában, kikereshet. Gutenberg nagy lexikona azt a célt szolgálja, hogy lehetőleg minden család könyvtárába eljuttassa a nagyszabású és legújabb tudományos és egyéb ismereteket feldolgozó modern nagy lexikont. Gutenberg nagy lexicon kb. húszezer hasáboldalnyi terjedelemben, nagy lexikon alakú füzetekben jelenik meg. Több mint tízmillió szót fog tartalmazni és szövegét tízezernél több illusztráció fogja díszíteni, köztük többszáz többszínű kép, művészi reprodukció és rengeteg térkép. A képmellékletek a legfinomabb famentes műnyomópapírra vannak nyomva. Ingyen juthat mindenki ehhez a nagy teljes lexikonhoz, csak a hirdetésért és csomagolásért kell 35 fillérnyi megtérítést füzetenként fizetni. Ugyanez a mű szép és olcsó bekötésben is meg fog jelenni. A magyar olvasóközönség tehát csakhamar hozzá fog jutni ahhoz a régóta várt alkalomhoz, hogy ezzel az egész emberöltőre szóló művel díszítse fel lakását, meglepje vele rokonait, barátait. Az ilyen nagy lexikon valóságos jóbarát és hasznos tanácsadó a háznál.

Triznya-cipő

IV., Váci-utca 23. Telefon: Aut. 874-64

ספרים מלימים Héber és magyar Könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-ucca 2

כשר Vénus ételzsir

Snyders győri orth. főrabbi úr hechserével ellátva és

Vénus ételolaj

kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

Gyártja:

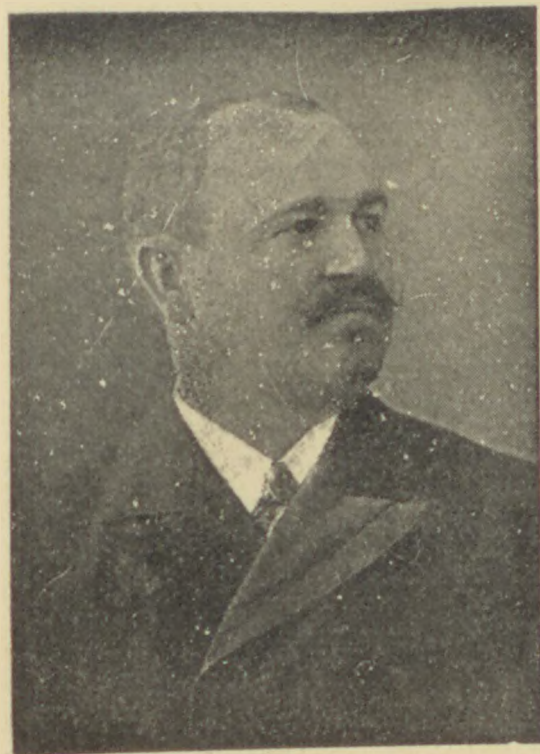
OLAJMŰVEK RT. Kohn Adolf és Társa Győr-Budapest

V.. Zoltán-utca 16. Telefon: Aut. 208-22, 257-69.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Menyasszonyi kelengyék, gyermek- és férfi fehérneműek. Intézeti és iskolafehéreneműek, ruhák, cipők, paplanok, matracok. Kötött áruk nagy választékban

SIRKÓ

és építési anyag
Löwy-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

TELEFON: AUT. 515-81.

Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy választékban megérkeztek.

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok, előszoba-, konyhaberendezések legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körut mellett

Figyelem!

Jól, olcsón és izletesen étkezni csak a **Holländer-féle orf.** **vendéglőben** lehet, VI., Király-utca 14. szám földszíni balra.

Előfizetők kedvezményben részesülnek

Avivák, Barissziák összejövetele helye

Fürst A. Marcel

lakástakarító és féregirtó vállalata

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6.
(Odeon-ház)

Telefon: J. 465-78.

Celkiismeretes munka. ☎ Prima referenciák

SIRKÖVEK

Városi üzlet:

BUDAPEST, VII., KAROLY-KÖRUT 3/c

Telefon: J. 349-95.

Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK SIRKÓRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75-71.

Sirkölebontást és újra felállítást garancia mellett jutányosan vállalunk.

Táncoló nő

csak valódi Morisson szőrtelenítőt vásárol.

MOLNÁR FERENC: JÁTEK A KASTÉLYBAN HÉBERÜL. A telavivi „Teatron Dramati” drámai színház levelet írt dr. Patai Józsefnek, melyben kérte, járjon közbe Molnár Ferencnél, hogy a *Játék a kastélyban* című darabját a palesztinai színpadokon héber nyelven előadhassák. A „Teatron Dramati” kérését továbbítottuk Molnár Ferencnek Berlinbe.

ZSIDÓ GYERMEKMATINÉ KAPOSVÁROTT. A kaposvári zsidó-iskola január hó 12-én a Városi Színházban fényesen sikerült jótékony célú matinét rendezett. A Gyenes Zoltán tanító verses prologusa után Rajna Sándor „Silói Táncok” c. daljátékát mutatták be. Székely M. Mihály igazgató a tanítóttestülettel karöltve végezte a betanítás nehéz munkáját. Az ének- és zenekar megszervezését Kellner Bernát és Sternberg Miklós tanítók végezték. Königsberg Viktorné nőegyleti elnöknő és Vidor Ferencné fáradoztak az est sikere érdekében.

A SÁRVÁRI CONG. IZR. HITKÖZSÉG egyhangulag megválasztotta elnökül: Goldschmied József cukorgyári igazgatót; alelnökül: Fleischmann Simon gépgyárost. Pénztárnok: Krausz Sándor téglagyáros; ellenőr: Mayer Jakab fa- és szénkereskedő; templomgondnokok: Grünhut Simon fűszer- és vaskereskedő, Winkler Jakab cukorgyári főtisztviselő. Képviselőtestületi tagok: Deutsch Jenő, dr. Eibenschütz Emil, Krausz József, Sulzbeck Henrik, Weltner Jenő és dr. Wolf Géza rendes és dr. Rácz Imre és Steiner Manó pótagok.

HALÁLOZÁS. E napokban Bonyhádön Hirschfeld Lipót elhunyt. A megboldogult vallásos életet élt. Hirschfeld Béla és Dezső ottani nagykereskedők, valamint leánya Kaiser Edéné, férje a bonyhádi hitközség elnöke, apjukat és apóst gyászolják benne. Temetése nagy részvét mellett ment véghez. Az ottani Schwartz Lajos főrabbi szívhezszólóan búcsúztatta.

Zongorát legolcsóbban

REMÉNYINÉK

VI. Király-utca 58

CLARUS SZINPAD

VIII., Rákóczi-ut 15.

Telefon: J. 319-56

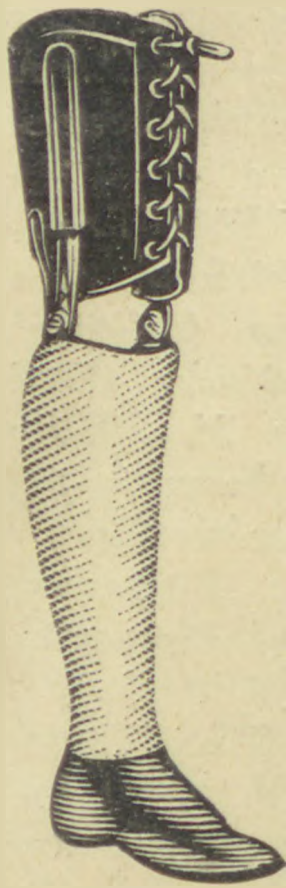
Minden szombaton este új műsor, kezdete 1/29-kor
Első ízben Budapesten:

Amerika kedvencz jidisch szubrettje
az ének, tánc és humor királynője

NINA SHEIKOVITZ, Jakob Shelkovitz
és a fiatal amerikai táncosnő **ADA STERN** a nagy sláger operettben:

CHANE PESIL FUN NEW-YORK **חנה פעסיל פון ניו יארק**
Jegyek már előre válthatók a CLARUS SZINPAD pénztáránál:
VIII., Rákóczi-út 15. Telefon: J. 319 56.

PATKÁNYT, EGERET, MEZEI EGERET csak
„RATINOL“
 Svábbogarat, csótányt, rusznit, hangyát
„RUSSIN“
 irt gyökeresen! Más állatra, emberre
 veszélytelen! — Napiárban szállítja:
 Ratinol Laboratorium Bpest. Murányi-u. 36

Amputáltaknak megváltás

Az A. A. MARKS féle amerikai
gummilábfejes

**múláb a legföke-
 letesebb!**

Törés kizárva. Zajtalan puha és kényelmes
 járás. 10—15 évi tartósság mellett.

Magyarországi egyedüli gyártója:

**Szikla D. orvosi mű-
 szergyáros**

Budapest, VIII., Rákóczi-ut 19.

(Uránia Színház mellett.) Telefon: József 421—15.
 Kérjen prospektust.

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SÍRKŐGYÁROS

V., POZSONYI-UT 1—3.

Tervrajzok díjtanul.

Telefon: Aut. 246—74

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101—12 és 101—13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

KUNDMACHUNG.

Wirkungsvolle **דרשות** in deutscher Sprache für jede
 erdenkliche Gelegenheit, wie z. B. **בר מצוה, חתונה,**
 Gast- und Antrittsreden, wie auch für **ר"ה ויום הגלים**
 etc. verfertigt zu mässigem Preise unter strengster
 Diskretion, Honorar von 5 — P aufwärts u. 50 Heller
 Porto. Inclusive rekommandiert. Betrag im Voraus
 erbeten. Ferner **שמחת ישראל** zweite verbesserte
 Auflage zu Pirke Ovaut. Preis 1.20 P. bei mir zu haben.

Rabbiner **ISRAEL BRAUN**

Budapest, VII., Szövetség-utca 43.

RUHAJA ÚJ LESZ
FLÓRA ÚGY TISZTÍT ÉS FEST
 BUDAPEST, V. KER., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 4.
 (Átjáróház, Erzsébet-tér 12.) Telefon: Aut. 802 22.

„KULATÁR“ művészi sírkő-vállalat

Budapest, VII., Rákóczi-út 86. sz.

TELEFON: József 321—60.

Barmicva- és születésnap ajándék
 céljaira alkalmas legszebb zsidó ifjúsági könyvek:

BAR KOCHBA

1. A zsidó ifjúság könyve. 2. (új sorozat). 3. (újabb sorozat)
 Egy-egy kötet a legszebb zsidó ifjúsági regényeket, elbeszéléseket,
 mondákat, legendákat, szavalóverseket, ifjúsági szindarabokat
 tartalmazza.

1—1 kötet ára (aranyozott egészvászonkötésben) 3 P.

4. **Sass Irén: Kol Nidré.** A legszebb zsidó ifjúsági
 regény. Ára kötve 2 P.

5. **Lehmann: Dávid csillaga** Gyönyörű ifjúsági regény.
 Ára kötve 2 P.

6. **ZSOLTÁROK.** Telekes Béla verses fordítása.
 Teljes kiadás 2 kötetben. Oldalas műmellékle-
 tekkel. Ára 4.80 P.

Fenti könyvek a **REMÉNY-nél**, Budapest,
 IV., Magyar-utca 3. kaphatók.

STRASSER MANÓ

lakberendező, kárpitos és diszító

BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-UTCA 9. SZÁM

(Vilmos császár-út mellett).

Készít:

egyszerű és iparművészeti lakásberendezéseket,
 valamint javításokat és átalakításokat.

EZÜST

disztribútor,
 evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14 Telefon: J. 435-28

BRAUN TESTVÉREK

szűcsmesterek szőrmeáruháza

Budapest, VII., Dohány-u. 1/b

Megóvó

(Zsidótemplommal szemben.)

intézet.

TELEFONHÍVÓ: József 416—18.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai

magánvizsgákra, érettségire.

Budapest, VII., Dohány-utca 84

Telefon: József 424—47.

Felolós szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felolós nyomdavezető: Polgár J.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete Budapest.

INGYEN

GUTENBERG NAGY LEXIKONA

Ez az egyedülálló, hatalmas, új, teljesen
újra kiadott, az egész nemzetiségű népet
szolgálatára szolgáló, nagyvonalú műve.

Egyetlenül, hogy a magyar nyelv és irodalom
szolgálatára szolgál, az egész nemzetiségű népet
szolgálatára szolgál, az egész nemzetiségű népet
szolgálatára szolgál, az egész nemzetiségű népet

GUTENBERG NAGY LEXIKONÁT

Ez a lexikon az egész nemzetiségű népet
szolgálatára szolgál, az egész nemzetiségű népet
szolgálatára szolgál, az egész nemzetiségű népet
szolgálatára szolgál, az egész nemzetiségű népet

Ez a lexikon az egész nemzetiségű népet
szolgálatára szolgál, az egész nemzetiségű népet
szolgálatára szolgál, az egész nemzetiségű népet
szolgálatára szolgál, az egész nemzetiségű népet

Ezt a lexikont ingyen adjuk, csak a hirdetésért
és csomagolásért kérünk fizetneként 35 fillérnyi
megtérítést. A szétküldés kéthetenként, a tényleges
portóköltség megtérítése ellenében történik, avagy
portómentesen vehető át kiadóhivatalunkban abban a
sorrendben, ahogy a megrendelések beérkeznek.

Megadjuk mindenkinek a módot, hogy ezt a lex-
ikont szepen és olcsón bekötve is megtegyék.
Erről prospektusunk nyújt bővebb felvilágosítást.

Mindennemű pénzküldemény mellőzendő.

Ezen ajánlatunk csak azokra a megrendelésekre
vonatkozik, melyek 10 napon belül beküldetésre kerülnek.

Christensen és Társa

GUTENBERG

könyvkiadóvállalat

Budapest, IV., Váci-utca és Eskü-ut sarok
(Eskü-ut 3.)

Tel.: A. 371-66, A. 380-22.

137

SZELVÉNY

Alulírott Gutenberg teljes, nagy Lexikonát a fenti
feltételek szerint ingyen kívánja. — Átvételi elisme-
rést és szállítási értesítést kérek.

Név: _____

Lakhely: _____

Posta: _____

Külföldi címek az illető állam nyelvén közölendők.

Külföldi címek az illető állam nyelvén közölendők.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SIRKÖVEK BUDÁN,

Margittánál, 59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidótemetővel szemben
Szombaton és ünnepnapon zárva.

Utólérhetetlen! Tartóssága örökös!

fatűzelésű, légfűtéses,
folytonégő kályha

10 kiló FÜT 24 órán át

egy normál szobát.

Nagyobb típusok 3-4 szobás lakást is
egyenletesen fűtenek.

Legtakarékosabb, leghigiénikusabb fűtés!

Vagyestűzelésű Rekord és Zephir folytonégő kály-
hák, Elite takaréktűzhelyek. Kéménytoldók.

Árllapot díjtalanul küld:

Héber Sándor kályha- és
tűzhelygyára

Budapest, VI., Vilmos császár-út 39. (Hajós-u sarok)

Kályháinkból állandó lerakat minden városban.

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.

(Akácfa-utca sarok)

HÁLOSZOBÁKAT

EBÉDLŐKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSEKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA

BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY-UTCA 18-20.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA

Budapest, VI., Király-utca 18.

Templomi himzéseket

készít művészi kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhímző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet

Telefon: Aut. 856-32.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:

Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.

PODMANICZKY-UTCA 6

CSÁNGÓ HENRIK

BŐRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403-45

A cím fontos! Flókbiztos! Hasonnevetű céggel nem azonos!

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328-14.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20.

Szombaton és
ünnepeken zárva.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay utca 14.